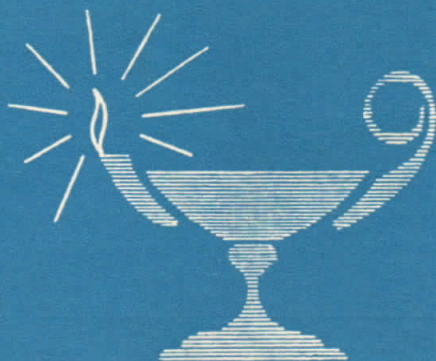

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ—ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ—ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ—ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ (Paul Tournier)	81
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΕΛΗΝΗΝ (Κ. Λ. Γούδα)	87
Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΩΓΗΝ ('Αρ. Α. 'Ασπιώτη) ..	92
ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Γ. ΣΕΦΕΡΗ (Ε. Ν. Μόσχου) ..	99
Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΣΤΟΝ ΑΔΗ (Olivier Clement)	110
ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ (ποίημα 'Ελ. Μάϊνα)	112
Η ΜΙΜΙΚΗ «ΓΛΩΣΣΑ» ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΝ ΑΓΩΓΗΝ ΤΩΝ ΚΩΦΑΛΛΩΝ (Βασ. Λαζανᾶ)	113
«ΕΣΩΠΟΡΤΑ» (διήγημα Ν. 'Αρβανίτη)	117
ΑΠΟΨΕΙΣ	121
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	124
Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ — ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ	125

«ΑΚΤΙΝΕΣ» ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΕΤΟΣ 27ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 1964

ΑΡΙΘ. 249

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΔΥΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

47

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΤΟΥ ΖΩΗ

Υ π ό
ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ Ψυχιάτρου

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κατευθυντήριοι γραμμαί εις τήν ψυχολογίαν τοῦ παιδιοῦ — Ἡ νέα ἀντίληψις περὶ παιδικῆς ἡλικίας — Ἡ ἀρτία παιδαγωγικὴ πράξις — Τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδιοῦ ὡς μέσον ἐπιτυχίας τῆς ἀγωγῆς — Ἐνδιαφέρον καὶ πειθαρχία.

48

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ

Υ π ό
ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ Ψυχιάτρου

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Οἱ παράγοντες τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς — Ἡ ἐτοιμασία τοῦ μαθήματος — Ἡ διδακτικὴ πράξις ἐξ ἐπόψεως ψυχοπαιδαγωγικῆς — Ἐφαρμογὴ τῆς ψυχοπαιδαγωγικῆς εἰς τὰ ἐπὶ μέρους μαθήματα.

Πωλοῦνται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα
Παραγγελίαι: Γραφεῖα Περιοδικοῦ «Ἀκτίνες»,
Καρύτση 14, Ἀθῆναι 124. Τηλ. 235-023.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ κ. κ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ ΤΩΝ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Παρακαλοῦνται οἱ κ. κ. Συνδρομηταί μας ὅπως ἀποστείλουν τὴν συνδρομὴν των διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1964 ἐκ δοχ. 70, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Περιοδικοῦ (Καρύτση 14, Ἀθῆναι 124). Διὰ μαθητάς, φοιτητάς, στρατιώτας, ἐργατοῦπαλλήλους ἰσχύει ἐλαττωμένη συνδρομὴ δοχ. 50.

AKTINES

ΕΤΟΣ 27^{ον}

ΜΑΡΤΙΟΣ 1964

ΑΡΙΘ. 249

Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ένα έρώτημα παρουσιάζεται στο πνεύμα μας: Τί νά σημαίνει, άράγε, τό ισχυρό ένστικτο γιά τήν περιπέτεια, πού έμψυχώνει τό είναι μας; Τί σημαίνει τό άκαταμάχητο αυτό ένστικτο, πού, όταν άφίνεται νά αναπτυχθῆ έλεύθερα, μάς ρίχνει μέσα στην δρᾶσι, και όταν καταπιέζεται, δέν παύει έσωτερικά νά μάς βασανίζει; "Ε!, λοιπόν, νομίζω ότι ή άπάντησις στο έρώτημα αυτό θρίσκεται στην περίφημη διαβεβαίωσι πού μάς παρέχει ή Βίβλος: «Και έποίησεν ο Θεός τόν άνθρωπον, κατ' εικόνα Θεοου έποίησεν αυτόν...» (Γεν. 1, 27).

Άφου, λοιπόν, ο άνθρωπος είναι πλασμένος «κατ' εικόνα Θεοου», θά πρέπει ο Θεός νά τόν έπροίκισε με ώρισμένες από τις κυριώτερες Του ιδιότητες. Και μία από αυτές τις ιδιότητες είναι ακριβώς τό πνεύμα της περιπέτειας, από τό οποίο έμψυχώνεται και ο "Ιδιος.

Έκτός, όμως, άπ' αυτό, ο άνθρωπος νοιώθει, κατά κάποιον τρόπο, τήν θεϊκή του προέλευσι, κάθε φορά πού «μπαίνει» όλοκληρωτικά σέ μία περιπέτεια. Η άνθισις, πού θρίσκει τότε σ' αυτήν, τόν γεμίζει έξαρσι. Είτε πιστεύει, είτε όχι, άποκτᾶ κατά κάποιον τρόπο μία πείρα της όμοιότητός του με τόν Θεό. Άπ' αυτό προέρχεται αυτό τό είδος του «θησκευτικού» τόνου πού παίρνει κάθε σπουδαία περιπέτεια γιά εκείνον πού τήν ζῆ. Νοιώθει νά τόν συνεπαίρνη κάποια πνοή του Πνεύματος. Νοιώθει νά ύψώνεται,

έπάνω από τήν κοινή, τήν συνηθισμένη άνθρωπότητα. Μιά άπόδειξι του γεγονότος αυτού άποτελεϊ άκόμα και ή λέξι του «ένθουσιασμοο», από τόν όποιο κατέχεται: (έν+θους [=Θεός]), ή έτυμολογία της όποίας σημαίνει: «ο Θεός μέσα εις τόν άνθρωπο»...

Τό ίδιο συμβαίνει, και όταν άκόμη ή περιπέτεια του κατευθύνεται άντιθετα πρὸς τόν Θεό: άυθορμήτως, χρησιμοποιεί κανεις τόν όρο «σταυροφορία»—έναν όρο κατ' έξοχήν θρησκευτικό—γιά νά χαρακτηρίση μιάν έκστρατεία του άθεισμοο έναντίον της πίστewς! Τόσο είναι άληθινό, ότι τό νά πολεμᾶ κανεις τόν Θεό, ή νά τόν ύπηρετῆ, είναι δύο διαφορετικοί τρόποι γιά νά τόν παίρνη κανεις στα σοβαρά...

Μέσα στην Βίβλο, διακρίνομε άμέσως τόν νόμο της περιπέτειας, πού όταν έξαπολυθῆ μία φορά, αναπτύσσεται και δρᾶ μ' έναν τρόπο δυνατό και άσυγκράτητο. Τό ένα θῆμα, προσκαλεί τό άλλο. Μ' έναν τρόπο άλλεπάλληλο, άφου έδημιούργησε τό φῶς, δηλαδή τήν ένέργεια και τά «κύματα», ο Θεός δημιουργεί διαδοχικά τόν φυσικό κόσμο και τά άστρα. "Υστερα τήν γῆ και τόν φυτικό κόσμο, τις άναλογίες του χρόνου. Τά κατώτερα ζῶα έπειτα, τά έρπετά, τά ψάρια, τά πουλιά, κατόπιν τά άνώτερα ζῶα, τά τετράποδα, τά θηλαστικά.

Ο Θεός έγκαταλείπει τήν μεγαλειώδη Του μόνωσι και ήρεμία, γιά ν' άνοίξη

τὴν ἀτελείωτη σελίδα τῆς φυσικῆς πραγματικότητος. Φορτῶνει, τολμᾷ νὰ εἰπῆ κανεὶς, τὸν ἑαυτὸ Του μὲ φροντίδες καὶ ὕστερα τὶς πολλαπλασιάζει! Ἄναδέχεται τὸν κίνδυνον τὸν ὁποῖο προϋποθέτει κάθε πέρασμα ἀπὸ τὸ ἀφηρημένο πρὸς τὸ συγκεκριμένο, πού καὶ ἔμεῖς οἱ ἴδιοι συναντοῦμε μὲν ἐγκαταλείψωμε τὴν σφαῖρα τῶν ὄνειροπολήσεων γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσωμε τὴν ὕλη καὶ τὴν ἐπιμονὴ τῆς ἀντίστασι, καὶ τὴν δουλεία τοῦ χρόνου καὶ τοῦ πεπερασμένου διαστήματος. Στὴν περιπέτεια αὐτῆ τῆς πραγματικότητος, συναντᾷ κανεὶς πάντοτε ἐμπόδια ἀπρόοπτα, δυσκολίες ἀπροσδόκητες, καινούργια προβλήματα πού ἀπαιτοῦν μίαν λύσιν· κί' εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς, πού κάνει νὰ ἀνακύπτῃ ἡ περιπέτεια ἀδιάκοπα, εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον τὴν μεγαλώνει. Μόλις φτιάξωμε κάτι, δοκιμάζωμε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὸ συγκρίνωμε μὲ αὐτὸ πού εἶχαμε, θεωρητικά, ὀνειρευτῆ. Θὰ εἶναι μήπως τολμηρῆ ἢ σκέψις, νὰ φαντασθοῦμε καὶ γιὰ τὸν Θεὸ τὸν ἴδιον, τὴν ἴδια αὐτῆ, τὴν κάπως ἀνήσυχον συγκίνησιν; Πραγματικά, σκύβει καὶ Αὐτὸς κάθε φορά, σὰν ἐμᾶς, ἐπάνω στὸ ἔργο Του, γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ γεμάτος ἰκανοποίησι: «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν...» (Γέν. 1, 25).

★

Ἡ περιπέτεια ὅμως συνεχίζεται! Ἄμέσως ἔπειτα, ρίχνεται ὁ Θεὸς σὲ μίαν περιπέτεια πολὺ περισσότερον φορτωμένη ἀπὸ κινδύνους: Τὴν περιπέτεια τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου «κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ», ἐνὸς πλάσματος, δηλαδή, προικισμένου—καὶ αὐτοῦ—μὲ τὸ πνεῦμα τῆς περιπετείας, καὶ ἰκανοῦ νὰ ἀφεθῆ νὰ παρασυρθῆ ἀπὸ τὴν τάσιν αὐτῆ πρὸς τὴν περιπέτεια ὡς τὸ σημεῖον νὰ ἀντισταθῆ καὶ νὰ ἀνατρέψῃ τὴν τέλειαν τάξιν τῆς δημιουργίας.

Εἶχα τὴν τύχην νὰ ἔχω ὡς καθηγητὴ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν, στὸ Κολλέγιον τῆς Γενεύης, τὸν Eugène Pittard, πού ἀνεδείχθη σὲ λίγο ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους σοφοὺς τῆς ἐποχῆς μας στὴν ἀνθρωπολογικὴ ἐπιστήμη. Θυμᾶμαι μίαν ἡμέραν, πού μᾶς ρώτησε ξαφνικά, ἂν κάποιος ἀπὸ

μᾶς εἶχε στὴν τσάνταν τοῦ μίαν Βίβλον, καθόσον θρῆσκόμεσταν στὴν ἡλικίαν τῆς θρησκευτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὴν ἀνοιξε τότε καὶ μᾶς ἔβαλε νὰ διαβάσωμε μεγαλοφώνως τὴν περικοπὴ τῆς Γενέσεως, πού περιγράφει τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου.

Ἐδοκιμάσαμε μεγάλη ἔκπληξιν, ἐπειδὴ τὸ Κολλέγιόν μας, μ' ὄλον πού εἶχε ἰδρυθῆ ἀπὸ τὸν Καλθῖνον, εἶχε ὑπαχθῆ, γιὰ λόγους δογματικῆς ἀνεξίθρησκείας καὶ εἰρήνης, στοὺς κανονισμοὺς τῆς αὐστηρότερης «λαϊκότητος». Ἐδῶ, ὅμως, δὲν ἐπρόκειτο γιὰ θρησκευτικὴν προπαγάνδαν. Ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα ζήτημα ἀπολύτως ἀντικειμενικόν: Ὁ Eugène Pittard ἤθελε νὰ μᾶς δείξῃ, ὅτι ἡ κοσμικὴ περιπέτεια, ὅπως σχεδὸν μᾶς ἐπέτρεπε ἡ ἐπιστήμη νὰ τὴν ἀναπλάσωμε, ἀντιστοιχοῦσε ἀκριβῶς πρὸς τὴν «περιπέτεια» τοῦ Θεοῦ, ὅπως μᾶς ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὴν Βίβλον. Τὸ ἴδιον ἀκριβῶς θέμα, πού κάποιος ἄλλος, μὲ τέτοιαν αὐθεντικὰ σοφόν, ὁ π. Teilhard de Chardin, τελευταίως ἀνέπτυξε.

Ἀντίθετα πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους, πού τοποθετοῦν, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀνθρώπου, τοὺς ἡμιθέους, ἡ Βίβλος, καθὼς καὶ ἡ ἐπιστήμη, τὴν τοποθετοῦν μέσα στὴν συνέχειαν τῆς ἴδιας, μὲ τὴν Φύσιν ὅλην, δημιουργικῆς ἐποποιίας, σὰν τὴν τελευταίαν τῆς βαθμίδαν ὕστερα ἀπὸ ἐκείνη τῶν ἀνωτέρων ζώων. Καὶ ὅπως ἡ ἐπιστήμη διαπιστώνει ὅτι ὑπάρχει μίαν ἀνεξήγητην μεταβολὴν ἀπὸ τὸ ζῶον ὡς τὸν ἀνθρωπὸν, ἡ Βίβλος θεοβαίωνει ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι συνέπεια ἰδιαιτέρας δημιουργικῆς πρωτοβουλίας τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀνθρωπὸς εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἕνα τελειοποιημένο ζῶον· ὁ Θεὸς τὸν θέλησε ἄρκετὰ διαφορετικόν ἀπὸ τὰ ζῶα: αὐτὸν μόνον. ἔδημιούργησε «κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ».

Αὐτὸ ἰδιαιτέρας σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς ἐχάρισε στὸν ἀνθρωπὸν τὸ ἰδικόν Του πνεῦμα τῆς δημιουργικῆς περιπετείας, ὅπως φαίνεται σαφῶς στὴν βιβλικὴ ἀφήγησι: Στὸ πρῶτον ἀνθρώπινον ζευγάρην λέγει ὁ Θεός: «Ἀὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κρατή-

σατε αὐτῆς...» (Γέν. 1, 28). Παραχωρεῖ, ἔτσι, ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν ἐξουσία Του ἐπάνω στὴν φύσι καὶ τὸν ρίχνει στὴν μεγάλη περιπέτεια τῆς τεχνικῆς, πού δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσι τῶν δυναμέων τῆς φύσεως. Πιὸ κάτω, ἐπιφορτίζει τὸν ἄνθρωπο νὰ δώσῃ στὰ διάφορα εἶδη ὀνόματα (Γέν. 2, 19), καὶ τὸν ρίχνει ἔτσι στὴν μεγάλη περιπέτεια τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία συνίσταται ἀκριβῶς στὸ νὰ δίνῃ στὰ πάντα ὀνόματα, γιὰ νὰ ἡμπορῇ νὰ ὀρίσῃ τὰ πάντα, νὰ τὰ κατατάξῃ καὶ νὰ τὰ ἀναλύσῃ.

Ὁ Θεὸς περιβάλλει τὸν ἄνθρωπο μὲ ὅλη τὴ φροντίδα του, τὸν εὐλογεῖ καὶ τοῦ μιλεῖ μὲ γλυκύτητα καὶ θαυμαστὴ φιλοφρόνησι, ὅπως θὰ μιλοῦσε στὸν συνέταιρο τοῦ ἔργου του. Τοῦ χαρίζει μιὰ σύζυγο, γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν περιπέτεια τῆς «κοινωνίας». Ὁ Θεὸς, καλεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ συνεργασθῇ μαζί του: φυτεύει γιὰ χάρι του ἕναν θαυμάσιο καὶ εὐφορο κῆπο καὶ τοῦ ζητεῖ νὰ τὸν φυλάττῃ καὶ νὰ τὸν καλλιεργῇ (Γέν. 2, 15). Τὸν ρίχνει, ἔτσι, στὴν μεγάλη περιπέτεια τῆς ἐργασίας.

★

Πολλοὶ ἄνθρωποι φαντάζονται ὅτι, στὴν βιθλικὴ προοπτικὴ, ἡ ἐργασία εἶναι ἕνα εἶδος κατάρτας, ἕνα εἶδος τιμωρίας, πού ἐπέβαλε ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀλαζονικὴ ἀνυπακοή του. Μιὰ τέτοια ἰδέα συμφωνεῖ μὲ μιὰ μειωτικὴ ἀντίληψι τῆς ἐννοίας τῆς ἐργασίας, καὶ συντελεῖ στὸ νὰ τὴν κἀνῃ πιστευτὴ, εἶναι ὅμως ὀλότελα ἐσφαλμένη. Ὅπως πρὸ ὀλίγου ἀνέφερα, ἡ ἐργασία εἰσήχθη ἀπὸ τὸν Θεὸ πρὶν ἀπὸ τὴν πτώσι, καὶ παρουσιάσθη στὸν ἄνθρωπο ὡς μιὰ περιπέτεια, ὡς μιὰ συμμετοχὴ στὸ θεϊκὸ ἔργο. Εἶναι αὐτὸ πού ἐξέφραζε ὁ Πάπας Λέων ὁ ΙΓ' στὴν ἐγκύκλιον «*Regum novarum*»: «Γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ εἰδικῶς τὴν ἐργασίαν, καὶ στὴν κατάστασι ἀκόμη τῆς ἀθωότητος, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦταν καθόλου προωρισμένος νὰ ζῆ μιὰ ζωὴ ἀργίας. Ἐκεῖνο ὅμως πού ἡ θέλησίς του θὰ ἀσπάζοταν ἐλεύθερα, ὡς μιὰ εὐχάριστη ἄσκηση, ἔγινε, ὕστερα ἀπὸ τὸ παρὰπτωμα,

μιὰ ἀνάγκη πού τοῦ ἐπεβλήθη ὡς ἐξίλασμος καὶ ἡ ὁποία συνωδεύετο ἀπὸ τὸν πόνο».

Ἔτσι, λοιπόν, ἡ ἐργασία, ἡ ὁποία πρὸ τῆς πτώσεως ἦταν μιὰ καθαρὴ καὶ ὠραία περιπέτεια, γίνεται τώρα θαρεια καὶ ἐπίπονη. Αὐτὸ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ πνεῦμα τῆς περιπετείας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κακὴν τοῦ χρῆσι: Ὁ ἄνθρωπος θέλησε νὰ ζῆσῃ τὴν ἰδικὴν του περιπέτεια, σύμφωνα μὲ τὴν δικὴν του ἰδέαν, ἀντὶ νὰ εἰσέλθῃ στὴν περιπέτεια τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τότε, τὸ φορτίον τῆς ἐργασίας θαρύνει ἐπάνω του καὶ παίρνει τὴν μορφήν μιᾶς δουλείας, πού ἀπαιτεῖ συχνὰ συντριπτικὴ καὶ ματαίαν προσπάθειαν. Καὶ φθάνει ἔτσι ὁ ἄνθρωπος νὰ καταριέται τὴν ἐργασίαν καὶ νὰ ξεχνᾷ τὴν ἀληθινὴν τῆς ἐννοίαν, τὴν ἐννοίαν τῆς περιπετείας, στὴν ὁποία ὁ Θεὸς μὲ τὴν ἀγαθότητά του τὸν εἶχε προσκαλέσει.

Εἰς τὸ Bad Boll, εἶχαμε ἀφιέρωσι, τὸ 1959, μιᾶς συνεδριάσεως τῆς Διεθνούς ὁμάδος τῆς «Ἱατρικῆς τῆς προσωπικότητος» στὸ θέμα τῆς στάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἔμπρὸς στὴν ἐργασία του καὶ στὶς ἐπιπτώσεις πού ἔχει ἡ στάσις του αὐτὴ ἐπάνω στὴν ὑγείαν. Ὁ καθηγητὴς Lindboom, ἀπὸ τὸ Ἀμστερνταμ, μᾶς ἔδειξε ὅτι ἡ ἀρνητικὴ ἀντίληψις τῆς ἐργασίας πολὺ συχνὰ γίνεται αἰτία ἀρρώστειας γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ καθηγητὴς Karlfried von Dürckheim, μᾶς μίλησε γιὰ τὴν διαφορούμενη φύσιν τῆς ἐργασίας, πού ἀποτελεῖ πάντοτε γιὰ τὸν ἄνθρωπο μιαν εὐκαιρίαν περιπετείας μαζί μὲ τὸν Θεόν, καὶ ἕνα κίνδυνον ἐπίσης περιπετείας ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Δρ. Arnold Müggli, ἀπὸ τὴν Ζυρίχην, ὑπενθύμισε τοὺς συχνὰ ἀπανθρώπους ὄρους τῆς συγχρόνου ἐργασίας καὶ ὑπέδειξε τὰ μέσα πού θὰ τῆς ἀπέδιδαν τὸν ἀληθινὸν χαρακτήρα τῆς ἀνθρωπίνης περιπετείας. Καὶ ἡ δις Suzanne Fouché, ἀπὸ τὸ Παρίσι, ὑπεγράμμισε τὴν ἀσύγκριτη θεραπευτικὴ ἀξία τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπεια πού ξαναβρίσκει ὁ ἀνάπηρος ὅταν βοηθῆται νὰ ξαναφτιάξῃ ἕνα στάδιον ἐργασίας ἐνδιαφέρον καὶ χρήσιμο.

Μάλιστα, παρ' ὅλη τὴν πτώσι, παρ' ὅ-

λες τις άνυπακοές τών ανθρώπων, ή εργασία διατηρεί, έν μέροςι τουλάχιστον, μέ τη χάρι του Θεού, την σημασία που της είχε δώσει Έκείνος. Είναι ένα δώρο θεϊκό, τό ίδιο όπως και ή ζωή. Είναι «ή έκφρασις της ζωής», όπως γράφει ο κ. Roland de Pury. Καί σέ κάποιο γράμμα πρòς τόν Rodin, ο Rilke του γράφει: «Δέν ήρθα σέ σάς, αποκλειστικά και μόνο για να κάμω μιά μελέτη... ήρθα πρò πάντων, για να σάς ρωτήσω: πώς πρέπει να ζή κανείς; Καί μου άπαντήσατε: «έργαζόμενος».

Η Βίβλος όλη είναι γεμάτη από επαιίνους πρòς την εργασία και προειδοποιήσεις έναντίον της άργίας και της όκνηρίας, ιδιαιτέρως δέ τό θιβλίο τών «Παροιμιών». Μās παρουσιάζει την δεξιότεχνα τών χρυσοχόνων και τών ύφαντών, την σκληρή εργασία τών χωρικών και τών άμπελουργών, την σοφία και την εύφυα τών έπιστημόνων, ως τάλαντα που ο Θεός μās έμπιστεύεται. Ο Γιαχβέ λέγει στον Μωυση, μιλώντας για τόν Βεκαλιήλ: «Τόν γέμισα από τό πνεύμα του Θεού που του έχάρισε έπιτηδειότητα, έξυπνάδα και γνώσι για κάθε είδος δουλειάς: για να καταστρώνη σχέδια έργων και να τά έκτελη επάνω στο χρυσάφι, τό άσημι και τόν όρειχαλκο για να πελεκᾷ και να πλαισιώνη πολύτιμες πέτρες, να κατεργάζεται τό ξύλο και να έκτελη κάθε είδος εργασίας». (Έξ. 31, 3-5). Θα ήμπορούσα να αναφέρω πολλά χωρία που δείχνουν ότι και ο Ίησους ο ίδιος είχε εργασθή (ως ξυλουργός) (Μάρκ. 6, 3), και ότι ο άπ. Παύλος δέν παρέλειψε να ειπή ότι ήταν «ερασιτέχνης» στην θεολογία, και ότι μέσα στην άσκησι του άποστολικού του ύπουργήματος έξακολουθούσε να κερδίζη τά πρòς τό ζήν με την εργασία τών χειριών του (Πράξ. 20, 34).

★

“Ας επανέλθωμε, όμως, στο δράμα της πτώσεως. Ήταν, τό δράμα αυτό, ο κίνδυνος που είχε άποδεχθή ο Θεός όταν δημιουργούσε «κατ’ εικόνα έαυτού», τόν άνθρωπο. Καί όμως, παρὰ τό φοβερό αυτό γεγονός της πτώσεως, δέν σταματᾷ

την «περιπέτειά» Του. Εϋθύς άμέσως, τόν βλέπομε να αναλαμβάνη δράσι για να άποτρέψη τις συνέπειες της καταρρέουσας στην όποία θυθίστηκαν ο Άδάμ και ή Εϋα: κατασκευάζει γι’ αυτούς χιτώνες δερμάτινους! (Γέν. 3, 21). Κυρίως όμως στην κλίμακα της ιστορίας όλόκληρης, ή περιπέτεια της δημιουργίας θα ξεπηδήση πάλι και θα διπλασιασθή, με την περιπέτεια της Σωτηρίας.

Πρόκειται για μία περιπέτεια που πάλλεται από ζωή και άγωνία, στην όποία ο Θεός είναι ύποχρεωμένος να έπεμβαινή πάλι αδιάκοπα. Θέλει να σώση τόν άνθρωπο που πλανήθηκε, και μαζί μ’ αυτόν, την κτίσι όλόκληρη (Ρωμ. 8, 19). Έπιχειρεί να συγκρατήση τόν Κάιν στον δρόμο του πρòς τόν φόνο και τόν προσατεύει έπειτα κατά της έκδικήσεως τών ανθρώπων (Γέν. 4, 15). Παρίσταται λυπημένος, στην προσευτική διαφθορά της ανθρωπότητας. Έπιχειρεί με τόν κατακλυσμό ένα μεγάλο έγχείρημα, για να παρασκευάση ένα καινούργιο ξεκίνημα για μιά καινούργια περιπέτεια, και εύλογεί πάλι τόν άνθρωπο και του επικυρώνει την έξουσία επάνω εις την Φύσι (Γέν. 9, 1-3).

Καθώς φυλλομετρῶ την Βίβλο, σās προσκαλῶ να ξαναδιαβάσετε τις συναρπαστικές της σελίδες, που είναι όλες γεμάτες από τις δραματικές μεταπτώσεις της υπερτάτης αυτής περιπέτειας της θεϊκής Άγάπης. Εισέρχεται, τώρα, ο Θεός σ’ έναν καινούργιο δρόμο: Διαλέγει έναν άνθρωπο, τόν Άβραάμ, σάν όργανο της περιπέτειας της Σωτηρίας, και τόν ρίχνει στην περιπέτεια της πίστεως: «Έξελθε εκ της γής σου και εκ της συγγενείας σου και εκ του οίκου του πατρός σου...» (Γέν. 12, 1). Άπό τους άπογόνους του Άβραάμ θα δημιουργήση τόν λαό Του, για την πραγματοποίησι του σχεδίου Του. Γνωρίζετε την συνέχεια, τις περιπέτειες όλες τών πατριαρχών, του Ίωσήφ κοντά στον Φαραώ (Γέν. 41, 14). Ο Θεός προσκαλεί κατόπιν τόν Μωυση για να άποσπάση από τη δουλεία τόν λαό του (Έξ. 3, 10) και να του ύπαγορεύση τόν νόμο Του (Έξ. 20). Δια-

θάστε πάλι, όλες τις ιστορίες τῶν 40 ἐτῶν στήν ἔρημο: ἀποτελοῦν μιὰ εἰκόνα τῆς διπλῆς περιπετείας, τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου πού παίζεται ταυτόχρονα στόν διάλογο τους, στίς συγκρούσεις καί στίς συμφιλιώσεις τους.

Ἡ ἱστορική αὐτή περιπέτεια, ἐνσαρκώνεται πάντοτε σέ διάφορες ἄλλες, προσωπικές. Εἶναι ἡ μεγαλειώδης, γεμάτη θάσσανα περιπέτεια τοῦ Μωϋσῆ, ἡ γραφική περιπέτεια τοῦ Βαλαάμ καί τῆς ὄνου του (Ἰ.Αριθ. 22), ἡ νικηφόρος τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, οἱ περιπέτειες τῶν Κριτῶν, τοῦ Σαμουήλ, τῶν Βασιλέων, τῆς πιστότητος καί τῶν προδοσιῶν των, καί τῶν ἐριδῶν πού διακυβεύουν τά πάντα ἀπό τήν ἀρχή. Καί ἔρχονται, τότε, οἱ προφηταί, ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἰερεμίας, ὁ Ἰεζεκιήλ, οἱ μείζονες, καί οἱ ἐλάσσονες, ὅπως ὁ Ἀμώς, ὁ ταπεινός θεσκός τῶν προβάτων, ὄλοι τους, ὁ ἕνας ἔπειτα ἀπ' τόν ἄλλον σέ μιὰ συνέχεια ἀδιάκοπη. Ἡ περιπέτεια ἐξακολουθεῖ, ἐπειδή ξαναρχίζει ἀκατάπαυστα. Μιά καινούργια ἀναπηδᾷ, κάθε φορά πού ἕνας ἄνθρωπος ἀκούει τόν Θεό καί τόν ὑπακούει πιστά. Γρήγορα ὅμως στεριεύει, καί πρέπει νά ξαναγεννηθῆ καί πάλι. Ὁ Θεός, ὅμως, «οὐ πεινάσει, οὐδέ κοπιάσει, οὐδέ ἐστίν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ» (Ἰ.Α. 40, 28).

Προφήτης, εἶναι ἐκεῖνος πού γνωρίζει νά διακρίνη τὸ ἔργο, τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ, μέσα στόν φαινομενικά παράλογο ροῦ τῆς ἱστορίας. Ὁ Θεός, ὅμως, δέν μιλεῖ μόνο στοὺς προφῆτες, ἀλλά στόν κάθε ἄνθρωπο· διατηρεῖ ἐπίμονα τόν διάλογο, μιλεῖ στόν πιό ταπεινό, τόν Γεδεών, στόν πιό θασσανισμένο, τόν Ἰώθ, στόν Δαυῖδ, τήν ὥρα τῆς ἁμαρτίας του, στόν Σολομώντα στόν κολοφῶνα τῆς δόξης του. Μένει πιστός στήν «διαθήκη» Του μέ τόν ἄνθρωπο, καί ἐπιδιώκει πάντοτε δι' αὐτό νά ὀλοκληρώσῃ τὸ δημιουργικό Του ἔργο, προσκαλῶντάς τον ἀδιάκοπα νά συνεργασθῆ διὰ τῆς ὑπακοῆς του, γιά νά μετᾶσχη στήν δική Του περιπέτεια.

Ὁ Θεός τῆς Βίβλου, εἶναι ὁ Θεός τῆς δράσεως. Αὐτό εἶναι πού τόν ξεχωρίζει ἀπό τόν θεό τῶν φιλοσόφων καί τοὺς

θεοὺς ὄλων τῶν ἄλλων θρησκευμάτων. Εἶναι ὁ Θεός πού παίρνει μέρος, πού συμμετέχει σέ κάθε ἀνθρώπινη ζωή. Δέν ἐνδιαφέρεται μόνο γιά τήν θρησκευτική ζωή τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά γιά τήν ζωή του ὀλόκληρη, γιά τήν ἐργασία του, τὸ ἰδιαίτερο του ἐπάγγελμα, πού τὸ καθιστᾷ γι' αὐτόν μιὰ ἀληθινή περιπέτεια. Εἶναι ἕνας Θεός πού ἐργάζεται. Ἡ Βίβλος, γιά νά τὸ ἐκφράσῃ, χρησιμοποιεῖ μιὰ δυνατὴ εἰκόνα: Μᾶς μιλεῖ γιά τὸ «χέρι» τοῦ Θεοῦ (Ἰ.Α. 45, 12).

Ἡ περιπέτεια τοῦ Θεοῦ παίζεται ἔπειτα μέσα σ' ἐκείνη τοῦ λαοῦ Του, μέσα στήν ἱστορία, στοὺς πολέμους, στίς νίκες καί τίς ἤττες, στίς ἐπιτυχίες καί τίς ἀποτυχίες, στήν πείνα καί στήν εὐμάρεια. Ὁ Ἰσραὴλ ἀποκαλεῖται «ἀμπέλων» τοῦ Θεοῦ (Ἰ.Α. 5, 7): εἶναι τὸ ἀμπέλι γιά τὸ ὅποιο κοπιάζει, τὸ ὅποιο κλαδεύει καί τρυγᾷ. Ἡ καρδιά Του δονεῖται γιά τὰ παθήματα τῶν ἀνθρώπων, καί τρέχει παντοῦ σέ βοήθειά τους. Διακινδυνεύει, στήν δρᾶσι Του, ἀδιάκοπα. Ξαναδιαβάστε τοὺς Προφῆτες, ἀκούστε τὰ σπαρακτικά λόγια πού τοὺς ἀπευθύνει καί τοὺς ἐμπιστεύεται γιά λογαριασμό τοῦ λαοῦ Του. Ἐλπίζει, ἀνησυχεῖ, προσκαλεῖ, ὀργίζεται, ὅμως κάθε φορά σκληρύνεται πάλι ἡ καρδιά τῶν ἀνθρώπων. Ὁ πιό διορατικός ἀπὸ τοὺς προφῆτες, τρέμει ἐμπρός στήν ἀπειλούμενη ἀποτυχία, καί ἀνακράζει: «Ἐπίστρεψον ἐξ οὐρανοῦ καί ἰδὲ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἀγίου σου...» (Ἰ.Α. 63, 15).

★

Καί ὁ Θεός «ἐπέστρεψε», κατέβη νά ἐπισκεφθῆ τόν κόσμο του, αὐτοπρόσωπος... Εἶναι ἡ ὑπέρτατη περιπέτεια, μέ τόν ὑπέρτατο κίνδυνο τῆς ἀπογοητεύσεως καί τοῦ πόνου. Εἶναι ἡ ἐπίγειος περιπέτεια τοῦ Ἰησοῦ, τῆς Γεννήσεως, τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Ἰησοῦς εἶπε: «ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι» (Ἰ.Ιωάν. 5, 17). Δέν ἐργάζεται μόνο μέ λόγια, θάζει «τὸ χέρι στὴ ζύμη», θεραπεύει ἀρρώστους, ἀνασταίνει νεκρούς, βοηθεῖ τοὺς ψαράδες νά ἐπιτύχουν στὸ ψάρεμα (Λουκ. 5, 3-11) ψήνει

ψάρια (Ίωάν. 21, 9), φτιάχνει από σχοινιά μαστίγιο και τὸ χρησιμοποιεῖ (Ίωάν. 2, 15). Παρατηρεῖ, κατανοεῖ, συμμετέχει στὴν προσωπικὴ τοῦ καθενὸς περιπέτεια, σ' αὐτὴν τοῦ καλλιεργητοῦ, πού προσπαθεῖ νὰ σώσει μιὰ συκιά πού δὲν δίνει πιὰ καρπὸ (Λουκ. 13, 6-9), τῆς γυναίκας πού ἔχασε τὴ δραχμὴ (Λουκ. 13, 8-10), τοῦ σπορέως, πού ρίχνει τὸν σπόρο, πού ἓνα μέρος τοῦ εἶναι προωρισμένο νὰ χαθῆ. Παραβάλλει τὸν ἑαυτό Του μὲ τὸν σπορέα αὐτόν, δείχνοντας ἔτσι μ' ἓναν τρόπο σαφῆ ὅτι ἀποδέχεται τὸν κίνδυνο τῆς περιπετείας.

Γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα, ἡ κάθε περιπέτεια τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ταυτόχρονα μιὰ προσωπικὴ περιπέτεια γιὰ καθένα ἀπ' αὐτοὺς πού τὸν πλησιάζουν. Εἶναι ἡ περιπέτεια τοῦ Νικοδήμου, τῆς Σαμαρείτιδος, τοῦ Ζακχαίου, τοῦ πλουσίου, εἶναι αὐτὴ τοῦ κάθε μαθητοῦ καὶ ὄλων τῶν ἄλλων.

Ὁ Ἰησοῦς ἐμφανίστηκε μπροστὰ στοὺς συγχρόνους τοῦ σὰν ἓνας ἀληθινὸς «τυχοδιώκτης». Εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς, πού ἐνθουσίασε τοὺς μαθητὰς του, πού ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα γιὰ νὰ Τὸν ἀκολουθήσουν στὴν ἐξαιρετικὴ του περιπέτεια. Ἀργότερα θὰ ἀποθαρρυνθοῦν ὅταν θὰ ἴδουν ὅτι ἡ περιπέτεια δὲν παίρνει τὸ δρόμο πού εἶχαν φαντασθῆ. Τὰ πλήθη ἀποχωροῦν καὶ ὁ Ἰησοῦς νοιώθει ὅτι κι' αὐτοὶ ἀκόμα οἱ πιστοὶ του σύντροφοι δισταάζουν. Τοὺς ρωτᾷ: «μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;» (Ίωάν. 6, 67). Ἀργότερα, ὅταν θὰ εἶναι πλήρης ἡ ἀπογοήτευσις, ἓνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Ἰουδᾶς θὰ τὸν προδώσῃ· γιατί, εὐκολώτερα ὑποφέρει κανεὶς νὰ καταστρέψῃ ὁ ἴδιος τὴν περιπέτεια του, παρά νὰ τὴν θλέπῃ σιγά-σιγά νὰ καταρρέῃ.

Ἄν ὅμως ὁ λαὸς θαυμάζῃ στὸν Ἰησοῦν τὸν «τυχοδιώκτη», πού ἀναποδογυρίζει μιὰ κοινωνία ἀδίκῃ, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἀκριβῶς ὁ Ἰησοῦς προσελκύει τὸ μῖσος τῶν καλλιεργημένων ἀνθρώπων, τῶν «καθὼς πρέπει» καὶ τῶν «θρησκευομένων» τῆς ἐποχῆς Του. Σὲ κάθε περιστασι, τοὺς εἰρωνεύεται καὶ τοὺς σκανδαλίζει. Αὐτοί, ἔχουν μελετήσει τὸν Νό-

μο καὶ ἔχουν καλὰ καθορίσει σὲ τί ἀκριβῶς συνίσταται ἡ ὑπακοὴ στὸν Θεό. Καὶ νὰ τώρα, ὁ Ἰησοῦς, πού λέγει ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀντιστρατεύεται διαρκῶς τὸν ἠθικὸ αὐτὸ κώδικα. Θεραπεύει ἀρρώστους τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου, πηγαίνει σὲ σπίτια ἀμαρτωλῶν, ὅπου συντρώγει μὲ τελῶνες καὶ πόρνες. Προστατεύει τὴν μοιχαλίδα, πού ὁ Μωϋσῆς εἶχε προστάξει νὰ λιθοβολῆται. Καὶ ὅταν ἐπιχειροῦν νὰ συζητήσουν γι' αὐτὰ μαζί Του, τοὺς εἰρωνεύεται δυνατὰ καὶ χαρακτηρίζει ὑποκρισία τὴν ἠθικὴ αὐτῆ, τὴν ὁποία ἐπιβάλλουν στὸν ἑαυτό τους γιὰ νὰ ἀρέσουν τάχα στὸν Θεό.

Ἡ περιπέτεια, τότε, τῆς συγκρούσεως αὐτῆς ἀναπτύσσεται μ' ἓναν τρόπο ἀδυσώπητο. Ὁ Ἰησοῦς δέχεται νὰ τὴν ζῆσῃ ἕως τὸ τέλος. Καὶ τότε ξεσπᾷ τὸ δράμα τοῦ Πάθους. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ λαοῦ σύρουν τὸν Ἰησοῦν μπροστὰ στὸν Πιλάτο. Καὶ ἔρχεται ἡ Σταύρωσις.

Ὁ Θεὸς ὅμως, δὲν ἐγκαταλείπει τὸν ἀγῶνα: Ἀνασταίνει τὸν Ἰησοῦ Χριστό, στηρίζει τοὺς μαθητὰς Του, τοὺς στέλνει τὸ Ἅγιον Του Πνεῦμα, διαλέγει πάλι ἓναν λαὸ—τὴν Ἐκκλησία Του—τῆς ἐμπιστεύεται τὰ μυστήριά Του καὶ τὴν ρίχνει στὴν μεγάλη περιπέτεια τοῦ κηρύγματος «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. 1, 8). Ἀρχίζει, τώρα, ἡ συναρπαστικὴ περιπέτεια τοῦ βιβλίου τῶν «Πράξεων», ἡ θαυμαστὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Οἱ Ἀποστολοὶ ἀναγγέλλουν στοὺς Ἰουδαίους, στοὺς Ἕλληνας ἔπειτα, τὴν ἀποφασιστικὴν ἐπέμβασι τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμον, ἡ ὁποία δίνει στὸ ἐξῆς ἓνα νόημα, μιὰ κατεύθυνσι, ἓνα σκοπὸ στὴν ἱστορία ὀλοκληρῆ καὶ σὲ κάθε ἀτομικὴ ζωὴ «τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ θραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», λέγει ὁ ἀπ. Παῦλος στὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴ του (Φιλ. 3, 13-14).

Αὕτῃ εἶναι, ἀλήθεια, περιπέτεια!...

PAUL TOURNIER

Μετάφρ. ΑΡΧ. Μ. ΠΟΛΕΜΗ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΕΛΗΝΗΝ

Ἐνάμεσα εἰς τὰς χιλιάδας τῶν εἰδήσεων, ποὺ ἀκούονται συχνὰ πυκνά, προέχει καὶ τὸ μελετώμενον ταξίδι εἰς τὴν Σελήνην. Εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς κατακτήσεως τῆς Σελήνης. Ἡ προσελήνωσις ἑνὸς πυραύλου μὲ ἀνθρώπινον φορτίον καὶ ἡ ἐπαναφορὰ του εἰς τὸν πλανήτην μας πιστεῦται ὅτι θὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς πολλὰ προβλήματα. Ἐν μόνον ποσοστὸν ἕκ τῶν προβλημάτων αὐτῶν εἶναι ἐπιστημονικά!

Ἀνεξαρτήτως ὅμως κινήτρων, ἡ ἀναπνοή μας εἶναι συγκρατημένη εἰς τὴν σκέψιν τοῦ τεραστίου αὐτοῦ διαθήματος. Αἱ Ἕν. Πολιτεῖαι ἔχουν πλέον ἀποφασίσει νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν πραγματοποίησίν του. Τὸ Κογκρέσον ἀπέφασκε τὴν δαπάνην 50.000.000.000 δολ. ἵνα ἐντὸς (10) δέκα ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ 1960) καταστή δυνατὴ ἡ προσελήνωσις τριῶν ἀνθρώπων.

Ἄν ἡ Σοβ. Ἐνωσις ἀποπειραθῇ τὸ ἴδιον ἐγχείρημα, ὅπως φαίνεται νὰ προτίθεται, θὰ πρέπει νὰ διαθέσῃ ἄλλα τόσα ἢ περὶ τοῦ τόσα χρήματα.

Οἱ πρόσφατοι ὑπολογισμοὶ τοῦ μέσου ἔτησιου, κατὰ κεφαλὴν, εἰσοδήματος ἐν Ἑλλάδι ἔδωσαν ὅτι τοῦτο κυμαίνεται μεταξύ 300 καὶ 350 δολ. Εὐκόλως δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν τώρα, ὅτι ἡ δαπάνη τῆς μιᾶς μόνον παρατάξεως δύναται νὰ διαθρήψῃ πλουσιοπαρόχως τὰ 8 ἕκ. τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ 178 ἕως 208 χρόνια. Ἴδου λοιπὸν τὸ τίμημα διὰ νὰ θέσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ ἴχνος του ἐπὶ τῆς σελήνης!

Διερωτᾶται ὅμως κανεὶς: Θὰ ὀδηγήσῃ ἀράγε, ἢ κατὰκτησις αὐτὴ εἰς κάποιον θετικὸν ὄφελος τὴν ἀνθρωπότητα ἢ μήπως θὰ συντελέσῃ ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς ἱκανοποίησιν φιλοδοξιῶν καὶ τὴν ἀξέσιν τοῦ κύρους τῶν κρατῶν τὰ ὁποῖα ἡγούνται τῶν προσαθειῶν αὐτῶν;

Τοὺς περισσότερον ὅμως εἰδικούς ἀπασχολοῦν ἄλλα, δυσκολώτερα ἐρωτήματα: «Εἶναι ἀράγε τεχνικῶς πραγματοποιησί-

μον ἕνα ταξίδιον εἰς τὴν Σελήνην ἂν θασι-σθοῦμε καὶ μόνον εἰς τὴν παρούσαν γνῶσιν τῆς τεχνολογίας μας;» Μήπως ἡ θιασὺνη εἰς τὸ θέμα αὐτὸ θλάπτῃ τὴν ὠρίμανσιν τῶν σκέψεων τῶν εἰδικῶν καὶ ἀποτελῇ τὸν κύριον παράγοντα εἰς τὴν φανταστικὴν ἐξόγκωσιν τοῦ κόστους; Μήπως τὸ ἴδιο ἐπίτευγμα θὰ γίνῃ πάμφθονον ἐντὸς 10 ἢ 20 ἐτῶν χάρις εἰς ἀγνώστους ἀρχὰς ἢ μεθόδους αἱ ὁποῖαι ἐν τῷ μεταξύ θὰ ἀναπτύχθουν;

Μιὰ ἄλλη ὁμάς ἐρωτημάτων ἀπασχολεῖ ἐξ ἄλλου εἰδικούς καὶ μὴ. Τί φυσικὸν περιβάλλον θὰ συναντήσῃ ὁ ἀστροναύτης εἰς τὴν ἐπιφάνεια τῆς Σελήνης;

Τί θερμοκρασία καὶ τί πίεσις; Θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ κινήται ἐλευθέρως ἢ μήπως θὰ βυθίζεται εἰς τὰς ἀπεράντους ἀμμώδεις ἐκτάσεις τῆς; Ποίου εἴδους ἀκτινοβολία ἀφθονοῦν ἐκεῖ καὶ μήπως θὰ πρέπει νὰ λάβῃ κατάλληλα μέτρα διὰ νὰ προστατευθῇ ἀπὸ αὐτάς; Μήπως θὰ εἶναι πρακτικῶς ἀδύνατος ἡ ἀνύψωσις του ἀπὸ τῆς Σελήνης καὶ ἡ ἐπάνοδος του εἰς τὴν γῆν, λόγω τῶν καταστρεπτικῶν ἐπιδράσεων τῆς θερμοκρασίας ἢ τῶν ἀκτινοβολιῶν, ἢ ἄλλων παραγόντων, ἐπὶ τοῦ διαστημοπλοίου του; Καὶ συνεπῶς εἰς ποῖον σημεῖον τῆς Σελήνης θὰ ἦτο περισσότερο ἀσφαλὴς ἢ προσελήνωσις;

Εἶναι ὠφέλιμον νὰ ρίψωμεν μιὰ γρήγορη ματιὰ εἰς τὰ προβλήματα καὶ εἰς τὰς ἀμφιβολίας τῶν εἰδικῶν.

Κινήσεις τῆς Σελήνης. Φυσικὸν περιβάλλον.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γῆ κινεῖται μὲ ταχύτητα 30 χιλιομ. κατὰ δευτερόλεπτον καὶ διαγράφει μίαν περίπου κυκλικὴν τροχίαν ἀκτίνας 149 ἑκατομμυρίων χιλιομ., τῆς ὁποίας τὸ κέντρον κατέχει ὁ Ἥλιος. Ἐκτελεῖ δὲ μίαν πλήρη περιφορὰν ἐντὸς 365 ἡμερῶν, δηλ. ἐντὸς ἑνὸς ἔτους. Εἰς τὸ ταξι-

διόν της αυτό έχει μονίμως συμπαράλαβει την Σελήνην την οποίαν υποχρεώνει επί πλέον να κινήται επί περίπου κυκλικής τροχιάς ακτίνας 384 χιλ. χιλιομέτρων της οποίας τὸ κέντρον κατέχει αὐτὴ τὴ φορά ἡ Γῆ. Οὕτω λοιπὸν ἡ Σελήνη ἐκτελεῖ δύο κινήσεις, μίαν περὶ τὸν Ἡλιον εἰς 365 ἡμέρας, ὡς ἀκόλουθος τῆς Γῆς καὶ μίαν εἰς 28 ἡμέρας περίεξ τῆς Γῆς.

Συνεπῶς ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἡ Σελήνη διαγράφει περίπου 12 περιφορὰς περίεξ τῆς Γῆς.

Ἐκτὸς ὁμῶς αὐτῶν τῶν κινήσεων τοῦ ζεύγους Γῆ-Σελήνη ἐντὸς τοῦ πλανητικοῦ χώρου, τὰ δύο αὐτὰ σώματα καθὼς καὶ ὅλα τὰ οὐράνια σώματα ἢ συστήματα σωμάτων, ὡς οἱ ἀστέρες, οἱ γαλαξίαι, τὰ σμήνη γαλαξιδῶν ἐκτελοῦν μίαν περιστροφήν περὶ ἓνα ἄξονα διερχόμενον διὰ τοῦ κέντρον αὐτῶν.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Γῆς ὁ ἄξων αὐτὸς διέρχεται διὰ τῶν δύο πόλων αὐτῆς καὶ ὁ χρόνος ἐντὸς τοῦ οὐρανοῦ πραγματοποιεῖται μίαν περιστροφήν εἶναι περίπου ἴσος πρὸς 24 ὥρας. Ἡ Σελήνη ὁμῶς περιστρέφεται, περίεξ τοῦ ἄξονός της, μὲ πολὺ ἀργότερον ρυθμὸν καὶ κατὰ κακὴν συγκυρίαν, ἐκτελεῖ μίαν περιστροφήν ἐντὸς 28 ἡμερῶν, δηλ. εἰς ὅσον χρόνον ἐκτελεῖ καὶ μίαν περιφορὰν περίεξ τῆς Γῆς. Συνεπεία τούτου ἡ Σελήνη στρέφει πρὸς τὴν Γῆν πάντοτε τὸ αὐτὸ ἡμισφαίριον καὶ μονίμως μᾶς ἀποκρύπτει τὸ ἕτερον, τὸ ὁποῖον μόλις προσφάτως εἶδαμεν εἰς φωτογραφίας τὰς οποίας ἔλαβεν ὁ Lunik III.

Ἀπὸ πλευρᾶς φυσικοῦ μεγέθους ἡ Σελήνη ἔχει ὄγκον μικρότερον τῆς Γῆς κατὰ 50 φορές. Ἡ μᾶζα της εἶναι περισσότερον ἀπὸ 80 φορές ὀλιγωτέρα τῆς μᾶζης τῆς Γῆς. Τὰ διάφορα ἀντικείμενα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας της ἀπαιτοῦν 6 φορές μικρότερον προσπάθειαν διὰ τὴν ἀνύψωσίν των καὶ ἐν γένει ὅλαι αἱ ἐνέργειαι τῶν ἀστροναυτῶν αἰ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν προσπάθειαν δι' ὑπερνίκησιν τῆς βαρύτητος, θὰ εἶναι 6 φορές ὀλιγώτερον κοπιώδεις. Θὰ δύνανται συνεπῶς νὰ διανύσουν μεγάλας ἀποστάσεις δι' ἀκόπων πηδημάτων μεγάλου μήκους, ἢ νὰ μεταφέρουν ὀγκώδη ἀντικείμενα.

Εἶναι τώρα ἐνδιαφέρον νὰ ἐξετάσωμεν

κάπως λεπτομερέστερον τὰς φυσικὰς καὶ κλιματολογικὰς συνθήκας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Σελήνης. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ Σελήνη δὲν ἔχει ἀτμόσφαιραν ἀρκετὰ μεγάλου πάχους.

Παρὰ ταῦτα δὲν ἀπεκλείσθη ἀπολύτως τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ὑπάρχη μία λεπτοῦ πάχους ἀτμόσφαιρα συγκειμένη κυρίως ἐκ θαρῶν ἀερίων ὅπως τὸ κρυπτόν καὶ τὸ ξέονον. Ἡ Σελήνη λόγῳ τῆς μικρᾶς της μάζης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγκρατήσῃ ἐλαφρὰ ἀέρια διότι ταῦτα κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς Σελήνης, ὅτε ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται εἰς τοὺς 118 Κελσίου περίπου ἀποκτοῦν ταχύτητας μεγαλυτέρας τῆς ταχύτητος «φυγῆς» καὶ διαφεύγουν εἰς τὸν ἠώρον. Ταχύτης «φυγῆς» εἶναι ἡ ταχύτης ἡ ὁποία διδομένη εἰς τι σῶμα ἐπαρκεῖ διὰ νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς ἄπειρον ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἔλκοντος σώματος. Οὕτω, σῶμα τι ἐπὶ τῆς Γῆς ἀποκτοῦν ταχύτητα 11, 2 χλμ. κατὰ δευτ. εἶναι ἀδύνατον νὰ συγκρατηθῇ ἀπὸ τὴν Γῆν. Διὰ τοῦτο λέγεται ταχύτης φυγῆς. Ἡ ταχύτης φυγῆς ἐπὶ τῆς Σελήνης εἶναι 2,4 χλμ. κατὰ δευτερόλεπτον.

Διάφοροι παρατηρηταὶ ἔχουν ἀναφέρει σποραδικῶς ἐμφάνισιν μικρῶν νεφῶν ἐν εἶδει πέπλων καλυπτόντων μικροῦς κρατήρας ἢ ἄλλας περιοχὰς τῆς «θαλάσσης τῆς Κρίσεως». Ἐδίδον δὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀποτελοῦνται ἐκ λεπτῶν ἀτμῶν. Εἰς τὰς 3 Νοεμβρίου τοῦ 1958 ὁ Κοζυρεν (Ἀκαδημία τῆς Μόσχας) παρατήρησεν ἰδιαιτέραν λαμπρότητα εἰς τὴν κεντρικὴν κορυφὴν τοῦ κρατήρος Ἀλφόνσου. Τὸν κρατήρα αὐτὸν ἐφωτογράφησεν ἐπανειλημμένως ὁ Alter λόγῳ τῶν ἐντόνων νεφώσεών του. Ὁ Κοζυρεν ἔλαβε καὶ φωτογραφίαν τοῦ φάσματος τοῦ φωτός ἐκ τοῦ Ἀλφόνσου καὶ διεπίστωσε τὴν ὑπαρξίν ἀνθρακος καὶ ἐνώσεων τοῦ ἀνθρακος. Ἡ παρατήρησις του ἐθεωρήθη ἀξιόπιστος ἐνδειξις διὰ τὴν ὑπαρξίν ἠφαιστειακῆς δραστηριότητος καὶ ἄρα καὶ λεπτῆς ἀτμοσφαιρας. Συνηγορεῖ ἐπὶ πλέον τὸ γεγονός ὅτι παρατηρήθησαν (χωρὶς νὰ ὑπάρχη ἀπόλυτος θεβαιότης) μόνιμοι ἀλλαγὰι εἰς τὴν μορφολογίαν ὠρισμένων περιοχῶν. Αὐταὶ δύνανται νὰ ἀποδοθοῦν εἰς σεισμικὰς δονήσεις ἠφαιστειακῆς ἢ ἄλλης φύσεως.

Τέλος Ρώσοι έρευνηται ύποστηρίζουν ότι ή Σελήνη έχει τὸ ὀλιγώτερον 2000 φορὰς μικροτέρας πυκνότητος ἀτμόσφαιραν ἀπὸ τὴν Γῆν! Συνεπῶς ἄνευ ἀμφιβολιῶν, οἱ ἀστροναῦται δὲν θὰ θασισθοῦν εἰς αὐτὴν διὰ τὴν συντήρησίν των κατὰ τὴν παραμονὴν των ἐπὶ τῆς Σελήνης. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐφωδιασμένος μὲ ἴδιαν συσκευὴν, ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ τὸν ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀναπνοὴν ἀέρα.

Ἡ ἐπιφάνεια τῶρα τῆς Σελήνης ἀποτελεῖται ἐν γένει ἀπὸ μίαν ἀρκετὰ μεγάλην ποικιλίαν τοπογραφικῶν διαμορφώσεων, ὡς εἶναι «αἱ θάλασσαι», (δὲν περιέχουν ὕδωρ ἢ ἄλλο ὑγρὸν ἀλλὰ εἶναι περίπου ἐπίπεδοι ξηραί), αἱ ὄροσειραί, οἱ κρατῆρες, τὰ ἀκτινοειδῆ κ. ἄ.

Τὸ δεσπότην στοιχεῖον εἶναι οἱ κρατῆρες περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὁποίων διευκλώθησαν ἀρκετὰ θεωρίαί, αἱ ὁποιαὶ πρὸς τὸ παρὸν ἔχουν περίπου ἴσας πιθανότητας τελικῆς ἐπικρατήσεως. Ἡ ἐξέτασις των ἐκ τοῦ πλησίον θὰ εἶναι ἀποφασιστικῆ.

Ἐκ φωτομετρικῶν παρατηρήσεων ἔχει εὔρεθῆ ὅτι μερικαὶ περιοχαὶ τῆς Σελήνης συμπεριφέρονται ὡσάν $\lambda \epsilon \upsilon \kappa \eta \alpha \mu \mu \omicron \varsigma$. Ἄλλα ὅμως περιοχαὶ εἶναι ἐξόχως ἀνώμαλοι εἰς τὰς λεπτομερείας των. Αἱ διαστάσεις τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι τῆς τάξεως τῶν δεκάδων ἢ καὶ ἑκατοντάδων μέτρων. Λέγοντες δὲ ὅτι αἱ ἀνωτέρω περιοχαὶ εἶναι ἀνώμαλοι εἰς τὰς λεπτομερείας αὐτῶν, ἐννοοῦμεν ὅτι δὲν ὑπάρχουν εἰς αὐτὰς ἄφθονα ἐπίπεδα τμήματα διαστάσεων, μήκους καὶ πλάτους, μεγαλυτέρων τῶν μερικῶν ἑκατοντάδων ἢ ἴσως καὶ δεκάδων μέτρων.

Ἀντιθέτως ἦχοι ραντάρ ἀνακλῶμενοι καὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Γῆν δεικνύουν ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῆς Σελήνης ἐν γένει, καὶ κυρίως ἡ κεντρικὴ περιοχὴ τοῦ δίσκου αὐτῆς εἶναι ὀμαλῆ. Ἐπιπροσθέτως εἰς τὴν κεντρικὴν περιοχὴν δὲν ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ κρατῆρες.

Λεπτομερεῖς, ἐν συνεχείᾳ ἔρουναι τῶν ἰδιοτήτων τοῦ φωτὸς ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς Σελήνης δεικνύει ὅτι σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν αὐτῆς ἐπικάθηται ἓνα στρώμα λε-

πτῆς κόνεως ἢ στάχτης ἡ ὁποία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἶναι ἠφαιστειογενοῦς προελεύσεως, διότι ἡ ἐκ τῶν ἠφαιστειῶν στάχτη δεικνύει παρόμοιον συμπεριφορὰν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ θεωρήσωμεν ὡς θεβαίαν τὴν ἀποψιν αὐτὴν, διότι ὀποιαδήποτε στάχτη τῆς αὐτῆς λεπτότητος, ἀνεξαρτήτως προελεύσεως, δεικνύει ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν συμπεριφορὰν. Εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ὀφείλεται ἡ κόνις αὐτὴ εἰς συγκρούσεις μετεωριτῶν καὶ ἄρα νὰ συνίσταται, τὸ μὲν ἐκ μετεωριτῶν, τὸ δὲ ἐκ θραυσμάτων ἐκ τῶν θράχων ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ πρῶτοι προσέπιπτον μὲ τὰς γνωστάς των καταπληκτικὰς ταχύτητας τῶν 30 χιλιομ. κατὰ δευτερόλεπτον περίπου.

Ἐπὶ τῆς δυνάμεως καὶ τρίτῃ πιθανῇ αἰτίᾳ δημιουργίας τῆς κόνεως αὐτῆς. Εἶναι ἡ τεραστία μεταβολὴ θερμοκρασίας ἡ ὁποία, ὡς γνωστὸν, ἔχει καταστρεπτικὰς συνεπείας ἐπὶ ὠρισμένων ὕλικῶν καὶ ἀναμένεται ὅτι οἱ θράχοι τῆς Σελήνης, θὰ εἶναι πορρώδεις εἰς δὲ τοὺς πρόποδας αὐτῶν καθὼς καὶ περιοχὰς κοιλάς ἢ ἐπιπέδους θὰ ἔχουν συσσωρευθῆ βαθμηδόν, ἀπὸ ἑκατομμυρίων ἐτῶν, μικρὰ καὶ μεγάλα θραύσματα ἐκ τῶν θράχων.

Παρουσιαζόμεναι δυσκολίαι.

Τὰ πράγματα δεικνύουν ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλον τὸ ταξίδι εἰς τὴν Σελήνην. Αἱ παρουσιαζόμεναι διὰ τὸν ἄνθρωπον δυσκολίαι εἶναι πολλαὶ καὶ ἐνίοτε ἀπίθανοι.

Εἶδομεν ἤδη ὅτι κατὰ τὴν μεσουράνησιν τοῦ Ἡλίου, εἰς τὴν Σελήνην ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται εἰς 118⁰ Κελσίου περίπου. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὰ ἐξ ὕδατος ἐφόδια τῶν ἀστροναυτῶν ἐρχόμενα εἰς θερμοκρῆσιν μετὰ τοῦ περιβάλλοντος θὰ ἀφύδωνται ἐντὸς ὀλίγου.

Ἀντιθέτως περὶ τὸ μεσονύχτιον ἡ θερμοκρασία πίπτει εἰς τοὺς -153⁰ Κελσίου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι τὸ δευγόνον τῶν ἀστροναυτῶν θὰ καταστῆ ὑγρὸν. Ἄς ἀφήσωμεν τὸ αἷμα των.

Βεβαίως ἀπὸ ἀπόψεως χρόνου ἡ μεσημβρία τῆς Σελήνης λαμβάνει χώραν 7 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου καὶ οὐ-

τω θά ὑψηλοῦν οἱ ἀστροναῦται νὰ παραμείνουν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας μεταξύ ἀνατολῆς καὶ μεσημβρίας ὅτε ἡ θερμοκρασία θὰ ποικίλῃ μεταξύ ἀνεκτῶν ὁρίων. Δέον ὅμως νὰ τονισθῆ ὅτι ἡ διαφορὰ θερμοκρασίας μεταξύ ἑνὸς σημείου ὀπισθεν ἑνὸς βράχου ἔνθα δὲν προσπίπτουν ἀπ' εὐθείας αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες καὶ τοῦ ἐμπροσθίου αὐτοῦ, εἶναι μεγάλη.

Ὡς εἶδομεν, ἔχομεν δύο λόγους διὰ νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὠρισμένοι περιοχαὶ θὰ πρέπει νὰ καλύπτονται ὑπὸ μικρῶν κόκκων ὕλης ἢ ἄλλης ἄμμου. Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Gold* αἱ θάλασσαί τῆς Σελήνης εἶναι πλήρεις κόνεως (λεπτοτάτης ἄμμου) θάθους πέραν τοῦ 1,5 χιλιομ. Δὲν φαίνεται βέβαια ἀπολύτως ὀρθὴ ἡ ἄποψις αὐτή. Πάντως καὶ πολὺ μικροτέρου θάθους ἄμμος δύναται νὰ δημιουργήσῃ ἀρκετὰς δυσκολίας διὰ τοὺς κοσμοναῦτας.

Ὡς γνωστὸν θαρῶ ἀντικείμενον τοποθετούμενον ἐπὶ σωρὸς συνισταμένου ἐκ κόνεως θυθίζετα ἔντος αὐτῆς, εἰς ἕν θάθος, τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς λεπτότητος τῶν κόκκων τῆς κόνεως, τοῦ ὕλικου ἐκ τοῦ ὁποίου συνίσταται, τοῦ θάρους καὶ σχήματος τοῦ σώματος καὶ τινῶν ἄλλων παραγόντων. Ἀναφύεται συνεπῶς τὸ πρόβλημα τοῦ κατὰ πόσον θὰ εἶναι ἀσφαλῆς ἡ προσπάθεια προσεληνώσεως εἰς περιοχὴν θαλάσσης. Ἐνδέχεται θεβαίως νὰ μὴ δικαιολογηθῆ ἐκ τῶν ὑστέρων οὐδεὶς φόβος εἰς τὸ ζήτημα αὐτό, ὅμως δὲν ἔχει πρὸς τὸ παρὸν ἀποκλεισθῆ.

Μέχρι πρό τινας εἶχε μελετηθῆ εἰς τὸ ἐργαστήριον προωθήσεως πυραύλων (Jet Propulsion Laboratory) εἰς τὴν Pasadena τῆς California, τὸ πρόβλημα τῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Σελήνην διαστημοπλοίου τοῦ ὁποίου ἡ ταχύτης θὰ καταστῆ ἴση πρὸς τὸ μηδὲν εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας. Ἐν συνεχείᾳ τοῦτο θὰ πέσῃ ἐπὶ τῆς Σελήνης λόγῳ τῆς ἕλξεως τοῦ πεδίου βαρύτητος αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἐλευθέρως πτώσεως τῶν σωμάτων. Τὸ ἐν λόγῳ διαστημόπλοιον θὰ περιλαμβάνῃ θεβαίως ὄργανα μόνον. Πάντως

(*) Thomas Gold, Ἄγγλος κοσμολόγος (1920).

τὸ ἐνδεχόμενον νὰ θυθισθῆ τοῦτο ἀρκετὰ μέτρα ἔντος τῆς κόνεως καὶ νὰ εἶναι ἀδύνατος ἢ πολὺ δύσκολος ἡ πραγματοποίησις τῶν μετρήσεων, τὰς ὁποίας προεγραμμάτισθῃ νὰ ἐκτελέσῃ, εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο.

Ἡ πτώσις ἀπὸ ὕψους χιλίων μέτρων εἰς τὴν Σελήνην εἶναι ἰσοδύναμος πρὸς πτώσιν ἀπὸ 160 περίπου μέτρων εἰς τὴν Γῆν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἄνθρωπος εἶναι ἀδύνατος νὰ ἐπιζῆσῃ μετὰ τοιαύτην πτώσιν καὶ εἶναι ἀμφίβολον ἂν τὰ ἐπιστημονικὰ ὄργανα θὰ ἐπιζήσουν. Πιστεῖται ὅτι ἡ εἰς J.P.L. γενομένη προσπάθεια ἐλαττώσεως τοῦ ὕψους μηδενισμοῦ τῆς ταχύτητος εἰς 300 περίπου μέτρα (δηλ. ἡ ἐξασφάλισις συνθηκῶν ἐλευθέρως πτώσεως εἰς τὴν Σελήνην ἰσοδυναμοῦ πρὸς πτώσιν ἀπὸ ὕψους 50 μέτρων εἰς τὴν Γῆν) θὰ ἔχη ὀδηγήσει εἰς τὴν ζητουμένην πρακτικὴν λύσιν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς κλιτεῖς τῶν ὁρέων, πιστεῖται ὅτι ἡ ἐπιφάνειά των εἶναι σκληρὰ, ἐνίοτε δὲ σκληρότητος τήσεως, ὅσον ὁ γρανίτης.

Ἄς ἐπανέλθωμεν τώρα εἰς τὰς ἐπιπέδους περιοχὰς καὶ ἄς ἐξετάσωμεν τὸ ἄμεσον ὑπέδαφος αὐτῶν. Εἰς θάθος ὀλίγων μέτρων πιστεῖται ὅτι ἡ θερμοκρασία παραμένει σταθερὰ καὶ τοῦτο εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀληθές. Τὸ ποία θερμοκρασία ἐπικρατεῖ ἐκεῖ καὶ εἰς ποῖον θάθος ἀκριβῶς ἡ θερμοκρασία δὲν μεταβάλλεται, συνεπείᾳ τῆς ἡμερησίας μεταβολῆς τῆς θερμοκρασίας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ γνωρίζωμεν. Ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὴν θερμοκίνη ἱστορίαν τῆς Σελήνης καὶ ἀπὸ τὴν ποσότητα ραδιενεργῶν στοιχείων, τὰ ὁποία ὑπάρχουν εἰς τὰ ἐπιφανειακὰ αὐτὰ στρώματα. Ἡ θερμοκίνη ἀγωγιμότης τῶν στρωμάτων τούτων ἐπηρεάζει ἐπίσης τὸ θάθος σταθερᾶς θερμοκρασίας.

Μετρήσεις θασιζόμεναι εἰς θερμοκινὰ ραδιοκύματα μήκους 1,25 ἑκατοστῶν, ἔδωσαν ὅτι εἰς θάθος ὀλίγων δεκάτων τοῦ μέτρου, αἱ θάλασσαί συνίστανται ἀκόμη ἐκ κόνεως τῆς ὁποίας ἡ θερμοκρασία τὴν μὲν μεσημβριαν εἶναι +30 Κελσίου, τὸ δὲ μεσονύκτιον κατέρχεται εἰς τοὺς -73°. Εἰς τὸ θάθος δηλαδή αὐτὸ ἡ θερμοκρασία τοῦ μεσονυκτίου εἶναι ὑψηλοτέρα ἢ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν κατὰ

80⁰. Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία λοιπὸν ὅτι εἰς θάθος δύο μέχρι πέντε μέτρων ἢ θερμοκρασία θὰ μεταβάλλεται μεταξύ μεσημβρίας καὶ μεσονυκτίου ἐντὸς ὁρίων ἀνεκτῶν διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Εἰς θάθος μερικῶν δεκάδων μέτρων θὰ κεῖται μεταξύ -10⁰ καὶ -50⁰.

Αἱ ἀνωτέρω πληροφορίες ἐνδέχεται νὰ ἀποδειχθοῦν λίαν ὠφέλιμοι διὰ τοὺς ἀστροναύτας καὶ ἔχει ἀπὸ καιροῦ προταθῆ ὡς λύσις, εἰς περίπτωσιν παρατεταμένης παραμονῆς εἰς τὴν Σελήνην (περισσότερον τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν) ἢ διανοίξεις ὑπογείου στοᾶς εἰς θάθος ὀλίγων μέτρων καὶ ἢ παραμονὴ ἐντὸς αὐτῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μεσημβρίας (δηλ. ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας) ὅτε ἢ θερμοκρασία ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας θὰ κυμαίνεται μεταξύ 60⁰ καὶ 118⁰ Κελσίου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅμως συνάγεται ὅτι, λόγω τῆς χαμηλῆς θερμοκρασίας εἰς θάθος ἑνὸς ἢ δύο μέτρων ἢ θέρμανσις τῶν διὰ τεχνητῆς θερμάνσεως θὰ εἶναι ἀπαραίτητος. Εἰς ἡμᾶς ἐπὶ τῆς Γῆς τοῦτο φαίνεται ἀρκετὰ παράδοξον κρίνοντας ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν μας ἐκ τοῦ φυσικοῦ ὡς περιβάλλοντος τὸ ὁποῖον εὐεργετεῖται πλουσίως ἀπὸ τὴν ὑπαρξιν τῆς ἀτμοσφαιράς. Ἡ διαφορά θερμοκρασίας ὅμως μεταξύ ἑνὸς σημείου τῆς Σελήνης δεχομένου ἀπ' εὐθείας τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνιας, καὶ ἑνὸς, εὐρισκομένου εἰς σκιάν, εἶναι πολὺ μεγαλύτερα τῆς ἀντιστοίχου διαφορᾶς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς. Τοῦτο ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν.

Ἐνα πλῆθος τεχνικῶν προβλημάτων καὶ ἀποριῶν ἀναφέεται εἰς τὸ ἐρώτημα, ἂν εἶναι πραγματοποιήσιμος ἢ διανοίξεις στοᾶς. Εἰς περίπτωσιν κόνεως ἢ ἄμμου μέχρι μεγάλου θάθους, ἢ ὑποστήριξις τῶν χωμάτων ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ ἢ διανοίξεις ἐπὶ βραχῶδων πετρωμάτων εἰς περίπτωσιν συναντήσεως τοιούτων εἰς μικρὸν θάθος, προδιαγράφουν σημαντικὰς δυσκολίας. Μεταγενέστεραι ἀποστολαὶ εἰς τὴν Σελήνην θὰ ἀπαιτήσουν τὴν ἐγκατάστασιν μονίμων ὑπογείων θάσεων τῶν ὁποίων ἢ κατασκευὴ θὰ συναντήσῃ πλῆθος ἀναλόγων δυσκολιῶν**.

Καὶ μία ἄλλη δυσκολία. Εἶναι τὸ ζήτημα

τῶν τηλεπικοινωνιῶν καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας. Ἡ ἀσύρματος τηλεπικοινωνία, εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων χιλιομ., θὰ εἶναι ἀδύνατος συνεπεία τῆς μεγάλης καμπυλότητος τῆς ἐπιφανείας τῆς Σελήνης καὶ τῆς σχεδὸν ἀπολύτου ἐλλείψεως ἰονοσφαιράς. Ἐπὶ πλέον ἢ ἔλλειψις μαγνητικοῦ πεδίου θὰ καταστήσῃ λίαν δύσκολον τὴν συνάντησιν δύο ὁμάδων ἀστροναυτῶν. Εἰς τὸ σημεῖον ὅμως αὐτὸ θὰ βοηθήσουν πολὺ οἱ ὑπάρχοντες λεπτομερεῖς χάρται τῆς ἐπιφανείας τῆς Σελήνης.

Πρὸς τί αἱ προσπάθειαι αὐταί;

Τὸ ἐρώτημα εἶναι φυσικόν. Χρειάζονται ὅλοι αὐτοὶ οἱ κόποι, τὰ ἔξοδα καὶ τὰ τόσα ἄλλα, διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σελήνης; Εἶναι τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ οἰκονομικὰ ὠφέλη τοιαῦτα, ὥστε νὰ δικαιῶνουν ὅλα αὐτά;

Δὲν φαίνεται νὰ δικαιῶνεται ἡ τόση ἐργασία διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ δορυφόρου μας. Αἱ ἐπιστημονικὰ ὠφέλεια ἀμφισβητοῦνται εἰς μεγάλην κλίμακα. Τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὰ βιομηχανικὰ κέρδη ὁμοίως ἢ καὶ ὀλιγώτερον. Τὸ θέμα τοῦ γοήτρου τῶν δύο κόσμων εἶναι κάτι πού παίζει σημαίνοντα ρόλον ἐν προκειμένῳ. Ὑπάρχει ὁμὰς «σκεπτικιστῶν», οἱ ὁποῖοι δὲν δέχονται προφανῶς δικαίωσιν διὰ μίαν τόσοσιν μεγάλην δαπάνην.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον εἶναι μέγα καὶ ἀξιόθαύμαστον. Οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ φαντασθῆ ἄνευ δυσκολιῶν. Δὲν εἶναι ἐπίσης δυνατὸν νὰ προδικασθῆ οὔτε ἡ ἐπιτυχία οὔτε ἡ ἀποτυχία. Ἡ Σελήνη εὐρίσκεται ἀρκετὰ μακρὰν καὶ εἶναι μία ἀπέραντος ἔρημος. Ὁ ἄνθρωπος, ὅταν τὴν ἀντίκρυζε διὰ πρῶτην φορὰν καὶ ἔκτοτε διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἐπλαθεν ἐπανειλημμένως μύθους καὶ ἔστελλε φανταστικὰ πρόσωπα εἰς αὐτήν, ἐκδηλώνων προφητικῶς τὸ ὅτι κάποτε, ὠπλισμένος μετὰ τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὰς γνώσεις αἰώνων, θὰ κατορθώσῃ νὰ κάμῃ τὴν φαντασίαν πραγματικότητα.

Manchester. **Κ. Α. ΓΟΥΔΑΣ**

Δρ. Μαθηματικῶν.

(**). Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἢ σχετικῆ βιβλιογραφία εἶναι πλουσιωτάτη.

Ἡ ἱστορικὴ μέθοδος εἰς τὴν ἀγωγὴν

Ἡ παρατήρησις τοῦ παιδιοῦ

Διὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ παιδιοῦ μία ἀξία μέθοδος ὑπάρχει· ἡ ἱστορικὴ. Ἐκείνη ἢ ὅποια δὲν περιορίζεται εἰς τὴν παρούσαν κατάστασιν, ἀλλὰ βλέπει τὸ παιδί ἐξελλισσόμενον πάντοτε.

Μέσον τὸ ὅποιον βοηθεῖ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς παιδικῆς συμπεριφορᾶς εἶναι ὁ φάκελλος (1).

Ὁ φάκελλος καλὸν εἶναι νὰ τηρῆται ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ, νὰ εἶναι μόνον δι' ἰδικὴν του χρῆσιν, τουλάχιστον διὰ τὴν περίοδον τῆς σχολικῆς ἡλικίας, καὶ νὰ φυλάσσεται εἰς τὸ σχολεῖον.

Ὁ διδάσκαλος ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ προσφέρῃ σημαντικῶς εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ παιδιοῦ. Εὐρίσκεται εἰς κάθημερινὴν ἐπαφὴν μὲ πολλὰ παιδιά, τὰ παρατηρεῖ εἰς τὴν καθημερινήν των συμπεριφορὰν, πῶς ζοῦν ὁμαδικῶς καὶ ὅταν ἀντιμετωπίζουν διαφόρους καταστάσεις.

Ἡ παρατήρησις ἔχει ἀξίαν ὅταν εἶναι ἀκριβὴς καὶ ἀντικειμενικὴ. Διάφοροι παρατηρήσεις προσθέτουν καθεμία κάτι διὰ τὴν καλυτέραν γνωριμίαν τοῦ παιδιοῦ. Παρέχουν πληροφορίας διὰ τὰς καλὰς καὶ κακὰς ἡμέρας, διὰ τὰς δραστηριότητας, αἱ ὅποια κατευθύνονται καὶ διὰ τὰς ἐλευθέρων δραστηριότητων, διὰ τὸ παιχνίδι καὶ τὴν ἐργασίαν. Ἰδιαιτέρα προσοχὴ πρέπει ν' ἀποδίδεται εἰς τοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς οἱ ὅποιοι ἐπαναλαμβάνονται. Αἱ στερεοτυπημένα στάσεις εἶναι σημεῖον ὅτι τὸ παιδί καταφεύγει εἰς αὐτάς διότι τὰς θεωρεῖ ἀσφαλεῖς, ἀκόμη καὶ ἐὰν δὲν εἶναι αἱ πλεον ἀνταποκρινόμεναι εἰς τὴν περίστασιν.

Εἰς τὸν φάκελλον πρέπει νὰ σημειώνωνται τὰ ἐξῆς:

(1) Gertrude Driscoll: «Comment étudier le comportement des enfants», Les éditions du Scarabée, Paris 1954.

ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Σχέσεις μεταξύ ὕψους, βάρους καὶ ἡλικίας. Ὑπάρχουν πίνακες οἱ ὅποιοι δείχνουν τοὺς μέσους ὅρους.

Τὰ παιδιά τὰ ὅποια ἀναπτύσσονται ὁμαλῶς εἰς ὅλα τὰ πεδία δὲν συναντοῦν δυσκολίας, ἀλλὰ τὰ παιδιά τὰ ὅποια ἀναπτύσσονται εἰς ὕψος ταχέως χωρὶς ν' ἀναπτύσσονται ἐξ ἴσου εἰς τὸ κοινωνικόν, τὸ διανοητικόν ἢ τὸ συναισθηματικόν πεδίου, κινδυνεύουν νὰ φθάσουν τὴν σωματικὴν ὀριμότητα πρὶν νὰ ἔχουν φθάσει τὴν ψυχολογικὴν ὀριμότητα.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ συντονισμοῦ τῶν κινήσεων ἐκτιμᾶται ἀπὸ τὴν παρατήρησιν τῆς εὐκολίας μὲ τὴν ὁποῖαν τὰ παιδιά κατέρχονται μίαν κλίμακα. Προχωροῦν πάντοτε μὲ τὸ ἴδιον πόδι, ἢ ἐναλλάξ; Στηρίζονται εἰς τὸ κιγκλίδωμα ἢ πρέπει νὰ βοηθοῦνται ὅταν ἀλλάζουν τὰ βήματά των; Ἐπίσης εἰς τὸ ποδήλατον, ὅταν παίξῃ τὸ παιδί ποδόσφαιρον, κ. τ. λ.

Ὁ συντονισμὸς τῶν κινήσεων τῆς χειρὸς ἐκδηλώνεται μὲ τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποῖαν τὰ παιδιά χρησιμοποιοῦν τὸ πινέλο τῆς ζωγραφικῆς, τὸ σφυρί, τὸ πριόνι.

Ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ γραφὴ ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὰ παιδιά περισσότερο ἐκλεπτυσμένον συντονισμὸν κινήσεων. Ἡ ἀνάγνωσις ἰδιαιτέρως ἀπαιτεῖ πολλὰς συγχρονισμένας δραστηριότητας: Τὰ μάτια ὀφείλουν νὰ προσηλωθοῦν εἰς τὴν λέξιν, τὸ παιδί πρέπει νὰ κρατῇ τὸ βιβλίον εἰς τὴν καταλληλοτέραν ἀπόστασιν διὰ τὴν ὄρασίν του, τέλος πρέπει νὰ προσέχῃ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων. Κάποτε τὰ παιδιά τῆς Α' τάξεως ἀποφεύγουν νὰ διαβάσουν ἢ δὲν φαίνεται νὰ ἐνδιαφέρωνται, ἀπλούστατα διότι ἡ φυσικὴ προσπάθεια ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις των.

Ἡ ἐπιδεξιότης εἰς τὰς ἀτομικὰς φροντί-

δας (ένδυσις, ύπόδησις, καθαριότης κ.λ.π.), μαρτυρεῖ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ συντονισμοῦ τῶν κινήσεων. Εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 6 ἐτῶν τὰ παιδιὰ εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένα διὰ νὰ φοροῦν μόνον τὸ ἐπανωφόρι τῶν ἐν τούτοις θλέπομεν πολλὰ παιδιὰ τῶν 7 ἢ 8 ἐτῶν νὰ δυσκολεύονται εἰς αὐτὸ τὸ ἔργον. Ἐνα παιδί 6 ἐτῶν πρέπει κανονικῶς νὰ φορῇ χωρὶς βοήθειαν τὰ παπούτσιά του· πόσα ὅμως παιδιὰ τῶν 7 ἢ 8 ἐτῶν δὲν τὸ κατορθώνουν!

Διὰ τὰ παιδιὰ τῶν 5 ἢ 6 ἐτῶν τὸ κούμπωμα καὶ τὸ ξεκούμπωμα πρέπει νὰ εἶναι μία εὐκόλη ἐργασία (ἀρκεῖ τὰ κουμπιά νὰ εἶναι μεγάλα, καὶ οἱ κουμπότρυπες ἐπίσης!). Ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποίαν ἕνα παιδί τὴν ἐκτελεῖ εἶναι ἕνας πρακτικὸς τρόπος διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς κινητικῆς του ἐξελίξεως.

ΑΣΘΕΝΕΙΑΙ

Ὁ φάκελλος πρέπει νὰ περιλαμβάνη ὅλας τὰς ἀσθενείας τοῦ παιδιοῦ. Εἶναι πιθανὸν κάποια νὰ ἔχη σπουδαιότητα σημασίαν διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν του.

Ἐπίσης σημειώνονται εἰς τὸν φάκελλον πιθαναὶ δυσκολαὶ εἰς τὴν ἄρθρωσιν, τὸν λόγον, ἀδυναμίαι εἰς τὴν ὄρασιν, τὴν ἀκοὴν κ.λ.π.

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ἡ διανοητικὴ ἐξέλιξις τοῦ παιδιοῦ προσδιορίζεται ἀπὸ:

α) Τὴν ἰκανότητα ν' ἀκολουθῇ τὰς ὑποδείξεις τοῦ διδασκάλου.

β) Τὸ ἐπίπεδον τῆς σχολικῆς ἐπιτυχίας. Αὐτὴ ἢ μέθοδος ὅμως νὰ μὴ χρησιμοποιηθῆται μόνη διότι ὑπάρχει ὁ κίνδυνος διαπράξεως σφαλμάτων.

γ) Τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ παιδιοῦ. Συνήθως τὰ περισσότερον προικισμένα παιδιὰ ἐνδιαφέρονται διὰ περισσότερα πράγματα καὶ ἐντονώτερον ἀπὸ τὰ παιδιὰ μετρίας ἢ κατωτέρας ἀναπτύξεως. Ὑπάρχουν ἐν τούτοις περιπτώσεις παιδιῶν πολὺ εὐφυῶν τῶν ὁποίων τὸ ἐνδιαφέρον ἐκδηλώνεται κατὰ τρόπον σπασμωδικὸν ἢ ἐπιπόλαιον. Αὐτὴ ἢ διάσπασις τῆς προσοχῆς ὀφείλεται κυρίως εἰς προσωπικὰς ἢ συναισθηματικὰς δυσκολίας τοῦ παιδιοῦ.

δ) Τὴν ἰκανότητα τῆς ἀφηρημένης σκέ-

ψεως. Καθὼς τὰ παιδιὰ ἀναπτύσσονται εἰς τὸ διανοητικὸν πεδίον πρέπει νὰ γίνονται ἱκανὰ διὰ μίαν σκέψιν διαρκῶς περισσότερον ἀφηρημένην. Ἐως περίπου τὸ 1937 ὑπερεξετιμῶντο σημαντικῶς αἱ δυνατότητες τῆς ἀφηρημένης σκέψεως τοῦ παιδιοῦ. Γνωρίζομεν τώρα ὅτι τὸ παιδί τῶν πρώτων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, διὰ ν' ἀντιληφθῇ πραγματικῶς, ἔχει ἀνάγκην νὰ στηρίξῃ τὰς γνώσεις του ἐπὶ συγκεκριμένων ἐμπειριῶν. Ὅταν φθάσῃ εἰς τὰς τελευταίας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ, πρέπει κανονικῶς νὰ εἶναι ἱκανὸν νὰ προχωρῇ εἰς σκέψεις πέραν τοῦ συγκεκριμένου. Κατὰ τὰς πρώτας ἡλικίας τὰ παιδιὰ ἔχουν ἀνάγκην νὰ στηρίζουν τὴν ἀντιληψίν των συγχρόνως ἐπὶ τοῦ ἀφηρημένου λόγου καὶ τῶν συγκεκριμένων ἐμπειριῶν.

ε) Τὴν ἰκανότητα κρίσεως. Εἰς τὰς πρώτας τάξεις τὰ παιδιὰ γενικῶς ἔχουν τὴν τάσιν νὰ ἐξάγουν συμπεράσματα μὲ μόνην βάσιν μίαν βιαστικὴν ἐξέτασιν τῶν γεγονότων. Εἰς τὰς τελευταίας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν ἤδη νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν μεγαλύτερον ἀριθμὸν στοιχείων πρὶν νὰ ἐξάγουν συμπεράσματα. Δὲν λαμβάνουν ἀποφάσεις πρὶν νὰ συζητήσουν τὰς διαφόρους δυνατότητας καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποκοτῶν τὴν ἰκανότητα νὰ λαμβάνουν ἀποφάσεις. Πρέπει κάποτε νὰ σταματᾷ τὸ «θὰ πᾶμε, δὲν θὰ πᾶμε».

στ) Τὴν ἰκανότητα παρατηρήσεως τῶν λεπτομερειῶν. Καθὼς τὰ παιδιὰ ἀναπτύσσονται ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ πεδίου ἔχουν τὴν τάσιν νὰ παρατηροῦν τὸ κόσμον ὁ ὅποιος τὰ περιβάλλει ἢ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐργασίας των κατὰ τρόπον λεπτομερέστερον. Ἥμπορεῖ νὰ κρίνῃ κανεὶς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν λεπτομερειῶν τὰς ὁποίας θὰ σημειώσουν τὰ παιδιὰ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν ἐνὸς πλοίου π.χ. Ἄλλα παιδιὰ χάνουν ἀπὸ τὰ μάτια των τὸν σκοπὸν διότι πνίγονται εἰς τὰς λεπτομερείας, ἐνῶ ἄλλα δὲν κατορθώνουν νὰ διακρίνουν τὴν χρησιμότητα ἐνὸς πράγματος διότι δὲν ἐπρόσεξαν τὰς λεπτομερείας.

ζ) Τὴν ἰκανότητα ἐκφράσεως. Σημαίνει τὴν ἰκανότητα τοῦ παιδιοῦ νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἄλλον ν' ἀντιληφθῇ τὰς σκέψεις του. Ὑπάρχουν παιδιὰ τὰ ὁποία ἐκφράζουν μὲ

άνεσιν τὰς σκέψεις των, ἐνῶ ἄλλα συναντοῦν τὴν μεγαλύτεραν δυσκολίαν' ἄλλα ἐνῶ ὁμιλοῦν πολύ, ἐκφράζουσι πολύ περιωρισμένον ἀριθμὸν ἰδεῶν, ἄλλα ἐκφράζονται εὐκολώτερον ὅταν γράφουν παρά ὅταν ὁμιλοῦν' ἄλλα ἀντιλαμβάνονται περισσότερον ἀπὸ ὅσα γράφουν. Ἀπὸ τὸν παιδαγωγὸν ἐξαρτᾶται ν' ἀνακαλύψῃ, ἐὰν ἡ εὐκολία, μὲ τὴν ὁποίαν ἕνα παιδί ἐκφράζεται, ὀφείλεται εἰς ἀνωτερότητα τῶν διανοητικῶν του ἰκανοτήτων, εἰς ἐνθάρρυνσιν τὴν ὁποίαν λαμβάνει ἀπὸ τὸ σπῆτι, εἰς τὸν πλοῦτον τοῦ λεξιλογίου του ἢ εἰς ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ἀπὸ τὸν παιδαγωγὸν ἐπίσης ἐξαρτᾶται ν' ἀνακαλύψῃ ποῦ ὀφείλεται ἡ δυσκολία ἐκφράσεως.

η) Τὴν μνήμην. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναπτύξεως τὰ παιδιὰ μεταβάλλουν τὴν μέθοδον ἀπομνημονεύσεως. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη προσπαθοῦν νὰ ἐνθυμοῦνται μὲ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν καθολικὰς εἰκόνας. Ἀργότερον ἀνακαλύπτουν ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος. Ἀρχίζουσι νὰ ὀργανώσῃ τὴν μνήμην των. Π. χ. τὸ πολὺ μικρὸ παιδί βλέπει τὰς λέξεις ὡς σύνολον καὶ τὰς μανθάνει μὲ μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν ἀκρίβειαν. Ἀργότερον μανθάνει νὰ τὰς ἀποσυνθέτῃ εἰς συλλαβὰς. Ἔχει σημασίαν νὰ μελετῶμεν τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ παιδιὰ διαμορφώνουν τὸ σύστημα ἀπομνημονεύσεως, ὅσῃν καὶ τὸ νὰ παρατηροῦμεν τ' ἀποτελέσματα. Ἐὰν μετὰ τὰ 8 ἢ 9 ἔτη ἕνα παιδί ἐπαφίεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν καθολικὴν (globale) μνήμην, εἶναι διότι δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη καλὸν σύστημα ἀπομνημονεύσεως.

Ἄλλη ἀποψὶς τῆς μνήμης εἶναι ἡ διάρκεια τῆς, ὁ χρόνος δηλαδὴ ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖται μετὰξὺ τῆς ἀρχικῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς σιγῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀνάμνησις εἶναι ἀκόμη σαφής. Εἶναι φυσικὸν αὐτὴ ἡ διάρκεια ν' αὐξάνῃ μαζί μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνατοτήτων.

Ἡ ἀκρίβεια τῆς μνήμης καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἐξαρτῶνται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντας. Κατ' ἀρχὴν εἶναι ἀπαραίτητον ἡ πρῶτὴ ἀντίληψις νὰ εἶναι σαφής. Διὰ τὴν μάθη ἕνα παιδί καλὰ, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ προσφέρῃ ὄλην του τὴν προσοχὴν, ἄλλως ἡ ἀ-

νάμνησις δὲν θὰ εἶναι ἀκριβής. Πρέπει κατόπιν νὰ ἔχη τὴν ἐπιθυμίαν νὰ διατηρήσῃ εἰς τὴν μνήμην του αὐτὸ ποῦ μανθάνει, ἢ αὐτὸ νὰ τοῦ ἐπιβάλλεται κατὰ κάποιον τρόπον, ὅπως ὅταν πρόκειται περὶ ὀδυνηρῶν ἐντυπώσεων τῶν ὁποίων ἀσυνειδήτως τὸ παιδί ἐπιθυμεῖ νὰ χάσῃ τὴν ἀνάμνησιν.

Διακρίνομεν λοιπὸν εἰς τὸ παιδί, ἐὰν αἱ ἀναμνήσεις του εἶναι προφανῶς ἀόριστοι, ἢ ἐὰν δοκιμάζῃ αἴσθημα ἀσφαλείας, μὲ τὸ νὰ ὀργανώῃ τὰ γεγονότα μόλις φθάνουν εἰς τὴν ἀντίληψιν του, καὶ ἰκανοποιήσῃ μὲ τὸ νὰ τὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν μνήμην του μὲ ἀκρίβειαν καὶ μὲ ὄλας των τὰς λεπτομερείας.

Πρέπει εἰς ὠρισμένας περιόδους τῆς παιδικῆς ἡλικίας νὰ ὑπάρχουν μερικὰ πράγματα ξεχωριστὰ καὶ ἐνδιαφέροντα. Ὅταν διαπλέετε ἕνα ὠκεανόν, τίποτε δὲν ἔχετε νὰ εἰπῆτε. Ὅταν ὅμως βλέπετε πότε τοῦτο, πότε ἐκεῖνο, ἔχετε ὠρισμένα ὀρόσημα τὰ ὁποῖα ὀργανώνουν τὴν μνήμην. Ἔχομεν ὑποχρέωσιν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ παιδιοῦ νὰ δημιουργοῦμεν ὀρόσημα ἀπὸ εἰκόνας καὶ ἐντυπώσεις εὐχαρίστους καὶ ἐποικοδομητικὰς. Π. χ. ὅτι ἐπῆγε κάπου, ὅτι ἐπέρασεν ὥραια τὰ Χριστούγεννα, ὅτι τοῦ ἀνεθέσατε κάποιαν ἐργασίαν τὴν ὁποίαν ἔφερον εἰς πέρας, ὅτι ἐνίκησεν. Ὅταν ἡ μνήμη ἐνὸς φυσιολογικοῦ ἀτόμου δὲν εἶναι καλὴ, σημαίνει ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ εὐρίσκειται ἐν ἀναστατώσει.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Μέσα προσδιορισμοῦ τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως εἶναι:

α) Αἱ κοινωνικαὶ ἐπαφαί. Ἡ μῆσις εἰς τὴν κοινωνικὴν ἐπαφὴν γίνεται προοδευτικῶς. Κατ' ἀρχὴν τὰ παιδιὰ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας ἀρχίζουσι μὲ τὸ νὰ δίδουν ἀντικείμενα τὸ ἕνα εἰς τὸ ἄλλο, νὰ ἐγγιζώνται, νὰ σπρώχνωνται, νὰ δαγκώνωνται. Γνωρίζουσι νὰ κάνουν μονολόγους, ἀλλ' ἀγνοοῦν πῶς νὰ συζητοῦν μὲ ἕνα σύντροφον. Κατὰ τὰ ἔτη τοῦ νηπιαγωγείου τὸ παιδί μανθάνει προοδευτικῶς νὰ χρησιμοποιῇ τὴν γλῶσσαν ὡς μέσον ἀνταλλαγῆς ἰδεῶν. Ἐν τούτοις, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ δημοτικού, μερικά παιδιὰ εἶναι ἀνίκανα ν' ἀκούσῃ τὰ ἄλλα καὶ καταφεύγουσι ἀκόμη εἰς

χειρονομίας και κινήσεις δια να τα προσέχουν. Τα παιδιά κανονικώς οφείλουν να μάθουν ν' ακούουν τους συντρόφους των και ν' ανταλλάσσουν ιδέας δια της όμιλίας. "Ένας μεγάλος αριθμός παιδιών, εις τας μεγαλύτερας τάξεις άκόμη, είναι ίκανά να εκφράζουν τας ιδέας των, αλλά δεν γνωρίζουν να μετέχουν εις μίαν συζήτησιν.

β) 'Η όμάς και τó φύλον. Κατά τήν διάρκειαν τής προσχολικής ηλικίας και τών πρώτων χρόνων του σχολείου, άγόρια και κορίτσια παίζουν μαζί κατά τελείως φυσικόν τρόπον. Περίπου κατά τά 7 ή 8 έτη ó διαχωρισμός γίνεται αυθορμήτως: Τ' άγόρια ένδιαφέρονται τότε, πολύ περισσότερο, δια τά ζωηρά παιγνίδια και λαμβάνουν συνείδησιν τών άπαιτήσεων του φύλου των. 'Από τó άλλο μέρος, τά κορίτσια, άρχίζουν να ένδιαφέρονται και να ταυτίζονται με τó ιδικόν των φύλον. Κατά τó τέλος του δημοτικού σχολείου ó κοινωνικός κώδιξ τών παιδιών τά καλεί να παίζουν τελείως φυσικά με συντρόφους του φύλου των και ν' άποκλείουν τούς άλλους. Είναι φυσιολογικόν πρό τής έφηβείας αί όμάδες τών άγοριών και αί όμάδες τών κοριτσιών, να έχουν μεταξύ των κάπως έχθρικήν στάσιν.

'Η παρατήρησις τής κοινωνικής ανάπτυξεως του παιδιου πρέπει να λαμβάνη ύπ' όψιν τάς τυχόν παρεκτροπάς από τήν συνήθη συμπεριφοράν.

γ) Συμμετοχή εις τας δραστηριότητας τής όμάδος. Τó ένδιαφέρον τών παιδιών δια τας δραστηριότητας τής όμάδος ποικίλλει. 'Η φυσιολογική εξέλιξις άπαιτεί τó ένδιαφέρον δια τούς άλλους να εξελίσσεται από τής καθαρώς έγωκεντρικής μορφής τών παιδικών σχέσεων εις τó ένδιαφέρον τó όποιον μοιράζεται. Κατά τήν ηλικίαν τών 9 έτών, τó παιδί πρέπει να είναι έτοιμον δια τήν συμμετοχήν εις τήν ζωήν τής όμάδος και τήν άποδοχήν τών ύποχρεώσεων τας όποιās αύτή επιβάλλει. "Όσον περισσότερο ένα παιδί μετέχει ένεργητικώς εις τήν ζωήν τής όμάδος του, τόσο μεγαλύτεραν ίκανοποίησιν αισθάνεται και τόσο περισσότερο ένδελίσσεται επί του κοινωνικού πεδίου. "Ένα παιδί τó όποιον με δυσκολίαν γίνεται άνεκτόν από τούς συν-

τρόφους του ή τó όποιον δεν μετέχει πραγματικώς εις τήν ζωήν τής όμάδος του, άποκτá αισθητά άποτυχίας, γίνεται δειλόν και άδέξιον. "Ένα παιδί 9 ή 10 έτών οφείλει να έχη άνακαλύψει τόν καταλληλότερον τρόπον δια τήν συμμετοχήν του εις τήν όμάδα.

Παρακολουθει λοιπόν ó παιδαγωγός έναν μετέχη τó παιδί εις τας δραστηριότητας τής όμάδος κατά τρόπον συνεχή και ζωντανόν. 'Αγαπá να μετέχη εις μεγάλας όμάδας ή φαίνεται ευτυχισμένον όταν εργάζεται μόνον; 'Υπάρχουν παιδιά τά όποια προτιμούν να εργάζονται μόνα, άλλ' έναν εύρεθούν εις μικράν όμάδα, προσαρμόζονται εύκόλως, αί αντίδράσεις των είναι τελείως φυσικάί. Πρέπει να προστατεύεται αυτός ó τύπος παιδιών έναντίον τών πολύ συχνών έπαφών με μεγάλας όμάδας και να τούς παρέχονται εύκαιρία να εργάζονται εις μικράς όμάδας.

δ) Κώδικες συμφώνως πρός τούς όποιους τά παιδιά συμπεριφέρονται επί του κοινωνικού πεδίου. Ποίον κώδικα άκολουθούν τά παιδιά εις τήν όμαδικήν των ζωήν; 'Εκείνον που ύπαγορεύουν ώρισμένα συνθήματα τών μεγάλων, όπως: «'Ο ίσχυρότερος κερδίζει», «σήμερα όποιος έχει κότσια κερδίζει», «παίρνε ό,τι μπορείς»;

Τά μικρότερα παιδιά ένδιαφέρονται πολύ περισσότερο να φθάσουν εις τόν σκοπόν παρά να παίζουν συμφώνως πρός τούς κανόνας. Είναι έτοιμα να κάνουν «ζαβολιές» όταν αντιληφθούν ότι χάνουν. 'Αργότερον όμως, τó παιδί οφείλει να μάθη να γίνη καλός παίκτης, και να αισθάνεται τήν άναγκήν τής δικαιοσύνης.

ε) Αί ιδιότητες του άρχηγού. Παιδιά τά όποια έχουν ίκανότητας να οδηγούν τούς συντρόφους των, να τούς κάνουν ν' άκολουθούν τας ιδέας των και να κατευθύνουν τó παιγνίδι. 'Επιδειξιότητα εις τά σπόρ, πρωτοβουλίας εις τήν όργάνωσιν παιγνιδιών και ιδιότητας καλου παίκτη.

'Ο φάκελλος πρέπει ν' άπαντá εις τó έρώτημα: Ποία ή σχέση του παιδιου εις τας σχολικάς όμάδας; 'Ο ρόλος του άρχηγού, του εύφυου και ένεργου μέλους, του άδρανούς μέλους, του διακριτικού συνε-

γάτου, ή τοῦ ἀνθρώπου «γιά ὕλες τίς δουλειές»;

Αἱ ήγετικά ἰκανότητες ἀποτελοῦν ἐξειλιγμένη μορφήν κοινωνικότητος. Εἰς τὰ καλὰ σχολεῖα τὰ προσέχουν καί θεωρεῖται προσφορά ἐθνική ἐκ μέρους τῶν γονέων καί τῶν παιδαγωγῶν νά προσέχουν καί τροφοδοτοῦν αὐτά τὰ παιδιά.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Μέσα προσδιορισμοῦ τῆς συναισθηματικῆς ἀναπτύξεως εἶναι:

α) Ἐνδιαφέρον διά τήν γνώμην τῶν ἄλλων (μεγάλων ή συνομηλίκων). Ἔνας μεγάλος ἀριθμός παιδιῶν ἔχουν πολὺ μικράν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς ἰκανότητάς των ὡστε νά ἔχουν συνεχῶς ἀνάγκην νά ἐπιβεβαιῶνται ἀπό τοὺς μεγάλους. Μόνη λύσις συνίσταται εἰς τήν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπιστοσύνης εἰς τὸν ἑαυτὸν των. Αὐτὸ συναντᾶται τόσον εἰς τὰ ὀλιγώτερον ὅσον καί εἰς τὰ περισσότερον προικισμένα παιδιά, ἐνῶ θά ἐπερίμενε κανεῖς, ἀπὸ τὰ τελευταῖα, νά ἔχουν γίνεῖ γρηγορώτερα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τήν γνώμην τῶν μεγάλων. Εἶναι αἱ περιπτώσεις τῶν παιδιῶν εἰς τὰ ὁποῖα ή ἐμπιστοσύνη εἰς ἑαυτὸν ἀναπτύσσεται ἀργά. Εἶναι συχνή ή στάσις ὠρισμένων παιδιῶν εἰς τὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα κάνουν ὀ,τιδήποτε, φθάνει νά γίνουν παραδεκτὰ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον καί τὰ ἄλλα παιδιά.

β) Ἐκλέπτυνσις τῶν συγκινησιακῶν ἀντιδράσεων. Τὰ πολὺ μικρὰ παιδιά ἐκδηλώνουν τὰς συγκινήσεις των κατὰ τρόπον βίαιον καί «μονοκόμματον». Μετὰ τὰ 5 ή 6 ἔτη μαθαίνουν νά δοκιμάζουσι ποικιλώτερας συγκινήσεις, ἐνῶ αἱ μεταβολαὶ τῶν διαθέσεων των εἶναι ὀλιγώτερον ἀπτόμοι καί ή διάρκειά των μακροτέρα. -

Γενικῶς εἰς τὸ σχολεῖον τὰ παιδιά μαθαίνουν νά περιορίζουσι τὰς ἐκδηλώσεις θυμοῦ, ἀκόμη καί ὅταν συμβαίνει νά ἔχουν ἐρεθισθῇ ἰσχυρῶς, νά μὴ χάνουσι τήν αὐτοκυριαρχίαν των καί νά μὴ κάνουν σκηνάς. Κάθε ὑπερβολή εἰς τὰς ἐκδηλώσεις ἀντιτωπίζεται με κάποιαν περιφρόνησιν καί αὐτὸ καταλήγει εἰς ἕνα εἶδος συναισθηματικῆς ἰσοπεδώσεως. Ἐν τούτοις μερικοὶ πιστεύουσι ὅτι ἕνα σύστημα ἀγωγῆς, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται παρὰ ή μετρημένη

ἐκδήλωσις τῶν συναισθημάτων, εἶναι κακόν. Ἡ κοινωνία ἀπαιτεῖ ἔλεγχον τῶν συγκινήσεων χωρὶς ὅμως αὐτὸς ὁ ἔλεγχος νά γίνεται εἰς θάρρος τῶν βαθειῶν καί θερμῶν ἀντιδράσεων.

Πρέπει λοιπὸν ὁ παιδαγωγὸς νά προσέχη ἔαν τὸ παιδί συναντᾷ δυσκολίας εἰς τὸ νά ἐλέγχη τὰς ἀντιδράσεις του, ἔαν κἀνή σκηνάς εἰς τὸ σπῆτι καί ὄχι εἰς τὸ σχολεῖον, ἔαν τὸ περιφρονοῦν οἱ σύντροφοι διότι ἐκδηλώνει ἐντόνωσ τὰς συγκινήσεις του, ἔαν ή διάθεσις του ἀλλάξη πολὺ κατὰ τήν διάρκειαν τῆς ἡμέρας.

γ) Ἀντιδράσεις εἰς δυσκόλους περιστάσεις. Τέσσαρες κύριοι τυπικοὶ τρόποι ἀντιμετωπίσεως ἐνὸς ἐμποδίου παρατηροῦνται ἤδη ἀπὸ τῶν μαθητικῶν χρόνων.

-Τὸ παιδί προσπαθεῖ νά ἀντιμετωπίσῃ με τὰς ἰδίας του δυνάμεις τὸ πρόβλημα, με κίνδυνον νά κἀνή λάθη.

-Προσπαθεῖ νά λύσῃ τὸ πρόβλημα με τήν βοήθειαν προσώπων περισσότερον πεπειραμένων.

-Ἀποφεύγει τὸ πρόβλημα, ζητεῖ ν' ἀγνοήσῃ τήν κατάστασιν καί στρέφεται πρὸς κάτι περισσότερον ἐπιέγον ή ἰκανοποιεῖται με μερικὰς ή ἀβεβαίας λύσεις.

-Ἀρνεῖται τὸ πρόβλημα ὡςθετεῖ τήν στάσιν τῶν «ζυνῶν σταφυλῶν».

Τὰ παιδιά τὰ ὁποῖα ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἔχουν τὸ θάρρος ν' ἀντιμετωπίζουσι εὐθέως ἕνα πρόβλημα καί νά σκέπτονται τὸν καλύτερον τρόπον διὰ νά τὸ λύσουσι, κάνουν ἀσφαλῶς ἕνα καλὸν ξεκίνημα τὸ ὁποῖον θά τοὺς ἐπιτρέψῃ νά φθάσουσι εἰς τήν φυσιολογικὴν συναισθηματικὴν ὠριμότητα. Ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νά βοηθῇ τὸ παιδί τὸ ὁποῖον ἀποφεύγει τὰ προβλήματα ή τὰ ἀρνεῖται, με τὸ νά τοῦ ἀδείξῃ τήν ἐμπιστοσύνην εἰς ἑαυτὸν καί τήν ἰκανότητά νά τὰ λύσῃ.

Πρέπει ν' ἀναφέρεται εἰς τὸν φάκελλον ὁ συνήθης τρόπος ἀντιδράσεως τοῦ παιδιοῦ εἰς τὰς δυσκόλους καταστάσεις.

Πῶς ἀμύνεται τὸ παιδί διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ μίαν δυσάρεστον ή ἐνοχλητικὴν κατάστασιν; Ὅταν συναντᾷ δυσκολίας με τὸ ὕλικόν τῆς ἐργασίας του, εἴτε διότι εἶναι ἀκατάλληλον, εἴτε διότι δὲν γνωρίζει νά τὸ χρησιμοποιεῖ; Ὅταν ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὰς

υποδείξεις του διδασκάλου; "Όταν ενοχλή-
ται από τους συντρόφους του; "Αμύνεται
έπιδειξίως; Ποίας μεθόδους χρησιμοποιεί;
Χρησιμοποιεί κοινωνικώς αποδεκτάς με-
θόδους;

Ἄκόμη ἡμπορεῖ νά προστεθοῦν ἐρωτή-
σεις ὅπως:

Πῶς ἀντιδρᾷ τὸ παιδί εἰς τὸ ὕλικόν τοῦ
Παιδαγωγικοῦ Κέντρου; Εἰς τὸ σπίτι μὲ
τὰ παιγνίδια του; Πῶς ἀντιδρᾷ ὅταν εἶναι
ἄρρωστον; Γίνεται ενοχλητικόν; Εὐερέθι-
στον;

δ) Ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ παιδί
δέχεται τὰ δείγματα φιλίας. Ὑπάρχουν
θασικαὶ διαφοραὶ ὄχι τόσοσθ βαθμοῦ ἐξελί-
ξεως ὅσον προσωπικότητος. "Ἄλλα παιδιὰ
δέχονται μὲ ὑπερβολικόν ἐνθουσιασμόν τὴν
προσφορὰν φιλίας τὴν ὁποῖαν τοὺς κάνουν
καὶ φέρουν εἰς δύσκολον θέσιν τὸν ἐνδιαφε-
ρόμενον. "Ἄλλα ἀντιδρῶν μὲ σύγχυσιν ἢ
ψυχρότητα. "Ἄλλα δέχονται κατὰ φυσιολο-
γικόν τρόπον τὴν φιλίαν παιδιῶν καὶ μεγά-
λων.

ε) Ἀντιδράσεις εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ
ὄραριου καὶ τὸν σεβασμόν του. Μία κα-
λῶς προγραμματισμένη ἡμέρα προσφέρει
θαθεῖαν ἀνακούφισιν καὶ ἀσθημα ἀσφαλεί-
ας ὑπὸ τὸν ὄρον τὸ ὄραριον νὰ μὴ εἶναι
πολύ ἄκαμπτον. Ἀπέναντι τοῦ προγράμ-
ματος καὶ τοῦ ὄραριου, ἤδη ἀπὸ μικρᾶς
ἡλικίας τὰ παιδιὰ ἐκδηλώνουν διαφορετι-
κὰς ἀντιδράσεις. Ὁρισμένα εἶναι ἱκανὰ
νὰ περνοῦν ταχέως ἀπὸ τὴν μίαν δραστη-
ριότητα εἰς τὴν ἄλλην. "Ἄλλα δοκιμάζουν
δυσκολίαν εἰς τὸ νὰ διακόψουν τὴν σειρὰν
τῶν ἀπασχολήσεων των. Κατὰ διαφορετι-
κοὺς βαθμοὺς τὰ παιδιὰ ἀποκτοῦν τὴν ἔν-
νοιαν τοῦ χρόνου. Ἐδῶ παίζουσι ρόλον αἱ
διαφοραὶ συναισθηματικῆς ἐκκινήσεως, ἢ
κόπωσης, ὁ βαθμὸς τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ. Τὸ
κουρασμένο παιδί δὲν ἡμπορεῖ ν' ἀκολουθῇ
τὸν ρυθμὸν ἐργασίας τὸν ὁποῖον τοῦ προ-
τείνουν. Ὅσον διὰ τὰ ἐγωκεντρικὰ παιδιὰ,
εἶναι κάποτε τόσοσθ ἀπερροφημένα ἀπὸ τὰ
ἐνδιαφέροντά των, ὥστε δὲν δίδουν καμμίαν
προσοχὴν εἰς τὰ ὄραρια τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλ-
ονται ἐκ τῶν ἔξω. Δὲν ἔχουν συνειδησιν
τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ὁμάδος καὶ ἀκολου-
θοῦν ἴδιαν δραστηριότητα χωρὶς ν' ἀπασχο-
λοῦνται μὲ ὅ,τιδήποτε ἄλλο.

στ) Σπουδαιότης τῆς ἐγωκεντρικῆς συμ-
περιφορᾶς. Τὸ παιδί περναῖ ἰσχυράν δοκι-
μασίαν ὅταν ἀποφασίξῃ ὅτι ἀξίζει νὰ θυ-
σιασθοῦν αἱ ἀτομικαὶ του ἐπιθυμίαι χάριν
τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ ν' ἀποτελῇ ζωντανόν
μέλος μιᾶς ὁμάδος. Ἡ ἀρνήσις τοῦ
ἐγῶ, ἢ ἀπουσία ἐγωκεντρισμοῦ, ὅταν τὸ
παιδί προχωρῇ εἰς τὰ χρόνια δὲν ἐξασφα-
λίζεται μὲ τὴν ἀπάρνησιν τῆς ὑποκειμενι-
κῆς προσπαθείας καὶ τοῦ ὑποκειμενικοῦ
ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν ζωὴν, ἀλ-
λά μὲ τὴν ἐξιδανίκευσιν καὶ τὴν ὀρθὴν το-
ποθέτησιν κάθε ὑποκειμενικῆς προσπα-
θείας. Ἰδεώδης στάσις εἶναι τοῦ παιδιοῦ
τὸ ὁποῖον εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις ἔχει
συνειδησιν τοῦ ἑαυτοῦ του, τῆς ἀξίας καὶ
τῶν δικαιωμάτων του, χωρὶς ἢ συμπερι-
φορὰ του νὰ εἶναι ὑπεροπτική, οὔτε ἀδε-
ξία. Ὅταν ἔχη ἀνακαλύψει τὴν ἰσορροπί-
αν μεταξὺ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ὁμάδος καὶ
τῆς ἰδίας προσωπικότητος ὅταν εἰς τὸν ἐν-
θουσιασμόν ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα δὲν
ἀρνήται νὰ συμβιβάξῃ τὰς προσωπικὰς
του ἐπιθυμίας.

ζ) Συναγωνισμός. Ὅσον καὶ ἂν ἡ νέα
ἀγωγή προσπαθῇ νὰ περιορίσῃ τὸν συνα-
γωνισμόν, αὐτὸς ὑπάρχει διὰ δύο λόγους:
Πρῶτον διότι τὰ παιδιὰ προσπαθοῦν νὰ
κερδίσουν τὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ διδασκά-
λου καὶ κατόπιν, διότι μόνον ἐὰν προσέχη
τί κατορθῶνουν οἱ σύντροφοί του, ἔνα παι-
δί ἀναμετρᾷ τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις.

Ζητεῖ τὸ παιδί νὰ προηγήται εἰς τὴν ὁ-
μάδα τῶν συμμαθητῶν του; Ποῖα μέσα χρη-
σιμοποιεῖ; Μήπως φαίνεται ἀδιάφορον διὰ
τὰς ἐπιτυχίας τῶν ἄλλων μελῶν τῆς ὁμά-
δος; Μήπως ἐργάζεται σκληρῶς, χωρὶς ἐν
τούτοις νὰ κατορθῶνῃ νὰ κερδίσῃ τὸν θα-
θμὸν τῆς ὁμάδος;

"Ἄλλαι ἐρωτήσεις αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνα-
τὸν νὰ περιλαμβάνωνται εἰς τὸν φάκελλον
καὶ αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν τὴν σχέσιν τοῦ δι-
δασκάλου μὲ τὸ παιδί: (2)

Αἰσθάνεται ὁ διδάσκαλος ὅτι εἶναι σύμ-

(2) Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου παραπέμπο-
μεν εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ Ἰνστιτούτου Ψυχολο-
γίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς «Τὸ Ἱστορικόν
τοῦ μαθητοῦ μου» καὶ τὸ «Ἱστορικὸ τοῦ παι-
διοῦ μου» ἔνθα καὶ συστηματικῆ ἀνάπτυ-
ξις τῶν τρόπων παρακολουθήσεως.

μαχος και σύμβουλος του παιδιού; "Ένας οδηγός και συγχρόνως βοηθός; Αισθάνεται άνεσις το παιδί όταν εργάζεται μαζί του; Αισθάνεται ότι το παιδί του όμιλεί αυθορμητώς; "Ότι του προσφέρει την έμπιστοσύνη του;

Μήπως σάς παρατηρή με δειλίαν και δέν τολμᾶ ποτέ να κάνει παρατηρήσεις κατ' εϋθείαν;

Μήπως σάς αποφεύγει και σάς περιπαίξει κάθε φοράν που στρέφετε την πλάτην;

Μήπως σάς φοβήται κάθε φοράν που απευθύνεσθε κατ' εϋθείαν εις αυτό;

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Αί σχέσεις μεταξύ τῶν γονέων έχουν μεγάλην σημασίαν διά την γνωριμίαν του παιδιού, ιδίως εάν αυτοί είναι χωρισμένοι, διεζευγμένοι, έχουν ἔλθει εις δεύτερον γάμον. Θά ἦτο καλόν εάν ἡ εἰκὼν συνεπληροῦτο με την ὑπόδειξιν, κατὰ προσέγγισιν, τῆς ἡλικίας τῶν γονέων, τῆς μορφωτικῆς των στάθμης, του κοινωνικοῦ ἐπιπέδου, του κλίματος τῆς οἰκογενείας, του ἀριθμοῦ τῶν παιδιῶν τῆς οἰκογενείας και κυρίως τῆς θέσεως του μαθητοῦ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἀδελφούς και τὰς ἀδελφάς του. Περιγραφὴ τῆς κατοικίας ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνάγκας του παιδιού. Π.χ. εάν ὑπάρχη ἀρκετὸς χῶρος διά τὸ παιδί να ζῆ, να παίξει, να κινήται κατὰ τρόπον φυσιολογικόν και εὐχάριστον.

Ὁ φάκελλος συμπληρώνεται ἀπὸ συζητήσεις με τοὺς γονεῖς ἢ ἀπὸ τὰς ἀπαντήσεις των εις δελτία τὰ ὁποῖα συμπληρῶνουν. Ἀφοροῦν την συμπεριφορὰν του παιδιού εις την καθημερινὴν ζωὴν (ξύπνημα, φαγητόν, τουαλέττα, παιγνίδια, χειροτεχνία, ρυθμὸς εις την καθημερινὴν ζωὴν). Τὰ ἄξια λόγου γεγονότα εις την ζωὴν του παιδιού. Τὰς τυχόν διαταραχὰς και ἀνωμαλίας. Τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ παιδί ὀργανώνει την ἐργασίαν του, τὰς προτιμήσεις του κ.λ.π.

Πρέπει να περιλαμβάνη ἡ παρατήρησις του παιδιού την εἰκόνα την ὁποῖαν οἱ γονεῖς ἔχουν σχηματίσει περὶ αὐτοῦ και του μέλλοντός του, καθὼς και την εἰκόνα την

ὁποῖαν ἔχει δημιουργήσει τὸ παιδί περὶ τῆς ζωῆς και του κόσμου. Εἶναι ἕνας ἀνοικτός κόσμος αὐτὸς μέσα εις τὸν ὁποῖον αισθάνεται ότι ζῆ ἢ ἔχει κλειστάς θύρας και τὸ πνίγει, ἔχει την ἔννοιαν τῆς προσδοκίας και τῆς εὐλόγου προσμονῆς;

Οἱ σχολικοὶ φάκελλοι πρέπει να περιλαμβάνουν πληροφορίας αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπιτρέψουν εις κάθε διδάσκαλον ν' ἀντιληφθῆ την οἰκογένειαν και τὸ περιβάλλον του παιδιού, τὰς μεθόδους τὰς ὁποῖας ἐχρησιμοποίησαν οἱ προηγούμενοι διδάσκαλοι και τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητος του παιδιού τὰ ὁποῖα θὰ του ἐπιτρέψουν να τὸ γνωρίσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον.

Οἱ φάκελλοι θὰ εἶναι ἄχρηστοι, εάν οἱ διδάσκαλοι δέν ἔχουν την διάθεσιν να τοὺς χρησιμοποιοῦν με την προοπτικὴν του καλύτερου τρόπου ἀναπτύξεως του παιδιού. Ἐάν καθένας ἀπὸ αὐτοὺς δέν προσπαθῆ, ὄχι να καθηλώσῃ τὸ παιδί εις την εἰκόνα που του παρουσιάζει ὁ φάκελλος, ἀλλ' ἀντιθέτως να του δίνη ὅλας τὰς εὐκαιρίας δια να ἐξελιχθῆ πρὸς ἀνώτερον ἐπίπεδον, θὰ ἦσαν ἀκόμη θλαβεροί.

Ἡ σπουδαιότης των εἶναι θεθεῖα. Συμβαίνει πράγματι συχνὰ ἡ στάσις του παιδιού να εἶναι δύσκολον να κατανοηθῆ και ἴσως, εάν ἔχωμεν την εὐκαιρίαν να μελετήσωμεν ὅλα τὰ στοιχεῖα εις ἕνα φάκελλον ὅπου συγκεντρώνονται αἱ ἀντιδράσεις του παιδιού ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, να ἠμπορέσωμεν να εὐρωμεν την ἀρχὴν ἢ ὁποῖα ἐπηρεάζει τὸ σύνολον τῆς συμπεριφορᾶς.

Τοιαύτη «ἱστορικὴ» παρακολούθησις του παιδιού, ἀπὸ ἀρμόδια πρόσωπα, θὰ ἀπετέλει ἐξαιρετόν βοήθημα δια την οὐσιαστικὴν πρόδον του παιδιού εις μίαν τριδιάστατον ἀντιληψιν τῆς ζωῆς του, περὶ τῆς ὁποίας τόσον λόγον κάμνει ὁ Jung. Εἰς μίαν ἀντιληψιν κατὰ την ὁποῖαν τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν και τὸ μέλλον ἀποτελοῦν ἐνότητα ὁμαλῶς συνδεομένης μεταξύ των. Τοιαύτη ὁμαλὴ και ἀρμονικὴ σύνδεσις ὁδηγεῖ εις μίαν ἰσορροπημένην και ἀνωτέραν ζωὴν, ἢ ὁποῖα πρέπει να ἀποτελῆ πάντοτε ἀντικείμενον και θέμα μελέτης μιᾶς ζωντανῆς και ἀληθινῆς ἀγωγῆς.

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΜΑΡΤΙΟΣ 1964

Γύρω στην ποίηση του Γ. Σεφέρη

‘Ορισμένα γεγονότα ή μερικά θιβλία ή ακόμα όρισμένα περιστατικά, δέν τά κρίνουμ’ έμεις. Μās κρίνουν έκείνα. Βαθμολογούν την προετοιμασία μας νά τά δεχτούμε ή όχι και νά τά τοποθετήσουμε, έκει πού πρέπει. ‘Ακόμα σταθμίζουν, από την άπήχηση πού βρίσκουν μέσα μας, τή γενικώτερη πνευματική μας καλλιέργεια ή, άν θέλετε, και την αισθητική παιδεία μας.

‘Η θράβευση του ποιητή Γιώργου Σεφέρη, με τό θραβείο Νόμπελ τής λογοτεχνίας του 1963, δηλαδή σε παγκόσμια κλίμακα, άφου τό θραβείο αυτό περιβάλλεται με μιá διεθνική άναγνώριση και έπιβολή, μαρτυρεί πριν άπ’ όλα, την άναγνώριση και έπιβολή του έργου του θραβευμένου έλληνα ποιητή, έξω από τά σύνορα του τόπου του (1) και ύστερα ό,τιδήποτε άλλο. Είπαν πολλοί, όχι δίχως καλή πίστη, ότι στο πρόσωπο του Γιώργου Σεφέρη τιμήθηκε ή ‘Ελλάδα μας, για τίς μεγάλες κατακτήσεις της, στον τομέα του πνεύματος, από τά προπολεμικά χρόνια έξω σήμερα. Και τό μυαλό τους πήγαινε στην ύποψηφιότητα του Παλαμά για τό Νόμπελ, πού κι αυτός είχε γνωρίσει την παραδοχή και άναγνώριση του έργου του σε εύρωπαϊκή κλίμακα, στην ύποψηφιότητα άκόμα του Σικελιανού και του Καζαντζάκη, πού και αυτοί είχαν φτάσει στα πρόθυρα του Νόμπελ, ιδίως δέ ό δεύτερος (2), πού τό έργο του γνώρισε και γνωρίζει, μιá τεράστια άπήχηση, σε παγκόσμια έκταση, με τίς άλλεπάλληλες

μεταφράσεις των έργων του στις κυριώτερες γλώσσες του κόσμου. (‘Εδώ θά ήθελα νά προλάβω τίς όποιες αντίρρησης και έπιφυλάξεις του καλοπροαίρετου και καλόπιστου, συγχρόνως, άναγνώστη, τονίζοντας, ότι με τά όσα λέω, δέν άξιολογώ και δέν κρίνω τό έργο του Καζαντζάκη, αλλά προβαίνω σε μιάν αντικειμενική διαπίστωση, πού άποτελεϊ, άλλωστε, κοινό τόπο). ‘Ακόμα τό μυαλό τους πήγαινε και σε κάποιους άλλους νεόελληνες ποιητές, στο Σολωμό, στον Καθάφη, και σε άλλους ή και σε μερικούς πεζογράφους μας, πού τό έργο τους μεταπολεμικά, μεταφράστηκε σε εύρύτατη κλίμακα κι έγινε γνωστό, κρίθηκε και θαυμάστηκε, τό καθένα με την άξία του, στα κυριώτερα πνευματικά κέντρα τής Εύρώπης και τής ‘Αμερικής, ή, άκόμα, άναφέρονταν και σε άλλες κατακτήσεις και έπιτεύξεις του νεοελληνικού πνεύματος, όπως π.χ. στον τομέα τής έρμηνείας τής άρχαίας τραγωδίας, για νά καταλήξουν στο συμπέρασμα, ότι στο πρόσωπο του Σεφέρη, τιμήθηκε, πριν άπ’ όλα τ’ άλλα, ένα γόνιμο πολύμοχο και πρόσφατο έλληνικό παρελθόν, στον τομέα του πνεύματος (3), πού άρχισε κι αυτό ν’ άναγνωρίζεται για την ουσιαστική συμβολή του, στη διαμόρφωση του εύρωπαϊκού πολιτισμού.

Δέ θά συμφωνήσουμε με την άποψη αυτή. Χωρίς νά παραγνωρίζουμε ότι στη συν-

(1). Για την άπήχηση πού είχε ή θράβευση του Γ. Σεφέρη στις κυριώτερες εύρωπαϊκές χώρες και στην ‘Αμερική βλ. τίς έφημερίδες «Βήμα» «Καθημερινή», «Ελευθερία», «Μεσημβρινή» και «Έθνος» τής 25/10/1963 και «Βήμα» τής 2 και 3/11/64.

(2). ‘Ιω. Καλιτσονάκης: «Τό θραβείον Νόμπελ και αί ύποψηφιότητες Παλαμά και Καζαντζάκη» περ. «Νέα Έστία» Χριστουγενιάτικο τεύχος 1959 σελ. 64.

(3). Τούτο, άλλωστε, ύποδηλώνεται στην άνακοίνωση τής Σουηδικής ‘Ακαδημίας, με την όποιαν αίτιολογείται ή άπονομή του Νόμπελ στο Σεφέρη: «‘Η Σουηδική ‘Ακαδημία ήσθάνθη μεγάλην εύχαρίστησιν άπονέμουσα διά του θραβείου αυτού πρós τον Γιώργον Σεφέρην, φόρον τιμής εις την σημερινήν ‘Ελλάδα, ό λογοτεχνικός πλούτος τής όποιας άνέμεινεν ίσως περισσότερο του δέοντος, τον στέφανον δάφνης τής» (βλ. «Βήμα» τής 25/10/63).

είδηση τῶν περισσοτέρων μελῶν τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας, ἀσφαλῶς θὰ θάρανε τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ἑλλάδα μας, μὲ τίς τόσες ἐπιτεύξεις τῆς στὸν τομέα τοῦ πνεύματος καὶ εἰδικώτερα τῆς λογοτεχνίας, δὲν εἶχε τιμηθεῖ ἕως χτὲς ὅπως τῆς ἀξίζε(4), μολαταῦτα ἡ θράβευση τοῦ ποιητῆ Γιώργου Σεφέρη, πιστεύω πὼς ἀνταποκρινόταν πρῶτ' ἀπ' ὅλα, στὴν ἐκτίμηση καὶ στὸ θαυμασμό, πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔργο του καὶ στὴν αὐτόνομη ἀξία του(5). Πάντως, θέβαια, τὸ ἔργο αὐτό, τόσο τὸ ποιητικὸ ὅσο καὶ τὸ δοκιμιογραφικὸ, θρίσκεται μέσα στὴν ἑλληνικὴ παράδοση, κι αὐτό, ἀσφαλῶς, γιὰ τοὺς Σουηδοὺς κριτές, θὰ εἶχε μεγάλη σημασία. Τὸ θλέπουμε αὐτὸ διαβάζοντας τὰ ποιήματα τοῦ Σεφέρη καὶ τὰ δοκίμιά του, πὺ ξεκινοῦν ἀπ' τὸν Ὀμηρο καὶ τοὺς ἀρχαίους τραγικούς καὶ φτάνουν ἕως τὸν Κορνάρο, τὸ Σολωμὸ καὶ τὸν Κάλθο, τὸν Καβάφη καὶ τὸν Παλαμᾶ καὶ τὸ Σικελιανὸ κι ἀκόμα ἕως τὸ Μακρυγιάννη, τὸ Θεόφιλο καὶ τὸ Βενιζέλο.

Σημειώσαμε πιὸ πάνω, ὅτι ὀρισμένα γεγονότα ἢ περιστατικὰ τῆς πνευματικῆς ἢ τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, δὲν τὰ κρίνουμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ αὐτὰ, κρίνουν ἐμᾶς. Τοῦτο ἀληθεύει ἀπόλυτα, στὴν περίπτωσι τῆς ἀπονομῆς τοῦ Νόμπελ, στὸ Γιώργο Σεφέρη. Ἡ θράβευσι τῆς, ἀκούστηκε μὲ ἔκπληξι, παράλληλα ὅμως, θέβαια, καὶ μὲ ἱκανοποίηση. Τὸ ὄνομά του, καθὼς μάλιστα ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ποιητῆ (καὶ ξέρουμε ὅτι ἡ ποίηση στὴν ἐποχὴ μας, δὲ θρίσκει ἀνταπόκρισι, στὸ πλατύτερο κοινὸ), δὲν ἦταν εὐρύτερα γνωστὸ. Πολλοί, οὔτε πὺ ἤξεραν τ' ὄνομά του. Κι ἄλλοι διατύπωναν μὲ παρηγορία τὴν ἀπορία: «Μὰ καλὰ, ἀξίζε τόσο πολὺ τὸ ἔργο τοῦ Σεφέρη, ὡστε νὰ κατορθώσει νὰ πετύχει μιά τόσο τιμητικὴ θρά-

(4). Κ. Θ. Δημαρᾶ: «Ὁ Γιώργος Σεφέρης Ἕλληνας ποιητῆς» ἐφ. «Βῆμα τῆς 25 - 10 - 63, 6λ. ἐπίσης καὶ τὴν ἀμέσως παραπάνω παραπομπή.

(5). Τοῦτο ἄλλωστε καταφαίνεται καὶ ἀπὸ τίς γνώμες κορυφαίων διανοουμένων τῆς Εὐρώπης ὅπως ὁ Τζ. Λέμαν, ὁ Στήβεν Σπέντερ, ὁ Ζᾶκ Λακαρριέρ κ. ἄ. (6λ. ἐφ. «Βῆμα» τῆς 2 καὶ 3 - 11 - 63), πὺ γνώριζαν καὶ θαύμαζαν τὴν ποίηση τοῦ Σεφέρη, ἰδίως οἱ δύο πρῶτοι, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ πολέμου.

βευσι;». Ἦταν φανερὸ πὼς οἱ περισσότεροι, ἀγνοοῦσαν τὸ ἔργο τοῦ θραβευμένου ποιητῆ, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς μορφωμένους μας. Ἦξεραν πὼς ὑπῆρχε, ὁ κ. Γεώργιος Σεφεριάδης, πρεσβευτῆς μας χρόνια στὸ Λονδίνο καὶ διπλωμάτης τῆς καριέρας, γιὸς, ἂν θέλετε, τοῦ καθηγητῆ τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν Στ. Σεφεριάδης, ἀλλὰ τὸν ποιητῆ τῆς «Στέρνας» καὶ τῆς «Κίχλης» τὸν ἀγνοοῦσαν ὀλότελα. Αὐτὸ, ὅμως, εἶναι ἄλλο γενικώτερο θέμα, πὺ ἀνάγεται στὴν πλατύτερη αἰσθητικὴ καλλιέργεια καὶ τῶν πὺ μορφωμένων μας ἀκόμα, θέμα πὺ, σὲ τελευταία ἀνάλυσι, ἀναφέρεται, στὸ εὐρύτερο πρόβλημα τῆς παιδείας μας(6). Γιατί τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἂν εἴμαστε ἐνήμεροι, γιὰ τὸν ἄλφα ἢ τὸν θῆτα ποιητῆ ἢ πεζογράφου, ἀλλὰ τὸ ἂν μᾶς ἐνδιαφέρει μὲ τὴ μελέτη τῆς λογοτεχνίας (ὅπως παράλληλα μὲ τὴ σπουδὴ τῆς ἱστορίας), ν' ἀποκτήσουμε συνείδησι τῆς μοίρας μας ὡς λαοῦ καὶ ὡς ἔθνους κι ἀκόμα τὴν αὐτογνωσίαν ἐκείνη, πὺ θὰ μᾶς κάνει ν' ἀποκτήσουμε, μιά πιὸ ἐδραία καὶ πιὸ θαθεῖα ἐθνικὴ συνείδησι. Κι ἂν στὴν περίπτωσι τοῦ Σεφέρη, ὑπάρχει ἡ «δικαιολογία», ὅτι ἡ ποίησι τῆς, μὲ τοὺς καινούργιους ἐκφραστικούς τρόπους καὶ τὴ μοντέρνα τεχντροπία, εἶναι δύσκολη(7) καὶ ἀπαιτεῖ μιά σοβαρὴ πνευματικὴ προσπάθεια ἢ κατὰκτησι τῆς, καμμιὰ ἀσφαλῶς δικαιολογία δὲ χωρεῖ γιὰ τὸ γεγονός, ὅτι οὐσιαστικὰ ἀγνοοῦμε ἕνα Σολωμὸ ἢ ἕνα Παλαμᾶ ἢ ἕνα Κάλθο.

Ἔτσι θὰ θέλαμε ὕστερ' ἀπ' αὐτὲς τίς διαπιστώσεις, νὰ κάνουμε μιά μικρὴ προσπάθεια, γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε καὶ στὸν πὺ ἀπληροφόρητο ἀναγνώστη, τὴ σημασία καὶ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου τοῦ ποιητῆ, πὺ τιμήθηκε τόσο ἀξία, ἀλλὰ καὶ πὺ τίμησε τὸν τόπο του, σὲ παγκόσμια κλίμακα.

★

(6). Κ. Δ. Τσάτσου: «Ἡ αἰσθητικὴ παιδεία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» περ. «Νέα Ἑστία» τόμ. ΛΕ σελ. 22 καὶ στὸν τόμο «Δοκίμια αἰσθητικῆς καὶ παιδείας» ἐκδ. «Δίφρου» σελ. 13.

(7). Ὁ Τζ. Λέμαν, ἀντίθετα, θεωρεῖ εὐκολονόητη τὴν ποίηση τοῦ Σεφέρη συγκρίνοντάς τὴν πρὸς τὴν ποίησι τοῦ Σικελιανοῦ (6λ. ἐφ. «Βῆμα τῆς 2 - 11 - 63).

“Όταν πρωτοέρχεται ο άναγνώστης, σε έπαφή με τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Σεφέρη, πού ἀνήκει στὴ «νεώτερη ποίηση», θὰ σκοντάψει μετὰ τὸ πρῶτο, κι ὕστερα ἀπὸ μερικά ἀκόμα σκοντάματα, θὰ παραιτηθεῖ ἀπ’ τὴν προσπάθεια νὰ συνεχίσει. “Όμως δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνει αὐτό. “Αν ἀκολουθήσει τὸ σωστὸ δρόμο, θὰ μπορέσει νὰ συνεχίσει γιὰ νὰ νιώσει στὸ τέλος τοῦ ἔργου αὐτοῦ, (μιλῶ πάντοτε γιὰ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Σεφέρη), τὴν ἱκανοποίηση πού νιώθουμε ὕστερ’ ἀπὸ μιὰ σημαντικὴ κατάκτηση. Θὰ πρέπει, ὅμως, νὰ ξέρει «λίγο» ἀπὸ ποίηση, γιὰτὶ διαφορετικὰ θὰ ἔχει πέσει σὲ πολὺ βαθειὰ ποιητικὰ νερά γιὰ νὰ μάθει κολύμπι, (δηλαδὴ νὰ καταλαβαίνει καὶ πρὸ παντὸς νὰ αἰσθάνεται τὴν ποίηση). Νὰ ἔχει διαβάσει ἀπὸ τοὺς δικούς μας, ὄχι μόνο Δροσίνη καὶ Πολέμη, ἀλλὰ καὶ Σολωμὸ καὶ Κάλβο καὶ Παλαμᾶ καὶ Σικελιανὸ καὶ Καθάφι. Δὲν ἀναφέρομαι καθόλου σὲ ξένους ποιητές, γιὰτὶ ἡ κάποια ἐνημέρωση τοῦ ἀναγνώστη στοὺς «κλασικούς» τοὺς δικούς μας, τοῦ δίνει ἀσφαλῶς τὴ δυνατότητα νὰ προχωρήσει καὶ στὴ νεώτερη ποίηση.

Ὁ Σεφέρης ὅσο στὸ ζήτημα τοῦ «κόσμου» του, ὅπως ξεπετάγεται μέσα ἀπὸ τὰ διάφορα ποιητικὰ του ἔργα, θρίσκειτα μέσα στὴν ἑλληνικὴ παράδοση, στὸ ζήτημα τῆς τεχντροπίας του καὶ τῶν ἐκφραστικῶν του μέσων, ἀνήκει στὴ «νεώτερη ποίηση», πού ξεκινᾶ ἀπὸ τὸ Laforgue, τὸν Apollinaire, τὸ Mallarmé, τὸ Valery καὶ φτάνει στὸν Eliot καὶ στὸν Ezra Pound, ἀναχωνεύοντας ὅλα τὰ γόνιμα ποιητικὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς ἐκφραστικούς τρόπους τοῦ συμβολισμοῦ καὶ τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ(8). Ἀνήκει στὴ «νεώτερη ποίηση», ὄχι μόνο μετὰ τὴν ἱστορικὴ ἔννοια τῆς λέξης «νεώτερη», ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ κάθε τί ἄλλο, μετὰ τὴν ἔννοια ὅτι καθιέρωσε καὶ στὸν τόπο μας καὶ ἐπέβαλε, μιὰ πραγματικὰ νέα ποίηση καὶ διμιούργησε μιὰ καινούργια ἀντίληψη, γιὰ τὴν ποιητικὴ ἔκφραση. Μπορεῖ, ἀνάλογα μετὰ τὴ δεκτικότητά μας, νὰ παραδεχόμεσθε ἢ ὄχι τὴ «νεώ-

τερη ποίηση», ὅμως δὲ μπορούμε ν’ ἀρνηθοῦμε, ὅτι ἀποτελεῖ μιὰ πραγματικότητα, ἢ ὅποια, μάλιστα, ξεπήγαγε ἀπὸ τὴ βαθύτερη ἀνάγκη πού νιώθει κάθε ποιητής, νὰ ἐκφράσει τὸ ἀνεκφραστο καὶ νὰ συλλάβει τὸ ἀσύλληπτο. Μιὰ ἀνάγκη πού ἔρχεται, σὲ ἄμεση συνάρτηση, πολὺ περισσότερο, μετὰ τὴν ἐποχὴ μας, πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ σύγκρουση αἰσθημάτων καὶ καθηκόντων, ἀπὸ μιὰ πολυπλοκότητα αἰσθημάτων, ἀπὸ κοσμογονικὲς κατακτήσεις καὶ ἀνακαλύψεις καὶ ἀπὸ ἄπειρα ἐρωτηματικά, τὰ ὅποια μᾶς ὀδηγοῦν σὲ μιὰ μεταφυσικὴ ἀγωνία, συνώνυμη πρὸς τὸ ἀγχος. “Ἐτσι ἡ ποίηση, ἔρχεται στὶς μέρες μας νὰ τὰ ἐκφράσει ὅλ’ αὐτά, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ μᾶς δώσει τὴν αἴσθηση τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι φανερὸ ὅτι ἐκφράζοντας μιὰ νέα ἐποχὴ, γύρευε νὰ ἀνανεώσει καὶ τὰ ἐκφραστικὰ τῆς μέσα.

Εὐλογα τώρα θὰ διατύπωνε κανεὶς τὸ ἐρώτημα: Καὶ σὲ τί διαφέρει ἡ νεώτερη, ἀπὸ τὴν παλαιότερη, ἃς ποῦμε, ποίηση; «Παλαιότερα στὴν ποίηση τῆς παράδοσης» γράφει ἕνας κριτικὸς μας, ἀπὸ τοὺς πιὸ συγκροτημένους θεωρητικούς ἀπολογητὲς τῆς «νεώτερης ποίησης»(9), «κατὰ κανόνα ἦταν εὐκόλο, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σύντομη κι εὐκόλη ἀνάλυση, νὰ ξεχωρίσουμε μέσα σ’ ἕνα ποίημα, τὸ περιεχόμενον ἀπὸ τὴ μορφή. Διακρίναμε ξεχωριστὰ τὴν ἔμπνευση, τὸ θέμα, τὰ λογικὰ στάδια τοῦ ξετυλίγματός του, τὸ ἐπιμύθιό του, τὸ ἀπόσταγμα τοῦ τέλος. Σήμερα μιὰ τέτοια ἐπεξεργασία, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὴν κάνουμε στὴ νέα ποίηση. “Ἐμπνευση, θέμα, ἐσωτερικὸ πλέγμα, λογικὴ καὶ ὑπέρλογη πραγματικότητα, εἶναι ἀξεδιόλυτα συνταιριασμένα μέσα σὲ μιὰ ροὴ λόγου ἐλευθερα στιχουργημένου, δίχως στίξη, κινούμενου δίχως σταθεροὺς κανόνες τονισμοῦ, ἀρμονίας, ἐπανάληψης, ἐνὸς λόγου πνιγμένου κάτω ἀπὸ ἕνα πλῆθος εἰκόνων, πού διαδέχεται ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, ἀσύνδετα, ἀπροσδόκητα, ὅπως στὸ ὄνειρο».

Αὐτοὶ ἀκριβῶς εἶναι καὶ οἱ ἐκφραστικοὶ τρόποι τοῦ Γιώργου Σεφέρη, πού ἀποτε-

(8). Ἀντρέα Καραντώνη: «Εἰσαγωγή στὴ νεώτερη ποίηση» ἐκδ. «Δίφρου», καὶ Κ.Δ. Τσάτσου: «Νόημα καὶ ἀλληλουχία στὴ νέα μας ποίηση» περ. «Τὰ Νέα Γράμματα» 1944 σελ. 91.

(9). Ὁ Ἀ. Καραντώνης ὅπου παραπάνω σελ. 104.

λοῦν τὸ κλειδί γιὰ νὰ μπορέσει κανεὶς νὰ «καταλάθει»⁽¹⁰⁾ καί, πρὸ παντός, νὰ αἰσθανθεῖ, τὴν ποίησή του. Γενικώτερα ἀλλωστε τὴν ποίηση, νὰ τὴν αἰσθάνεται κανεὶς χρειάζεται, πρὶν ἀπὸ ὅ,τιδήποτε ἄλλο.

★

Καὶ τώρα ἀφοῦ εἴπαμε λίγα πράγματα γιὰ τὴ «μορφὴ» τῆς ποιητικῆς ἔκφρασης τοῦ Σεφέρη, ἄς ἔρθουμε στὴν οὐσία καὶ στὸ περιεχόμενο τῆς ποίησής του.

Πρωτοπαρουσιάστηκε στὰ νεοελληνικὰ γράμματα τὸ 1931 μὲ τὴν ποιητικὴ του συλλογὴ «Στροφή». Τὴν ἀπαρτίζουν λίγα, μᾶλλον παραδοσιακὰ στὴ μορφὴ, ποιήματα, γραμμένα ὅμως μ' ἓνα στίχο ἀλαφρὸ καὶ ἀνάερο, ποὺ λὲς θὰ σπάσει. Ἡ ποίηση τῆς «Στροφῆς» ἔρχεται κατευθειάν ἀπὸ τὴν «*roésie pure*» τοῦ P. Valéry. Δὲν εἶναι, μονάχα, ἡ νέα ποίηση ποὺ ἀρχίζει νὰ θαμποφέγγει, ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς στίχους τῆς, ἰδιαιτέρα στὸ ποιήμα ὁ «Τὸ ὕφος μιᾶς Μέρας» καὶ σὲ μερικὰ ἄλλα. Εἶναι κάτι θαυότερο καὶ οὐσιαστικώτερο. Εἶναι μιὰ ἀναθεώρηση τῶν καθιερωμένων ποὺ ἐπιχειρεῖ, ἓνας οὐσιαστικὸς ψυχικὸς προβληματισμὸς θὰ λέγαμε, μιὰ θαθεῖα καὶ ὑπεύθυνη, ἀπέναντι στὸν ἑαυτὸ του, θυθομέτρηση τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, μὲ ἀπειρες καὶ ἀνέκφραστες προεκτάσεις, στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ψυχικὴ στάση τοῦ ποιητῆ, ὑποδηλώνει κι ἓνας στίχος ἀπὸ τὸν «Ἐρωτόκριτο» τοῦ Κορνάρου, ποὺ τὸν ἐτοποθέτησε στὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου μέρους τῆς «Στροφῆς»:

«Μὰ ὄλα γιὰ μένα σφάλασι καὶ πᾶσιν ἄνω
κάτω—
γιὰ μὲ ξαναγεννήθηκεν ἡ φύση τῶν πρα-
μάτων»⁽¹¹⁾.

Ἐνας Παλαμᾶς, μὲ τὸ σίγουρο κριτικὸ αἰσθητήριό ποὺ εἶχε, τὴν πρόσεξε τὴ «Στροφή» κι ἐπισήμανε πῶς «εἶναι μιὰ στροφή ποὺ τὴν κάνει ἕξαφνα ἢ νέα ποίησή μας,

στὸ περπάτημα τοῦ χρόνου τῆς κάπως ἀπτόμα καὶ γιὰ νὰ δυσαρεστήση ἀκόμα, ὄχι μόνον τοὺς ἔξω ἀπὸ τὸ χορὸ, μὰ καὶ τοὺς χορευτὲς τοὺς ἴδιους, ὄσους φυσικά, δύσκολα θγαίνουν ἀπὸ τὰ καθιερωμένα θήματα»⁽¹²⁾.

Μὲ τὴ «Στροφή» βλέπουμε, ἀκόμα, κάτι ἄλλο, μεγάλο καὶ οὐσιαστικὸ, ποὺ μονάχα στὸ μεγαλεῖο καὶ στὸν ἀπέραντο κόσμὸ τῶν σολωμικῶν στίχων συναντοῦμε. Δηλαδή, πέρα ἀπὸ τὰ ὀλοκληρωμένα ποιήματα, ποὺ ἐκφράζουν μιὰ συγκεκριμένη στιγμὴ τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ, θρίσκουμε τοὺς ἀπομονωμένους στίχους, ποὺ καὶ μόνοι τους ἀποτελοῦν ἓναν κόσμον ὀλοκληρο. Τὸ μεγάλο αὐτὸ μυστικὸ τῆς «Στροφῆς», συνεχίζεται καὶ στὶς κατοπινὲς ποιητικὲς συλλογὲς τοῦ Σεφέρη.

Διαβάζουμε στὸ Σολωμό:

Τὸ χάσμα π' ἀνοίξε ὁ σεισμὸς κι εὐθύς ἐγιόμισ'
ἄνθη

ἢ

Δὲν ἤξερα πῶς ἡ ζωὴ μέγα εἶν' καλὸ καὶ
πρῶτο

ἢ ἀκόμα

Ἄμορφος κόσμος ἠθικὸς ἀγγελικὰ πλασμένος
κι' ἓνα σωρὸ ἄλλους παρόμοιους σολωμικὸς στίχους.

Καὶ στὸ Σεφέρη ἀπὸ τὴν πρώτη αὐτῆ, ποιητικὴ του συλλογὴ διαβάζουμε:

Διψάσαμε τὸ μεσημέρι
μὰ τὸν νερὸ γλυφό.

ἢ

Στενοχωριέται: ἂν χτυπήσουν τὴν πόρτα
ποιὸς θ' ἀνοίξει; Ἄν ἀνοίξει εἰβλίο ποιὸν θὰ
κοιτάξει; Ἄν ἀνοίξει τὴν ψυχὴ του ποιὸς θὰ
κοιτάξει; Ἄλυσίδα.

ἢ ἄλλοῦ:

Στὰ χεῖλια μας μελίσσι λάθη

κι ἀκόμα τοὺς ἀκόλουθους στίχους, ποὺ ἔρχονται κατευθειάν ἀπὸ τὸ Σολωμὸ καὶ ποὺ ἀποκαλύπτουν τὶς μεταφυσικὲς ἀναζητήσεις τοῦ ποιητῆ:

Κάτω ἀπὸ τὰ ελέφαρα
χιλίες ἀντένες
ψάχνουν ἑλισσόμενες
τὸν οὐρανὸ

(12) Κ. Παλαμᾶ: «Ἐνα γράμμα γιὰ τὴ «Στροφή» (τοῦ Σεφέρη) περ. «Νέα Ἐστία» τόμ. Ι, σελ. 996 καὶ τόμ. 74ος, σελ. 1653.

(10) Ἄ. Καραντώνη: ὅπου παραπάνω σελ. 152 καὶ στὸ μελέτημά του: «Ὁ ποιητῆς Γ. Σεφέρης». Ἔκδ. «Γαλαξίας».

(11) Γ. Σέφερης: «Ποιήματα», τρίτη ἔκδοση τοῦ «Ἰκάρου», σελ. 11. Ὅσα ἀποσπάσματα δημοσιεύονται στὸ κείμενο, ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Σεφέρη, εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν ἔκδοση αὐτή.

κι ἄλλοῦ πάλι:

*Τὸ ραγιασμένο ἠλιόγευμα λιγότευπε κι ἐχάθη
κι ἔμοιαζε πλάνη νὰ ζητᾷς τὰ δῶρα τ' οὐρανοῦ
ἢ ἀκόμα καὶ τούτους τοὺς ἀλληγορικοὺς
καὶ τόσο θαυνοπότους στίχους:*

*Ποῦ πῆγε ἡ μέρα ἡ δίκωπη, ποὺ εἶχε τὰ πάντα
ἀλλάξει
Δὲ θὰ ερεθεῖ ἕνας ποταμὸς νὰ 'γαί για μᾶς
πλωτὸς;*

*Δὲ θὰ ερεθεῖ ἕνας οὐρανοὺς τῆ δρόσο νὰ στα-
λάξει;
για τὴν ψυχὴ ποὺ νάρκωσε κι' ἀνάθρεψε ὁ
λωτὸς;*

*Στὴν πέτρα τῆς ὑπομονῆς προσμένουμε τὸ
θᾶμα
ποὺ ἀνοίγει τὰ ἐπουράνια κι εἶν' ὅλα βολετὰ
προσμένουμε τὸν ἄγγελο, σὰν τὸ πανάρχαιο
δράμα...*

Ἀκολουθεῖ, στὰ 1932, ἡ «Στέρνα», ποὺ μᾶς ὑποβάλλει κάτι τὸ κούφιο, τὸ ἄδειο, τὸ παραμελημένο, τὸ νεκρὸ⁽¹³⁾. Τίτλος χαρακτηριστικός, γι' αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ ἐκφράσει ὁ ποιητὴς σ' αὐτὸ τὸ ποίημά του. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ μας, ποὺ ἔχασε τὸ θεϊκὸ σπινθίρα τῆς ζωῆς, ποὺ ἔκρυψε μέσα του. Δὲν ξέρω γιατί, διαβάζοντας τὴ «Στέρνα» τὸ μυαλό μου καὶ ἡ ὄλη διάθεσή μου, πηγαίνει στὴν περιφήμη «Ἐρημη Χώρα» τοῦ Ἐλιοτ, ποὺ τόσο πολὺ τὸν θαύμασε ὁ Σεφέρης, ἐπήρεάστηκε ἀπ' αὐτόν, (κατὰ τρόπον, ὅμως, δημιουργικὸ, ἴσα-ἴσα ποὺ βοήθησε νὰ βρεῖ τὸ δρόμο τῆς ἡ ποιητικῆ προσωπικότητά του Σεφέρη), καὶ τὸν μετάφρασε, πρῶτος αὐτός, στὴ γλώσσα μας. Ἡ στέρνα εἶναι κάτι ποὺ δὲν τὸ βλέπει τὸ φῶς, κάτι τὸ ἀνήλιαγο, ἀκόμα τὸ μουχλιασμένο, τὸ σιωπηλό, σὰν τὸ θάνατο. Ἐξω ὅμως ἀπ' τὴ στέρνα, εἶν' ἡ ζωὴ. Πέρα κι ἔξω ἀπ' τὸν ὕλικό ἑαυτὸ μας κι ἀπ' τὸν ὕλικό μας περίγυρο, ἀκόμα, εἶν' ἕνας κόσμος ἄγνωστος, γιομάτος προσδοκίες, φῶς, καὶ κατάφαση.

*'Εδῶ στὸ χῶμα ρίζωσε μιὰ στέργνα
μονιὰ κρυφοῦ νεροῦ ποὺ θησανρίζει.
Σκεπὴ τῆς βήματα ἤχερά. Τ' ἀστέρια*

(13). Θ. Δ. Φραγκόπουλου: «Ἡ«Στέρνα», ὀρόσημο καὶ ὀδόσημο» στὸν τόμο «Γιὰ τὸν Σεφέρη τιμητικὸ ἀφιέρωμα στὰ τριάντα χρόνια τῆς «Στροφῆς» σελ. 204.

*δὲ σμίγουν τὴν καρδιά της. Κάθε μέρα
πληθαίνει, ἀνοιγοκλεῖ, δὲν τὴν ἀγγίζει.*

*Μαζεύοντας τὸν πόνο τῆς πληγῆς μας
νὰ εγῶμε ἀπὸ τὸν πόνο τῆς πληγῆς μας
μαζεύοντας τὴν πίκρα τοῦ κορμιοῦ μας
νὰ εγῶμε ἀπὸ τὴν πίκρα τοῦ κορμιοῦ μας
ρόδα ν' ἀνθίσουν στὸ αἷμα τῆς πληγῆς μας.*

*Φλόγες τοῦ πέρα κόσμου, πυροφάνια
πάνω στὴν ἀνοιξη ποὺ σήμερ' ἀναβλύζει
ἴσκιος θλιμμένοι στὰ νεκρὰ στεφάνια
βήματα... βήματα... ἡ ἀργὴ καμπάνα
μιὰ σκοτεινὴ ἀλυσίδα ξετυλίγει.*

Στὰ 1935 ἀκολουθεῖ τὸ «Μυθιστόρημα», στὰ 1940 τὸ «Τετράδιο Γυμνασμάτων» καὶ τὸ «Ἡμερολόγιο Καταστροφῆς», στὰ 1944 τὸ «Ἡμερολόγιο Καταστροφῆς Β'», στὰ 1947 ἡ «Κίχλη» καὶ στὰ 1955 τὸ «Ἡμερολόγιο Καταστροφῆς Γ'».

Μὲ τίς συλλογὲς αὐτὲς ποὺ ἀκολούθησαν, ἰδιαίτερα δὲ μὲ τὰ τρία «Ἡμερολόγια» του καὶ μὲ τὸ «Μυθιστόρημα» ποὺ προηγεῖται ἀπ' αὐτά, ξυπνᾷ ἡ πατριδολατρικὴ συνείδηση τοῦ Σεφέρη. Γεννημένος στὴ Σμύρνη στὰ 1900, ἔνιωσε τὸ θαθὺ πόνο τῆς Καταστροφῆς τοῦ 22 καὶ τοῦ ξεριζωμοῦ. Ἦταν φυσικὸ, λοιπόν, νὰ ξυπνήσει μέσα του, ὅλο τὸ ἑλληνικὸ παρελθόν, συνυφασμένο μὲ τὴ γῆ τῆς Ἰωνίας, ποὺ χάθηκε γιὰ πάντα καὶ νὰ φέρει στὴ θύμησή του τίς περασμένες δόξες καὶ τραγωδίες τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Αὐτὸ, ἀκριβῶς, ὑποδηλώνει καὶ ἡ λέξη «μυθιστόρημα» ποὺ διάλεξε γιὰ τίτλο, σὲ τούτη τὴν ποιητικὴ του σύνθεση. Γιατί ἡ λέξη αὐτή, εἶναι σύνθετη ἀπὸ τίς λέξεις «μῦθος» καὶ «ἱστορία» καὶ στὸ «Μυθιστόρημα» χρησιμοποιοῖ ὁ ποιητὴς «ἄρκετὰ φανερά μιὰ ὀρισμένη μυθολογία» καὶ «προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσει, μὲ κάποιον εἰρμό, μιὰ κατάσταση τόσο ἀνεξάρτητη» ἀπὸ αὐτὸν «ὅσο καὶ τὰ πρόσωπα ἑνὸς μυθιστορηματος» γράφει ὁ ἴδιος, στὴν πρώτη ἔκδοση τῆς ποιητικῆς αὐτῆς σύνθεσης.

Ἡ νοσταλγία εἶναι διάχυτη, σ' ὀλόκληρο τὸ συνθετικὸ αὐτὸ ποίημα, ὅπου ἡ χαμένη πατρίδα συνυφαίνεται μὲ τὴν Ἑλλάδα ὀλόκληρη:

'Ο,τι ἀγάπησα χάθηκε μαζί μὲ τὰ σπύτια

πὸν εἶταν καινούργια τὸ περασμένο καλοκαίρι
καὶ γκρέμισαν μὲ τὸν ἀγέρα τοῦ φθινοπώρου.

Καὶ τὸ σπίτι τοῦ ποιητῆ, τὸ χαμένο μέσα
στοὺς καπνοὺς καὶ στὸν ὄλεθρο τῆς Κατα-
στροφῆς, παίρνει διαστάσεις μέσα στὴ συν-
εἰδησὴ του καὶ γίνεται σύμβολο τῆς ἑλλη-
νικῆς τραγωδίας ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες,
πὸν ἀντιγράφουν στὸ πέρασμα τους, ὁ ἕνας
τὸν ἄλλον:

Γιατί πέρασαν τόσα καὶ τόσα μπροστὰ στὰ
μάτια μας
πὸν καὶ τὰ μάτια μας δὲν εἶδαν τίποτε, μὰ
πάρα-πέρα
καὶ πίσω ἢ μνήμη σὰν τὸ ἄσπερο πανὶ μιὰ νύχτα
σὲ μιὰ μάντρα
πὸν εἶδαμε δράματα παράξενα, περισσότερο
κι ἀπὸ σένα
νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνονται μέσα στὸ ἀκίνητο
φύλλο μιᾶς πιπεριᾶς.

Γιατί γνωρίσαμε τόσο πολὺ τούτη τὴ μοῖρα
μας
στριφογυρίζοντας μέσα σὲ σπασμένες πέτρες
τρεῖς ἢ ἕξι χιλιάδες χρόνια
ψάχνοντας σὲ οἰκοδομὲς γκρεμισμένες πὸν θὰ
εἶταν ἴσως τὸ δικό μας σπίτι
προσπαθώντας νὰ θυμηθοῦμε χρονολογίες καὶ
ἠρωικὲς πράξεις.

Στὸ «Μυθιστόρημα»⁽¹⁴⁾ ὁ Ἕλληνας ζεῖ
μέσα σὲ ἀδρὲς πινελιές, σὰν σὲ πανόραμα,
ὄλο τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴ δραματικότητα τῆς
ἱστορίας του. Γνωρίζει ἀκόμα καλύτερα,
τὰ θουνὰ τῆς χώρας του πὸν τὸν ζώνουν
καὶ πὸν αἰῶνες τώρα, ἀποτελοῦν τὴ μοῖρα
του. Ἔτσι διαθάζοντας τοὺς θαυμάσιους
καὶ ὑποβλητικὸς στίχους τοῦ Σεφέρη σ'
αὐτὴ τὴν ποιητικὴ του σύλληψη, ἀποκτᾶ
μονιμώτερη καὶ ἀδρότερη συνείδηση καὶ
τοῦ χώρου μέσα στὸν ὁποῖο ζεῖ καὶ κινεῖ-
ται καὶ δημιουργεῖ καὶ συλλογίζεται, ἀλλὰ
καὶ τῆς θαυμαστῆς ἱστορίας του. Καὶ δὲν
εἶναι μονάχα τὰ θουνὰ, εἶναι καὶ ἡ θάλασσα.
Ἄγῶνες καὶ ἀγωνίες, ἠρωικὲς προσ-
πάθειες, καθημερινὴ ζωὴ, φτώχεια καὶ ἀπό-
γνωση, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ λείπει καὶ ἡ
προσδοκία γιὰ τὸ καλύτερο.

ἽΟ τόπος μας εἶναι κλειστός, ὄλο θουνὰ

(14) Λ. Β. Καραπαναγιώτη: «Μυθιστόρη-
μα 61—ἀνάγνωση ἐνὸς ποιήματος» στὸν ἴδιο
μιμητικὸ τόμο σελ. 215.

πὸν ἔχουν σκέπη τὸ χαμηλὸ οὐρανὸ μέρα καὶ
νύχτα.

Δὲν ἔχουμε ποτάμια δὲν ἔχουμε πηγὰδια δὲν
ἔχουμε πηγές
μονάχα λίγες στέρνες, ἄδειες κι αὐτές, πὸν
ἤχουν καὶ πὸν τὶς προσκυνοῦμε.

ἽΗχος στεκάμενος κούφιος, ἴδιος μὲ τὴ
μοναξιά μας
ἴδιος μὲ τὴν ἀγάπη μας, ἴδιος μὲ τὰ σώματά
μας.

Μᾶς φαίνεται παράξενο πὸν κάποτε μπορέσαμε
νὰ χτίσουμε
τὰ σπίτια τὰ καλύβια καὶ τὶς στάνες μας.

Κι οἱ γάμοι μας, τὰ δροσερὰ στεφάνια καὶ τὰ
δάχτυλα
γίνονται αἰνίγματα ἀνεξήγητα γιὰ τὴν ψυχὴ
μας.

Πῶς γεννηθήκαν πῶς δυναμώσανε τὰ παιδιὰ
μας;

ἽΟ τόπος μας εἶναι κλειστός. Τὸν κλείνουν
οἱ δυὸ μαῦρες Συμπληγάδες. Στὰ λιμάνια
τὴν Κυριακὴ σὰν κατεβοῦμε ν' ἀνασάνουμε
βλέπουμε νὰ φωτίζονται στὸ ἠλιόγευμα
σπασμένα ξύλα ἀπὸ ταξίδια πὸν δὲν τέλειω-
σαν...

Κι ἄλλοῦ πάλι στὸ «Μυθιστόρημα»:
Τρεῖς βράχοι λίγα καμένα πεῦκα κι ἕνα
ρημοκλήσι

καὶ πάρα πάνω
τὸ ἴδιο τοπιὸ ἀντιγραμμένο ξαναρχίζει

.....

Τῆ ζωὴ πὸν μᾶς ἔδωσαν νὰ ζήσουμε τὴ ζή-
σαμε

Αυτήσου ἐκείνους πὸν περιμένουν μὲ τόση
ὑπομονή

.....

Αυτήσου τὸ σύντροφο, πὸν μοιράστηκε τὴ
στέρηση μας καὶ τὸ ἰδρώτα.

ἽΑλλὰ ἡ εἰκόνα πὸν θγαίνει, μέσ' ἀπ' τὸ
«Μυθιστόρημα» δὲν εἶναι τόσο ζοφερὴ καὶ
ἀπαισιόδοξη, ὅσο φαίνεται μὲ τὴν πρώτη μα-
τιά. ἽΑφοῦ μᾶς χάρισε μιὰ σπάνια ἑλληνι-
κὴ τοπιογραφία, μὲ τοὺς πιὸ ἀπλοὺς ἀλλὰ
παράλληλα καὶ μὲ τοὺς πιὸ ὑποβλητικὸς
καὶ συγκλονιστικὸς στίχους του, ὁ Σεφέ-
ρης δὲν ξεχνιέται καὶ δὲν παρασέρνεται ἀ-
πὸ τὴν ἐπιφάνεια. Ξέρεῖ ὅτι μέσα σ' αὐτὸν
τὸ τόπο, πὸν τὸν ζώνουν τὰ θουνὰ καὶ τὰ
βράχια, εἶναι κάτι ἄλλο πὸν ξεπνᾶ ἱστο-

ρικές μνήμες και δίνει σ' αυτόν που θυθίζεται μέσα τους, τη βεβαιότητα της ελληνικής διάρκειας. Είναι ή πέτρα και τὸ μάρμαρο:

Λυποῦμαι γιατί ἄφησα νὰ περάσει ἓνα πλατὺ ποτάμι μέσα ἀπὸ τὰ δάχτυλά μου χωρὶς νὰ πιῶ οὔτε μιὰ στάλα.

Τώρα θυθίζομαι στὴν πέτρα.

Αὐτὲς οἱ πέτρες πὸν βουλιάζουν μέσα στὰ χρόνια ὡς ποῦ θὰ μὲ παρασύρουν; Τὴ θάλασσα, τὴ θάλασσα ποὺς θὰ μπορέσει νὰ τὴν ἐξαντλήσει;

Ἐμεῖς πὸν ξεκινήσαμε γιὰ τὸ προσκύνημα τοῦτο

*κοιτάξαμε τὰ σπασμένα ἀγάλματα
ξεχαστήκαμε καὶ εἶπαμε πὼς δὲ χάνεται ἡ
ζωὴ τόσο εὐκόλα
πὼς ἔχει ὁ θάνατος δρόμους ἀνεξερευνήτους
καὶ μιὰ δική του δικαιούσση.*

Πὼς ὅταν ἐμεῖς ὀρθοὶ στὰ πόδια μας πεθαίνομε

*μέσα στὴ πέτρα ἀδελφωμένοι
ἐνωμένοι μὲ τὴ σκληρότητα καὶ τὴν ἀδυναμία
οἱ παλαιοὶ νεκροὶ ξεφύγαν ἀπ' τὸν κύκλο καὶ
ἀναστήθηκαν
καὶ χαμογελοῦν μέσα σὲ μιὰ παράξενη ἡσυχία.*

Ἔτσι φτάνουμε σὲ κάτι πολὺ χαρακτηριστικὸ τῆς ποίησης τοῦ Σεφέρη, πὸν δεσπόζει ἡ μορφή νὰ πεῖ κανεῖς, σὲ ὀλόκληρη τὴν ποίησή του. Εἶναι τὸ ἑλληνικὸ μάρμαρο, πὸν πῆρε ἔκφραση καὶ ζωὴ καὶ γίνηκαν «αὐτὰ τ' ἀνάγλυφα μιᾶς τέχνης ταπεινῆς» ὅπως λέει σ' ἓναν ἄλλο στίχο του, ἢ «τὰ χαμόγελα πὸν δὲν προχωροῦν τῶν ἀγαλμάτων». Ὁ Γραμματέας τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας, Ἄντερς Ὀστερλινγκ, μιλώντας ἀπὸ τὸ ραδιοσταθμὸ τῆς Στοκχόλμης μετὰ τὴν ἀπονομὴ τοῦ Βραβείου Νόμπελ στὸν Ἑλληνα ποιητὴ, αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπισήμανε ὡς τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ποίησης τοῦ Σεφέρη, τονίζοντας ὅτι μόνον αὐτὸς ἐρμήνευσε «τὸ βαθὺ μυστήριον τῶν λίθων, τῶν νεκρῶν θραυσμάτων τοῦ μαρμάρου καὶ τῶν σιωπηλῶν μειδιῶντων ἀγαλμάτων» (15). Τὸ μάρμαρο τὸν σαγηνεύει, τὸν μαγνητίζει. Ἀκόμα καὶ σὲ

(15) Ἐφ. «Βῆμα» τῆς 25-10-63.

ἓνα σωρὸ παρομοιώσεις του, τὸ μάρμαρο χρησιμοποιεῖ:

Σύπνησα μὲ τὸ μαρμάρينو τοῦτο κεφάλι στὰ χέρια.

κι ἄλλοι:

Μαρμαρωμένο βασίλειμα κάποιον Σεπτεμβρίου ἢ ἀκόμα ἀπὸ τὴ «Στέρνα»:

*Μαρμαρωμένο στ' ἄγγιγμα τοῦ χρόνου
τ' ἀγαλμα πέφτει.....*

Μ' ὅλα αὐτὰ πὸν εἶπαμε, θὰ βρισκόμαστε ἔξω ἀπ' τὴν πραγματικότητα ἀν ὑποστηρίζαμε ὅτι, ὁ Σεφέρης μὲ τὴν ποίησή του γενικώτερα καὶ ειδικώτερα μὲ τὸ «Μυθιστόρημα» ἢ μὲ τὰ τρία «Ἡμερολόγια Καταστρώματος» πὸν ἔγραψε, κάνει ἱστορία ἢ ὅτι ἔστω κινεῖται μέσα στοὺς χώρους τῆς ἱστορίας. Κάθε ἄλλο μάλιστα. Ἐκεῖνο ὅμως, πὸν εἶναι βέβαιο, εἶναι πὼς κινεῖται στὸ περιθώριον τῆς ἱστορίας ἢ καλύτερα, ἢ ἱστορία τοῦ τύπου του, πὸν εἶναι καὶ τόπος δικὸς μας, περνᾷ μέσα ἀπ' τοὺς πιὸ ἀδρούς καὶ πλούσιους σὲ εἰκόνες στίχους τοῦ Σεφέρη, μὲ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ, γιὰ τὴ δραματικότητά τους, περιστατικά, ὡς μιὰ μακρυνὴ ἀνάμνηση. Ἴσως ἀκόμα περισσότερο νὰ ἀκριβολογεῖ ἓνας Ἄγγλος κριτικὸς τοῦ Σεφέρη, ὅταν γράφει γιὰ τὴν ποίησή του, ὅτι «ἡ Ἑλλάδα ζυμωμένη μὲ τὸ παρελθόν της, γίνεται ἓνας μοναδικὸς τόπος κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο καὶ ἡ ζωντάνια της εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἔτσι, γιατί δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ θόρυβον τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ ἀπὸ δάχτυλα πάνω σὲ πέτρινα χεῖλια ξερῶν πηγαδιῶν ἢ ἀπὸ Ἀργοναυτεῖς πὸν μαζί τους ταυτίζονται ὅλοι ὅσοι πάντοτε ἀγωνίστηκαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα» (16).

Ἔτσι ὁ Σεφέρης ἔχει βρεῖ τὰ σύμβολά του καὶ μ' αὐτὰ δημιουργεῖ τοὺς ποιητικὸς κόσμους του. Πολλὲς ἀπὸ τίς λέξεις πὸν χρησιμοποιεῖ, παρμένες ἀπὸ τίς ἀστείρευτες πηγὲς τῆς γλώσσας μας, ἀπὸ τὸν Ὀμηρο καὶ τοὺς ἀρχαίους τραγικοὺς, ἀπὸ τὸν Ἐρωτόκριτο καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ἀπὸ τὸ Σολωμὸ καὶ τὸ Μακρυγιάννη, λὲς κι ἔχουν ἓνα εἰδικὸ θάρος. Κάθε λέξη,

(16) Στὸ «The Times Literary Supplement» τῆς 31 - 7 - 48. Βλ. καὶ περ. «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση» τόμ. 4. σελ. 122.

τοποθετημένη στη θέση που πρέπει, έχει μια προέκταση μέσα στην ψυχή του άναγνώστη, που, πολλές φορές, μερικές τέτοιες λέξεις άπομονωμένες, δημιουργούν έναν όλοκληρο κόσμο, λέξεις άληθινά σύμβολα (17). "Έτσι θα συναντήσουμε άπειρες φορές τη θάλασσα που συμβολίζει το θάνατο, τις πέτρες που εκφράζουν το πεπρωμένο, τὰ σπίτια που συμβολίζουν την πατρίδα, τη στέρνα και τὸ πηγάδι, που εκφράζει τὸ κούφιο καὶ τὴν ἀκινήσια, τ' ἀγάλματα καὶ τὰ σπασμένα μάρμαρα, τὸς Ἄργοναυτες που συμβολίζουν τὴν Ἑλλάδα, ἀκόμα καὶ τὸν Ὀδυσσεά, που συμβολίζει τὴν καρτερία ἢ τὴν Ὑδρα, ἀκόμα, που εκφράζει τὸ θρύλλο τοῦ 21.

Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς καμμιά φορά μᾶς μιλεῖ καὶ γιὰ τὴν ποιητικὴ του τέχνη καὶ τὶς ἐπιδιώξεις του. Πιστεύει στὴν ἀξία τοῦ συμβόλου μέσα στὴν ποίηση, γιατί μ' αὐτὸ δένεται σφιχτότερα ἢ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ ἀναγνώστη. "Ἐτσι γράφει στὸν «Τελευταῖο σταθμὸ» στὸ «Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β'»: :

*Κι ἂν σοῦ μιλῶ μὲ παραμύθια καὶ παραβολὲς εἶναι γιατί τ' ἀκοῦς γλυκότερα, κι ἢ φρεῖκη δὲν κουβεντιάζεται γιατί εἶναι ζωντανὴ γιατί εἶναι ἀμίλητη καὶ προχωράει.
Στάζει τὴ μέρα στάζει στὸν ὕπνο μνησιπήμον ὄνος.*

Ἀκόμα καὶ κάτι ἄλλο. Τὰ σύμβολα καὶ οἱ παραβολές, ὅπως λέει, συγκροτοῦν ἕναν πιὸ γλυκὸ καὶ ἥπιο λόγο, χωρὶς θερμπαλισμοὺς καὶ θαρεῖα λεκτικὰ στολίδια. Αὐτὸ στὴν ποίηση, ἀποκλείει τὸ στόμφο καὶ τὴ ρητορεία καὶ δημιουργεῖ ἕνα κλίμα ἡρεμίας, ἡμερότητας καὶ λιτότητας, που βρίσκει μονιμώτερη καὶ θαυότερη ἀπήχηση, στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη. Τοῦτο εἶναι που κάνει τὸ Σεφέρη νὰ φαντάζει μπροστὰ στὰ μάτια μας, ὡς κατευθεῖαν ἀπόγονος τοῦ

Σολωμοῦ, που διατύπωσε τοὺς πιὸ διαυγεῖς καὶ κρυστάλλινους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πιὸ λιτοὺς στίχους. Τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ γιὰ τὸ Σεφέρη, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ποιητικοῦ σταδίου του, τὴ μόνιμη ἐπιδιώξή του. Μᾶς τὸ λέει τόσο ὁμορφα στὸ «Ἐνας γέροντας στὴν ἀκροποταμιά» («Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β'»):

*Δὲ θέλω τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ μιλήσω ἀπλά,
νὰ μοῦ δοθεῖ ἐτούτη ἢ χάρη.
Γιατί καὶ τὸ τραγοῦδι τὸ φορτώσαμε μὲ τόσες
μουσικὲς που σιγά-σιγά βουλιάζει
καὶ τὴν τέχνη μας τὴ στολίσουμε τόσο πολὺ που
φαγώθηκε ἀπὸ τὰ μαλάματα τὸ πρόσωπό της
κι εἶναι καιρὸς νὰ ποῦμε τὰ λιγοστὰ μας λόγια,
γιατί ἢ ψυχὴ μας αὔριο κάνει πανιά.*

Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Γιώργου Σεφέρη ὀλοκληρώνεται τόσο αἰσθητικά, ὅσο καὶ ἰδεολογικά καὶ πνευματικά, μὲ τὰ τρία «Ἡμερολόγια Καταστρώματος» καὶ τὴν «Κίχλη» (18). Οἱ ποιητικὲς αὐτὲς συνθέσεις φανερώνουν τὴν ὠριμότητα τοῦ ποιητῆ καὶ τὶς πλούσιες ἀναζητήσεις του. Θὰ ἤθελα ἰδιαίτερα νὰ ἐπισημάνω τὸ «Βασιλιά τῆς Ἀσίνης» ἀπ' τὸ «Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Α'».», ἕνα ποίημα θεμελιακὸ τῆς ποιητικῆς προσφορᾶς τοῦ Σεφέρη ὅπου, μὲ τὸν πιὸ ἔντονα δραματικὸ τρόπο, στὸ ἀντίκρουσμα μιᾶς χαμένης παλιᾶς πολιτείας, τῆς Ἀσίνης, θέτει τὸ πρόβλημα τοῦ χαμένου χρόνου καὶ τῆς ἀνθρώπινης ματαιότητας, γιὰ νὰ τονίσω εὐθύς ἀμέσως ὅτι μὲ τὸ «Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β'» ἔχουμε τὶς συγκλονιστικότερες ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν πρόσφατη πολεμικὴ τραγωδία, που τὴν ἔζησε ὁ ποιητὴς ἀπὸ κοντὰ. "Ἐτσι ὁ Σεφέρης θὰ μᾶς χαρίσει στίχους που θὰ μείνουν πάντα ὀλοζώντανοι στὴ μνήμη μας, ὡς μιὰ ἀνθρώπινη μαρτυρία, ἀλλὰ καὶ ὡς ἕνα ἐξαίρετο ποιητικὸ ἐπίτευγμα, γιομάτοι δραματικὴ ἀπλότητα καὶ ἀνθρωπιά.

*Πῶς περάσαμε σύντροφε μέσα στὸ λαγούμι
τοῦ φόβου;
Δὲν εἶταν τῆς δικῆς σου μοίρας, μήτε τῆς
δικῆς μου τὰ γραμμένα*

(17) Ἴσως αὐτὸς νὰ εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Γ. Σεφέρης μετάφρασε στὴ δημοτικὴ τὴν «Ἀποκάλυψη» (ἢ μετάφραση παραμένει ἀνέκδοτη), τὸ βιβλίο τῆς Καινῆς Διαθήκης μὲ τὸ μεγαλύτερο συμβολισμό στὶς λέξεις καὶ στὶς εἰκόνες, που χρησιμοποίησε ὁ θεόπνευστος συγγραφέας του. Βλ. «Βῆμα» καὶ «Καθημερινή» ἀντίστοιχα τῆς 2-11-63 καὶ 25-10-63.

(18) Βλ. τὶς σχετικὲς ἐμπεριστατωμένες ἀναλύσεις τῶν ἔργων αὐτῶν τοῦ Σεφέρη στὸ τιμητικὸ ἀφιέρωμα «Γιὰ τὸν Σεφέρη».

ποτές μας δεν πουλήσαμε μήτε αγοράσαμε
τέτιαπραμάτεια.
Ποιός είναι εκείνος που προστάζει και σκοτώ-
νει πίσω από μᾶς;

.....
"Αν είναι ανθρώπινος ὁ πόνος δὲν εἴμαστε
ἄνθρωποι μόνο γιὰ νὰ ποιοῦμε

.....
Τὸ βροχερὸ φθινόπωρο σ' αὐτὴ τῇ γούθα
κακοφομιζεῖ τὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς μας
ἢ αὐτὸ πὸν θὰ ἴλεγεσ ἀλλιῶς, νέμεση μοῖρα
ἢ μοναχὰ κακὲς συνήθειες, δόλο καὶ ἀπάτη
ἢ ἀκόμα ἰδιοτέλεια νὰ καρπωθεῖς τὸ αἶμα τῶν
ἄλλων

Εὐκόλα τρίβεται ὁ ἄνθρωπος μὲς στοὺς πολέ-
μους
ὁ ἄνθρωπος εἶναι μαλακός, ἕνα δεμάτι χόρτο.

★

Ἐνας νέος κριτικὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ προικισμένους κοὶ ὀδυρεκεῖς, γράφοντας στὸ τιμητικὸ ἀφιέρωμα πὸν βγήκε στὰ τριάντα χρόνια τῆς «Στροφῆς» τοῦ Σεφέρη⁽¹⁹⁾, προβαίνει σὲ μιὰ πολὺ σημαντικὴ διαπίστωση, ἀναλύοντας τὰ προβλήματα τοῦ σημερινοῦ καὶ τοῦ αἰώνιο ἀνθρώπου τοῦ πνεύματος: «Γιὰ νὰ θλαστήσει πάλι καὶ νὰ τρανέψει, πρέπει ἡ ποίηση, κατὰ κάποιον τρόπο, ν' ἀρνηθεῖ τὴν ποίησιν (ὅπως γίνεται σήμερα) καὶ νὰ θουτήξει στὴν ἄβυσσο πὸν χαίνει στὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ θρεῖ τὴν πηγὴ ἢ τὴ ρίζα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀπομακρύνθηκε τόσο πολὺ καὶ πὸν μόνι μπορεῖ νὰ ξαναφέρει τὴν ποίησιν μιὰ μέρα, στὸ φῶς τῆς ζωῆς. Ἡ τέχνη πρέπει νὰ γίνεῖ ξανά δουλειὰ σοβαρώτερη, ὅπως εἴταν πάντα. Ἡ τέχνη πρέπει νὰ θαφτιστεῖ, στὰ νερά τῆς μεταφυσικῆς πίστης».

Ἡ τόσο σωστὴ αὐτὴ διαπίστωση (κι εἶναι παρήγορο πὸν διατυπώνεται ἀπὸ ἕναν νέο διανοούμενο), ἰσχύει πέρα γιὰ πέρα μὲ τὴν νέα ποίηση, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ποίηση τοῦ Σεφέρη, εἰδικότερα. Γιατί ἡ πρώτη, ἀληθινά, ἀρνήθηκε τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ μὲ τὴν νέα μορφή τῆς, μὲ τὶς διαρκεῖς ἀναζητήσεις τῆς στὴν ἔκφραση καὶ μὲ τὸν εἰκονοκλαστικὸν τῆς, πέτυχε νὰ «θουτήξει στὴν ἄβυσσο» καὶ νὰ ἐκφράσει πολλὰς φορὲς τὸ ἀνέκφραστο.

(19). Στὸν τόμο «Γιὰ τὸν Σεφέρη» Ζήσιμου Λορεντζάτου: «Τὸ χαμένο κέντρο» σελ. 86.

Δὲν ξέρω, ὅμως, ἀν θαφτίστηκε στὰ νερά τῆς μεταφυσικῆς πίστης, ὅπως τόσο ἐπιμόνα τὸ ζητᾶ καὶ τὸ διατυπώνει ὡς αἴτημα τοῦ καιροῦ μας, ὁ κριτικὸς πὸν ἀναφέραμε. Ἐνα τέτιο θάφτισμα ἐπιχείρησε ὁ Ἐλιστ καὶ πέτυχε νὰ λυτρώσει καὶ τὸν ἑαυτὸ τοῦ καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ ποίηση, ἀπὸ τὴν ἐρημιὰ καὶ τὴν ξεραιλὰ τῆς «Ἐρημης Χώρας» τοῦ. Ὁ Σεφέρης, σὲ πιὸ σημεῖο θρίσκεται, ὡς πρὸς τὶς πνευματικὲς ἀναζητήσεις του;

Τὴν ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτὸ, θὰ μᾶς τὴ δώσει—ποιὸς ἄλλος;—ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς μὲ τὸ ἔργο του, πὸν ἀντικαθρεφτίζει ὄλες τὶς διακυμάνσεις τῆς ψυχῆς του καὶ ἐκφράζει, στίχο μὲ στίχο, μὲ ἀπόλυτη ἀλήθεια καὶ εἰλικρίνεια, ὄλους τοὺς κραδασμοὺς καὶ τὶς ἀντιδράσεις πὸν σημειώθηκαν μέσα του, κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς πολύχρονης καὶ ἀσυμβίβαστης πνευματικῆς πορείας.

Ἡ ποιητικὴ ἐκείνη σύνθεση, πὸν ἐκφράζει θαθύτερα τὶς ἀνησυχίες καὶ τὶς ἀγωνίες, τὶς ἐλπίδες καὶ τὶς προσδοκίες τοῦ ποιητῆ, εἶναι ἡ «Κίχλη», ἕνα μεγάλο ποῖημα γραμμένο στὰ 1946. Πρέπει ἰδιαίτερα νὰ τονιστεῖ ἡ σημασία τῆς «Κίχλης» γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Σεφέρη, γιατί εἶναι σίγουρα τὸ θαθύτερο σὲ νόημα (μετὰ τὸ «Βασιλιὰ τῆς Ἀσίνης») καὶ τὸ πνευματικώτερο (μετὰ τὴ «Στέρνα», ἢ καλύτερα παράλληλα πρὸς τὴ «Στέρνα»), ποῖημα τοῦ Σεφέρη. Ὁ ποιητῆς τῆς «Κίχλης» ὅπως τόσο χαρακτηριστικὰ παρατηρεῖ ὁ Ζ. Λορεντζάτος⁽²⁰⁾, «δὲν εἶναι καθόλου *rugus poeta*. Δὲν ἐπαναπαύεται σταθερὰ στὴ λογοτεχνία, ἀλλὰ ἀγωνίζεται σάν ἄνθρωπος ἢ διαρκῶς ψάχνει ἀκόμη καὶ μὲ τὰ νύχια του». Καὶ στοὺς ἀγῶνες του αὐτοὺς ἢ στὶς ἀναζητήσεις του—συνεχίζει ὁ ἴδιος κριτικὸς— «ἀνασύρει ἀπὸ τὰ θάθη τῆς καρδιᾶς του κάτι πὸν δύναται νὰ μᾶς ὀδηγήσει μὲ πιθανότητα, σὲ μεγαλύτερα πλάτη ἀπὸ τὸ στοργγύλεμα τῆς ποιητικῆς φράσης ἢ ἀπὸ μιὰ ποιητικὴ στιγμή σὲ πλαίσια πολὺ γενικώτερα... καὶ νὰ ἐπισημάνει, μιὰ μέρα ἢ καὶ νὰ θρεῖ, ἀργότερα ποιὸς ξέρει, ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τὴν "πηγὴ ζωῆς,».

(20) Ὅπου παραπάνω σελ. 135.

Τούτη άκριβώς ή έντύπωση, δημιουργεί-
ται στον άναγνώστη, διαθάζοντας την «Κί-
χλη» που άποτελεί τó συμβολικότερο και
τó τραγικότερο, σύγχρονα όμως και τó
πιό θαυνόητο, ποίημα τού Σεφέρη. Για
την πλατύτερη άνάλυση τούτου τού πολυ-
σήμαντου ποιήματος, που γράφτηκε άπ'
άφορμή τó ναυάγιο ένός καραβιού, τής
«Κίχλης», στα νερά τού Πόρου, και που
άν την έπιχειρούσαμε θά μάς πήγαινε πολύ
μακριά, θά παραμέμψω τόν άναγνώστη
άλλού(21). Έδω, τούτο μόνο μπορούμε νά
πούμε για την κεντρική ιδέα τού ποιήμα-
τος, όπως την προσδιόρισε ό ίδιος ό δη-
μιουργός του: ότι και τó τοπίο και τó ά-
κρογιάλι και τó σπίτι και τó ναυάγιο, που
περνούν μέσ' άπ' τούς στίχους τής «Κί-
χλης», «όλα αυτά είναι στηρίγματα που
χρησίμεψαν για νά έκθέσω, ως πούμε, τó
δράμα που συνίσταται στην αντίθεση, στη
σύγκρουση τού άπόλυτου φωτός μέ τή ζωή
(τή δική μου, τού τόπου μου, τού κόσμου
μας)»(22).

Ό Σεφέρης μέ την «Κίχλη», κάνει ένα
μεγάλο βήμα πρós την κατάκτηση τής ου-
σίας τής ύπαρξης και τού κόσμου και τó
βήμα αυτό τόν φέρνει πλησιέστερα πρós
μιά πνευματική ένατένιση τής ζωής. Έτσι
ό Σεφέρης άνακαλύπτει τó «φώς» (στο
τελευταίο μέρος τής «Κίχλης» του), που
όμως δέν έχει καμιά σχέση, μέ τó έντονο
και έκτυφλωτικό, τó σχεδόν άισθησιακό
φώς τού έλληνικού αίγιοπελαγίτικου τοπί-
ου, αλλά που περισσότερο πλησιάζει πρós
τó «φώς» τού σολωμικού Ύμνου (που «δέν
είναι όχι άπό τή γή»), ή άκόμη πρós τó
«άόρατο φώς» τού Έλιοτ(23).

Ό Σεφέρης, σημειώνει πάλι ό Λορεν-

(21) Στόν τόμο «Για τόν Σεφέρη» Άλεξ.
Άργυρίου: «Προτάσεις για την «Κίχλη»—Μιά
πρώτη προσέγγιση» σελ. 250 και Άντρέα Κα-
ραντώνη: «Η «Κίχλη» τού Γιώργου Σεφέρη»
περ. «Άγγλοελληνική Έπιθεώρηση» τόμ. 4
σελ. 272.

(22) Σέ γράμμα του πρós τόν Robert
L'enéque. Δημοσιεύει άποσπάσματα ό Ά, Κα-
ραντώνης στην παραπάνω μελέτη του στό περ.
«Άγγλοελληνική Έπιθεώρηση» τόμ. 4 σελ. 277.

(23) Χορικό άπ' τó «Βράχο» περ. «Άκτί-
νες» 1962 σελ. 70.

τζάτος(24), «φάχνει έναγωνία χωρίς νά
γνωρίζει την έκβαση». Τούτο τó διαπιστώ-
νουμε άπό την πρώτη κιόλας ποιητική του
συλλογή (τή «Στροφή»), ιδιαίτερα, όμως,
άπό τόν «Έρωτικό Λόγο», όπου συναντούμε
τους πιό διεισδυτικούς στίχους του, γιομά-
τους έρωτηματικά και πνευματική άγωνία,
μέ τις θετικές ή τις άρνητικές προεκτάσεις
τους. Τέτιους στίχους, σημειώσαμε άρκε-
τούς και στην άρχή. Έδω παραθέτουμε και
τούς άκόλουθους:

Λυπήσου...

*κι όσους μονάχοι τους μιλούν σέ στέργες και
σέ πηγάδια
και πνίγουνται μέσα στους κύκλους τής φωνής*
.....

*Έίπαμε πώς δέ χάνεται ή ζωή τόσο εύκολα
πώς έχει ό θάνατος δρόμους άνεξερεύνητους
και μιά δική του δικαιοσύνη.*

(«Μυθιστόρημα»).

Η άκόμα και τούς άκόλουθους στίχους
άπό τó «Ημερολόγιο Καταστρώματος Β'»,
γιομάτους μεταμέλεια:

*Τή ματαμόρφωση τή γυρέψαμε στα νιάτα μας
μέ πόθους που έπαιζαν σαν τά μεγάλα ψάρια
σέ πέλαγα που φύραναν ξαφνικά.*

Πιστεύαμε στην παντοδυναμία τού κορμιού.

*Και τώρα έγινε τó νέο φεγγάρι άγκαλιασμένο
μέ τó παλιό· μέ τ' όμορφο νησι ματώνοντας
λαβωμένο· τó ήρεμο νησί, τó δυνατό νησί, τó
άθωο.*

*Και τά κορμιά σαν τσακισμένα κλαδιά
και σαν ξεριζωμένες ρίζες.*

(Μέρες τού Ίουνίου41).

*Έρχόμαστε άπ' την άμμο τής έρημος άπ' τις
θάλασσες τού Πρωτέα
ψυχές μαραγκιασμένες άπό δημόσιες άμαρτίες.*

(Τελευταίος Σταθμός).

Τó έπόμνο βήμα είναι ή ένατένιση τού
ούρανού, ή προσδοκία κάποιου θαύματος,
ή άποκάλυψη τής θεϊκής παρουσίας, αυτή
ή άπομάκρυνση άπό τά γήινα, που είναι ί-
κανή ν' άναμορφώσει τή ζωή σου και την
ποίηση, νά την πλουτίσει, νά την θαθύνει
και νά την έπαναφέρει στόν άρχικό της
προορισμό:

*Κι όμως εκεί, λίγο ψηλότερα άπό τó καμπα-
ναριό, αλλάζει ή ζωή σου.*

(24) Όπου παραπάνω σελ. 137.

*Δέν είναι μεγάλο πράγμα ν' ανεβείς μὰ είναι
πολύ δύσκολο ν' αλλάξεις.
(Piazza San Nicolo)*

*Γιατί τὸ θαῦμα δέν είναι πουθενὰ παρὰ κυκλο-
φορεῖ μέσα στίς φλέβες τοῦ ἀνθρώπου.
(Las anges sont blancs).*

*Πῶς ἀνασαίνουμε ὅπως μπορούμε ν' ἀνασά-
νουμε
μὲ μιὰ μικρούλα δέηση κάθε πρωί.*

(Ἵγυτερόγραφο)

Τούτη ἡ ἀπεγνωσμένη ἀναζήτηση καὶ ἡ διαρκὴς ἐνδοσκόπηση, τούτη ἡ καυτὴ ἐμπειρία τοῦ ἀπὸ τῆ ζωῆ, τὸν ὀδηγεῖ στὸ «φῶς» τῆς «Κίχλης». Τοῦτο ἐκφράζει μὲ τὰ παρακάτω, ὁ ἴδιος ὁ Σεφέρης ὅταν γράφει⁽²⁵⁾: «Φεύγω ἀκόμη μὲ ὀρισμένες «ιδέες» γιὰ τὸ φῶς. Εἶναι τὸ σπουδαιότερο πρᾶγμα ποῦ «ἀνακάλυψα» ἀπὸ τότε ποῦ μπῆκε τὸ καρὰβι τοῦ γυρισμοῦ στὰ ἑλληνικὰ νερά. Κάτι ἀπὸ αὐτὸ ἐκφράζει «Ὁ Βασιλιάς τῆς Ἀσίνης», κάτι καὶ ἡ «Κίχλη». Ἄλλὰ δὲν ξέρω ἂν θὰ μπορέσω νὰ τὸ ἐκφράσω ποτέ μου αὐτὸ τὸ θασικὸ, καθὼς αἰσθάνομαι, αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς ζωῆς. Ξέρω πῶς μὲ τὸ φῶς πρέπει νὰ ζήσω». Κάτι διακρίνει καὶ κάτι διαισθάνεται ὁ ἀναγνώστης τῆς «Κίχλης» σχετικὰ μὲ αὐτὸ ποῦ θέλει νὰ ἐκφράσει ὁ ποιητὴς μὲ τὸ «φῶς». Ἄν ἡ «στέρνα» ἡ ὑγρὴ καὶ ἀνήλιαγη δὲν ἔρχεται καθόλου σὲ ἐποφὴ μὲ τὸν ἥλιο, ὅμως ὑπάρχουν καὶ ὀλόκληρες χῶρες πλημμυρισμένες ἀπὸ ἥλιο, ποῦ δὲ μποροῦν ν' ἀντικρύσουν τὸ «φῶς»:

*Χῶρες τοῦ ἡλίου καὶ δὲν μπορεῖτε ν' ἀντικρύ-
σετε τὸν ἥλιο*

*Χῶρες τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν μπορεῖτε ν' ἀν-
τικρύσετε τὸν ἄνθρωπο.
(«Κίχλη»)*

Ὁ Ἄντρέας Καραντώνης, στὴν πλατύτατη αἰσθητικὴ ἀνάλυση τῆς «Κίχλης» ποῦ ἔκανε⁽²⁶⁾, παρατηρεῖ εὐστοχώτατα ὅτι ἡ «Κίχλη» καὶ ἰδίως τὸ τελευταῖο μέρος τῆς, «Τὸ φῶς», «εἶναι ἡ στιγμή τῆς ἀστραπόβολης καὶ αἰώνιας ζωῆς». Ποτέ τόσο φῶς, τόσο χαμόγελο χαρᾶς, τόσο κατὰφαση ζω-

ῆς, δὲν εἶχε ἀνθίσει ὡς τώρα σὲ ποίημα τοῦ Σεφέρη», γιὰ νὰ καταλήξει μὲ τὴ διαπίστωση, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ποιητὴ τῆς «Κίχλης» «πῶς εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἱερά θεάματα αὐτὸ ποῦ μᾶς παρουσιάζει ἕναν ἄνθρωπο νὰ ὑψώνει δεητικὰ τ' ἀλυσοδεμένα του χέρια πρὸς τὸ φῶς. Καὶ πρὸ παντὸς ὅταν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι ἕνας ποιητῆς».

Αὐτὸ ποῦ γράφει ὁ ἴδιος ὁ Σεφέρης στίς «Δοκιμές» του γιὰ τὸ ἔργο τοῦ κριτικοῦ, ἔχει τὴν ἐπίγνωση ὅτι ἰσχύει πολὺ περισσότερο γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ. «Ἔτσι ὁ κριτικὸς», γράφει, «κάνει ἔργο εὐαισθησίας, γιατί γίνεται ὁ δεικτὴς τῆς εὐαισθησίας ἑνὸς κόσμου». Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ποιητὴ. Γίνεται ὁ δεικτὴς τῆς εὐαισθησίας ἑνὸς κόσμου (καὶ—προσθέτουμ' ἐμεῖς—μιᾶς ἐποχῆς), τῆς εὐαισθησίας αὐτῆς ποῦ τὸν κάνει νὰ συλλαμβάνει τὰ μινύματα τῶν καιρῶν καὶ τὸ μυστικὸ βάθος τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς. Δὲν ξέρω ἂν ὁ Σεφέρης φτάνει στὸ ὕψος τῆς μεταφυσικῆς—καὶ τῆς τέχνης—ἄς ποῦμε τοῦ Ἑλιοῦ. Ξέρω ὅμως ὅτι τὸν φτάνει στὴν παρρησία καὶ στὴν τόλμη ποῦ ἔδειξε ἐκεῖνος, στὴν ἀναλυτικὴ δύναμη τῶν εἰκόνων, στὴ συναίσθηση τῆς ἀποστολῆς του, μακριὰ ἀπὸ θερμοπαλισμούς καὶ ρητορικότητες καὶ στὴν ἀσταμάτητη καὶ εἰλικρινῆ ἀναζήτηση τοῦ Ἀπολύτου, ὅπως αὐτὴ διαφαίνεται κάτω ἀπὸ τόσοις καὶ τόσοις στίχοις καὶ πρὸ παντός, κάτω ἀπ' τὸν ἕξοχο συμβολισμό τῆς «Κίχλης».

Κάτω ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες εἰκόνες τὶς τόσες μεταφορὲς καὶ τὰ τόσα σύμβολα, ποῦ χρησιμοποιεῖ, περ' ἀπὸ τὶς λέξεις ποῦ συνταιριάζει καὶ ποῦ ἀποκτοῦν στὴν ποίηση ἕνα δικό τους περιεχόμενο, ὁ Σεφέρης πέτυχε νὰ ἐκφράσει τὸ ἀνέκφραστο καὶ νὰ συλλάβει τὸ ἀσύλληπτο. Γι' αὐτὸν ταιριάζουν τοῦτοι οἱ στίχοι τοῦ Paul Claudel:

Par le moyen de ce chant sans mu-
sique et de cette parole sans voix, no-
us sommes accordés à la mélodie du mo-
nde.

Tu u' expliques rien, ô poète, mais
toutes choses par toi nous deviennent ex-
plicables.

E. N. ΜΟΣΧΟΣ

(25). Σὲ γράμμα τοῦ πρὸς τὸν Ζ. Λορεντζά-
το, ὁ ὁποῖος παραθέτει ἀποσπάσματα στὴν πα-
ραπάνω μελέτῃ του σελ. 138.

(26) Ὅπου παραπάνω σελ. 282.

Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΣΤΟΝ ΑΔΗ

Ο μεγάλος γαλλικός εκδοτικός οίκος Desclée de Brouwer εξέδωσε πριν από λίγο καιρό ένα νέο βιβλίο του καθηγητού Paul Eudokimov με τον τίτλο «Gogol et Dostoievsky ou la descente aux enfers». Δημοσιεύουμε παράκατω μια κριτική γραμμένη απ' το γνωστό γάλλο ορθόδοξο διανοούμενο Olivier Clément.

Με το τελευταίο του βιβλίο «Ο Γκόγκολ και ο Ντοστογιέφσκυ ή η εις "Αδου κάθοδος» ο Παύλος Εδόκιμοφ συνεχίζει το έργο, που φαίνεται να έχει αναλάβει εδώ και μερικά χρόνια: Να γονιμοποιήσει τη δυτική σκέψη, και ακριβέστερα, τη χριστιανική σκέψη, με το μήνυμα της Ορθοδοξίας. Την ίδια άποστολή είχαν ο Γκόγκολ και ο Ντοστογιέφσκυ. Πολύ φυσικά λοιπόν ο συγγραφέας φέρνει στο φως και προεκτείνει τις προφητικές τους διαθέσεις.

Η μέθοδος του Εδόκιμοφ δεν είναι φιλολογική κριτική με τη συνηθισμένη έννοια, αλλά μια αναζήτηση του «πλήρους προσορισμού του ανθρώπου». Και σ' αυτό ακόμη μένει πιστός στο πνεύμα του Γκόγκολ και του Ντοστογιέφσκυ. «Με κατηγορούν ότι έχω μιλήσει για το Θεό», έγραφε ο πρώτος, «άλλ' ο καθένας μας έχει αυτό το δικαίωμα». Και ο Ντοστογιέφσκυ: «Με ονομάζουν φιλολόγο, άλλ' αυτό δεν είν' αλήθεια» είμαι ένας ρεαλιστής με την πιδ έντονη έννοια της λέξεως, δηλαδή προσπαθώ να δείξω τὰ βάθη της ανθρώπινης ψυχής».

Δεν πρόκειται για δυο παράλληλες μονογραφίες, αλλά για ένα μοναδικό δοκίμιο γιά την «κάθοδο στην κόλαση», που πραγματοποίησαν δυο μεγαλοφυείς άνθρωποι, γεμάτοι αγονία και πίστι, που προστάα τους «νιώθει κανείς πως βρισκεται μπρός σ' ένα δν, αλλά διαφορετικής ηλικίας, εποχής και ώριμότητας». Έπαρχει και στους δυο η ίδια φαινομενολογία του κακού στην πνευματική του πραγματικότητα, του κακού που ούτε η πρόοδος, ούτε η επανάσταση, ούτε η πιδ τέλεια κοινωνική οργάνωση, θά μπορούσαν ποτέ να καταργήσουν, αντίθετα πρὸς τις ἐλπίδες του «άνθρωπου 19ου αιώνα».

Έπαρχει επίσης η ίδια ανακάλυψη ενός «ανόγειας του υπερβατικού» που καμιά προσπάθεια δεν μπορεί να το φράξει' ενός ανόγειας που ἐμποδίζει την ανθρωπότητα να ξανακλειστή στον εαυτό της, σπάζοντας έτσι το κερυστάλλινο παλάτι ενός κόσμου μακαρίως ψυχα-

ναυμένου ή σχεδιασμένου. «Το κακό εμφανίζεται έτσι», υπογραμμίζει ο συγγραφέας, «σάν η πιδ τρανή ἀπόδειξη της υπάρξεως του Θεού».

Απογυμνωμένο από τις προσωπείδες του, ἀποδεικνύεται μια ἀποφασιστική ἐμπειρία, που απαιτεί την ἔσχατη ἐκλογή: Την αυτοκτονία ή την αγιότητα».

Έτσι ο Γκόγκολ ἐκλόνησε την ἐμπιστοσύνη των ανθρώπων στην ἀθεία, ξεκινώντας ἄχι απ' την πλευρά του Θεού ἀλλ' από την πλευρά του ίδιου του διαβόλου».

Ο συγγραφέας, που ξέρει ν' ἀναφέρεται στο συγκεκριμένο, αλλά βγάξει πάντα και τη βαθύτερη έννοια του, ζωγραφίζει μ' ένα τρόπο θανάσσο το ἀραβούργημα μᾶς ζωής. Μᾶς δείχνει τὸν Γκόγκολ νὰ ζή με ὄλη τη θέλησή του, καμιά φορὰ και με ὄλη την ἀγάπη του, μᾶς πίστι δύσκολη μέσα σὲ μιάν ἐμπειρία της ἀπελπισίας και του θανάτου. Ο θάνατος πολυαγαπημένων φίλων, ή προσωπική πείρα του «ἀποθηήσκειν» τὸν ἐξοικείωσαν με τὸ παράλογο και τη ναυτία. «Όπως ὄλοι ὄσοι φωτίζονται ἀπ' αὐτή την παράδοξη χάρι, ἐκπλήσεται με την ἀναισθησία των ἀνθρώπων που ἀρκοῦνται ἀπλῶς νὰ ὑπάρχουν» και καταγγέλλει την ἐπτωματική ἀκαμψία μᾶς ζωής προορισμένης γιά τὸ θάνατο. Γιά νὰ ἐπιτηή τους ἀναγνώστες του και νὰ τους κἀνν νὰ γελᾶσουν με τὸ διδόλο, που τὸς ἀποκοιμίζει, θά ζωγραφίση μ' ένα τρόπο ἐφιαλτικό κι ἀνυπόφορο ἐκείνο που ή ὑπαρξιακή φιλοσοφία ονομάζει «μὴ γνήσια ὑπαρξη», «τὸν κόσμο τοῦ... τινός». Θά σηκώση ὄμα τὸν πέπλο ἀπὸ την ἀσημαντότητα της ζωής, θά περιγράψη «την μικροπρέπεια του μικροπρεπούς ἀνθρώπου» με τόνους, που κἀνουν τὸν Ἰονέσκο νὰ φαίνεται σάν ἕνας ἀρχετὰ μέτριος ἐπίγονος.

Μόνο που, αντίθετα ἀπὸ τὸς φιλοσόφους και συγγραφείς του καιρού μας, που περιγράφουν τὸ κενὸ δίχως νὰ τὸ ξεπερνούν, ὁ Γκόγκολ δὲν μένει ἄθεος, ἀλλὰ προσκολλᾶται στὸ Σωτήρα με ὄλη τη δύναμη της ἀπελπισίας του. Ο ἐφιαλτικός κόσμος του διεγείρει την ἀγωνία ἐ ν δ σ ἄ λ λ ο υ π ρ ὶ α γ μ α τ ο ς' δείχνει μέσα στὸ κακό, στην πιδ καθημερινή του μορφή, «τὸν Ἀντίχριστο και τις πολλαπλές ἐκδηλώσεις του». Οἱ διαβολιές των «Οὐκρανικῶν ξενυχτιῶν» ἐσωτερικοποιῦνται. Η «Μύτη» μᾶς δείχνει τὸν Ἀντίχριστο νὰ παραστή σ' ένα τμήμα του ἀπυσυντεθέμενου ἀνθρώπου και νὰ πιθηκίση την εὐσέβεια, μόνος μέσα στην ἄδεια Μητρόπολι της Πετρούπολης, την ἡμέρα του Ἐθαγγελισμοῦ. Στὸν «Ἐπιθεωρητή» ὁ Χλεστακῶφ, ἐνσάρ-

κωσι του ψεύδους ἀνανακλά τον πατέρα του ψεύδους μέσα σε μιὰ ζωη δίχως γερό υπόβαθρο». 'Ο Τσιτσικώφ των «Νεκρών Ψυχών» υποβάλλει ένα πολιτισμό της εδνυχίας, όπου οι άνθρωποι θά είχαν σάν μόνη άσχολία τὸ νὰ «γεύωνται» όλους τούς καρπούς τῆς ζωῆς μέσα σε μιὰ ἡσυχία άνεσι του σώματος και τῆς ψυχῆς — «Μιά δροσερή και ρόδινη νεαρή ύπαρξι... Ένα ὄμορφο μικρὸ πλασματάκι... Μιά καλή θεσοῦλα, ένα κεφάλαιο... Αὐτὰ ἀγοῦν γιὰ νὰ μάθη ὅλος ὁ κόσμος πὸς ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει ἀληθινά...». Έτσι, ὁ Ἀντίχοι-στος μᾶς παρασύρει με μιὰ γενικευμένη κοινοτοπία. Ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ θριαμβός του γεννάει μιὰ νέα μορφή ἀνοίγματος τοῦ ἔπερβατικοῦ: τὴν ἀνία. «'Ο σατανοκρατούμενος κόσμος δὲν τολμᾶ πιά ν' ἀντιδρᾶση», γράφει ὁ Γκόγκολ στὴν «Ἀλληλογραφία» του. «Μιά γιγάντια ἀνία δρθώνεται. Όλα εἶναι βουθά σάν τάρφος. Θεέ μου, ὁ κόσμος σου γίνεται ἄδειος και τρομακτικός», μιὰ «σκοτεινὴ σπηλιά», λέει ἄλλου. Τὴν ἀνία συνοδεύει πάντα ἡ ἀποσύνθεση του ἀνθρώπινου προσώπου» (ποὺ μᾶς θυμίζει ἄμεσως τὸν Πικασσό, λέει ὁ συγγραφεύς).

«'Ο Γκόγκολ ἀναζητεῖ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ἀλλὰ δὲ βρίσκει παρὰ κομμάτια του: μιὰ μύτη, ένα γιατρὸ δίχως κεφάλι, κάτι αὐτόματα με πόδια χοίρου». 'Ο Γκόγκολ θὰ ἤθελε, με τὴν ἴδια τέχνη νὰ δείξει ἀναστημένες ψυχές. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ χάρισμα, ὑπογραμμίζει ὁ Εἰδοκίμοφ, δὲν τοῦ δόθηκε. «Όταν τὸ κατάλαβε, ἔκαψε τὰ ἔργα του και ἐγκατέλειψε τὸν κόσμο, ἀφήνοντάς μας μόνο, χαραγμένη με τρεμᾶμενο χέρι πάνω σε μικρὰ κομματάκια χαρτί, αὐτὴ τὴν ἱεσία: «Νὰ εἰσθε ψυχές ζωντανές και ὄχι νεκρές. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη θύρα ἀπ' αὐτὴ, ποὺ δείχνει ὁ Ἰησοῦς Χριστός...». 'Ο Ντοστογιέφσκη, γράφει ὁ Εἰδοκίμοφ, «εἶναι ἕνας Γκόγκολ λυτρωμένος, ἕνας Γκόγκολ, ποὺ ἔχει ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὸ φόβο του. Κι' αὐτὸς ἐπίσης εἶχε γνωρίσει τὴν πείρα του θανάτου, ὅταν ἡ ἐκτέλεσί του στίς 22 Δεκεμβρίου 1849 ματαιώθηκε τὴν τελευταία στιγμή και ὅταν ἔμεινε στὸ «σπίτι τῶν νεκρῶν». Κι αὐτὸς ἐπίσης ἀνίχνευσε τὰ βάθη τοῦ ἀνθρώπου ἀκολουθώντας τὴν τεθλασμένη ὁδὸ τοῦ μὴ πραγματικοῦ, τοῦ παθολογικοῦ. Ἀν ὁ Γκόγκολ περιγράφει τὴν γενικευμένη ἀθεία, τὴν ἀθεία τῆς κοινοτοπίας και τῆς ἀσημαντότητας, ὁ Ντοστογιέφσκη ἐξερευνᾶ τὶς ἀκραῖες μορφές τῆς συνειδητῆς ἀθείας: τὸν ντισεϊκό πειρασμό τοῦ ὑπερανθρώπου ποὺ θέλει νὰ ζῆση πέρα ἀπ' τὸ καλὸ και τὸ κακὸ (ποὺ παρουσιάζεται στα πρόσωπα τῶν μεγάλων ἐγκλημάτων τοῦ σπατιοῦ τῶν νεκρῶν, στὸν Ρασκόλνικωφ, κ.λ.π.) τὴν μυστικὴ ἀθεία τοῦ Κυρίλλωφ (και, χωρὶς ἀμφιβολία, τοῦ Ἑλίθιου), ὅπου ὁ Εἰδοκίμοφ βλέπει σωστὰ τὸν πειρασμό ἐνὸς μυστικισμοῦ τῆς φύσεως) τὴ διανοητικὴ ἀθεία τῆς ἀνταρσίας και τοῦ σφετερισμοῦ τοῦ Ἰδάν Καραμζώφ τὴν παγερὴ καταστρεπτικὴ ἀδιαφορία τοῦ Σταυρόγκιν. 'Ο Ντοστογιέφσκη, ἐδῶ, εἶναι προφήτης ὅσο κι'

ὁ Γκόγκολ. 'Ο μέγας Ἱεροεξεταστής του, ποὺ προΐσταται ἐνὸς πολιτισμοῦ εὐτυχισμένων αὐτομάτων, τῶν ὁποίων βίες οἱ ἀνάγκες, ἀκόμα και οἱ θρησκευτικὲς ἱκανοποιούνται, μὲνει μιὰ ἀνοήτῃ τοῦ Ἀντιχρίστου, ποὺ ἡ Ἰστορία δὲν ἔχει ἀκόμη πλήρως πραγματοποιήσει. Τὸ ἐπίνοημα ἔχει; τοῦ Σταυρόγκιν, τὸ «Δὲ βαρύνσαι» τοῦ «γελοίου ἀνθρώπου» ἐκφράζουν τὰ μυστικὰ προβλήματα τῆς σημερινῆς νεολαίας. Τί πιδ σύγχρονο ἀπὸ τὴν κραυγὴ τοῦ ἦρωα τοῦ διηγῆματος ποὺ ἔχει τὸν τίτλο «Ἡ γλυκεία»: «'Ω! Ἀδιαφορῶ γιὰ ὅλα! Ἀδράνεια! Φύση! Οἱ ἄνθρωποι εἶναι μόνοι πάνω στὴ γῆ... Φωνάζω και κανένας δὲν μοῦ ἀπαντᾷει... Δὲν ὑπάρχουν παρὰ νεκροί... και γύρω τους τίποτ' ἄλλο παρὰ σιωπὴ...».

Έν τούτοις, ἀντίθετα πρὸς τὸν Γκόγκολ, ὁ Ντοστογιέφσκη μᾶς κάνει νὰ προαισθανθοῦμε τὴν παρουσία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ένα χριστιανισμὸ ἀνανεωμένο ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐμπειρία τῆς ἀθείας. 'Ο Εἰδοκίμοφ περιγράφει με ὑπομονὴ τούς σταθμούς τῆς μακρᾶς πνευματικῆς πορείας τοῦ συγγραφέα, ἀπὸ τὴν παράλογη ἀγάπη, πρὸς τὸν ἄνθρωπο-Χριστό, ὡς τὴν ὑπέροχη ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ-ἄνθρωπο, ποὺ ἀνασταίνει στὸ πρόσωπό του τὴν ἀνθρωπότητα και τὸ σύμπαν: ένα χριστιανισμὸ τῆς ναστάσεως τῶν πάντων, ὅπου ἀκόμη και τὸ αἶσθημα τῆς ἰερότητας τῆς γῆς — ὁ πειρασμός τοῦ Κυρίλλωφ — θὰ μπορούσε νὰ ἐξαγινισθῆ και νὰ βρῆ μιὰ θέσι. 'Ο συγγραφεύς δείχνει «τὴν ἔλευσι τοῦ Θεοῦ» ποὺ συγκλονίζει τὸ Ντοστογιέφσκη ἐκείνη τὴ νύχτα τοῦ Πάσχα, ὅταν συζητώντας με ένα ἄθεο ἔνωσε τὸν ἑαυτό του νὰ πλημμυρίζη ἀπ' τὸ αὐτομόητον τοῦ Θεοῦ: «Αἰσθάνθηκα πὸς ὁ οὐρανὸς κατέβαινε στὴ γῆ και με ἀφομοίωσε ἐντελῶς. Ἐδέχθηκα μέσα μου τὸ Θεὸ και ἔνωσα ὅλη τὴν ὑπαρξί μου νὰ διαποτίζεται ἀπ' Αὐτόν. Ναι, ὑπάρχει Θεός! — φώναξα — κι' ἔπειτα δὲν θυμᾶμαι πιά τίποτα».

'Ο Γκόγκολ δὲ λυτρώθηκε ποτὲ ὀλότελα ἀπὸ μιὰ θρησκεία τοῦ φόβου συνδυασμένη σ' αὐτόν, ὅπως γίνεται συχνὰ με τὸ φόβο τοῦ θηλυκοῦ, μ' ένα γοητευτικὸ ἔρωτισμὸ πού, καθὼς φαίνεται, δὲν ὀλοκληρώθηκε ποτὲ σε γνήσια ἀγάπη. 'Ο Ντοστογιέφσκη, ἀντίθετα, βρῆκε στὸ δεύτερο γάμο του τὴν ἰσορροπία τῆς στοργῆς και τοῦ ἔρωτα, ἐκείνη τὴν μεταμόρφωσι τῆς βιολογικῆς ἐνεργείας, ποὺ συμβολίζει ὁ Γάμος τῆς Κανά. Ζωγραφίζει με τὸν τύπο τῶν «ἡλίαν» γυναικῶν, μιὰν ἐντελῶς θετικὴ παρουσία τῆς θηλυκότητας. 'Ο Ντοστογιέφσκη παρουσιάζει τὴ μεταμορφωμένη ἐκείνη θηλυκότητα, τὴν πνευματικὴ ἐκείνη μητρότητα, τῆς ὁποίας ἀρχέτυπο εἶναι ἡ Θεοτόκος. (βλ. λ.χ. τὸ ἀξιόλογο δ-νειρο μιᾶς ἐξιδανικευμένης Πατριαρχικῆς κοινοβίας τοῦ 1860, ποὺ ἔχει ἀναλυθῆ ἀπ' τὸν συγγραφέα με τὴ βοήθεια τῶν παρατηρήσεων τοῦ Jung).

Ἐνὼ ὁ Γκόγκολ στὴν «Ἀλληλογραφία» του πελαγοδρομεῖ μέσα σε ἀτέλειωτες περιγραφές

ὁ Ντοστογιέφσκη, με τὴν ἀποδοχὴ τοῦ βιολογικοῦ, ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔχουν καθήκον νὰ ἐξανθρωπίσουν τὸν πολιτισμὸ μετὰ τὴ δημιουργία ἀληθινῆς ὁμορφιάς. Ἀκόμα σπο-υδαιότερο· στὸν Ντοστογιέφσκη ὁ φόβος ἔχει ὑπερνικηθῆ ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ἡ κἀδοδος στὸν Ἄ-δη ἔχει ὀδηγήσει στὴν ἀνακάλυψι τοῦ Χριστοῦ τῆς Ἐλευθερίας ἔχει λυθῆ χάρι στὴν τρομερῇ δύ-ναμι τῆς ταπεινοφροσύνης, ποὺ ἔχουν ὅλοι αὐ-τοὶ οἱ «ἀδύνατοι», οἱ πάσχοντες καὶ δυστυχεῖς, ποὺ κυλιῶνται μέσα στὴν ἁμαρτία, ἀλλ' ὀ-γαποῦν μετὰ τὴν ἀφελῆ καρδιά τους τὸν Θεό.

Ὁ Ντοστογιέφσκη κάνει κάτι καλύτερο, ἀπ' τὸ νὰ χτυπᾷ ἀπλῶς, τὴν ἀθεΐα (γιὰ τὴν ὁποία αἰσθάνεται βαθειὰ συνέννοχος αὐτὸς ὁ «με-γάλος πνευματικὸς ἐπαναστάτης»): τὴν προσ-λαμβάνει καί, μετὰ τὴ δύναμι τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τὴν μεταβάλλει σὲ ἄνοιγμα πρὸς τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν πίστι. Στὸς συλλογισμοὺς τῶν ἀθέων ἀρκεῖται ν' ἀντιτάξῃ αὐτὸ, ποὺ ὁ Εὐδοκίμωφ, μετὰ μίαν ἐξαιρετικὴν διεισδυτικότη-τα, ὀνομάζει ἐπιχειρημα «ἀγαθὸν» καὶ ἐπιχει-ρημα «εἰκονοσοφικὸν» τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Τὸ πρῶτον εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀναγκαῖος γιὰτὶ εἶναι τὸ μόνον ὄν, ποὺ μπορεῖ κανεὶς ν' ἀγαπᾷ αἰώνια (Στέφανος Βερχοβένσκη στοὺς «Δαιμο-νισμένους»). Τὸ δεύτερον εἶναι ἡ ἀνακάλυψι τοῦ προσώπου τῶν ἁγίων, ἐνὸς προσώπου ποὺ λαμ-πει ἀπὸ χάρα, ἀπλούστατα ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ὑπάρ-χει καὶ στὸ γεγονός αὐτὸ ἔγκειται ὅλη ἡ εὐτυ-χία τοῦ ἀνθρώπου. («Σχεδιάσματα»).

Βέβαια, μέσα στὰ μυθιστορήματα τοῦ Ντο-στογιέφσκη, τὸ κακὸ φαίνεται νὰ καταλαμβάν-η ὅλη τὴ σκηνή, οἱ ἅγιοι δὲν λαβαίνουν μέρος στὰ γεγονότα. Παρ' ὅλα αὐτὰ, ὅπως τὸ ση-μειώνει ὁ συγγραφεὺς, «ὁ Ντοστογιέφσκη σμι-τάρει ἕνα πρόσωπο ἁγίου καὶ τὸ κρεμαεὶ ὀ-στερα στὸν τοῖχο τοῦ βάθους σὰν εἰκόνα. Ἄλλ' ἀκριβῶς, στὸ φῶς αὐτῆς τῆς εἰκόνας μπορεῖ ν' ἀποκρυπτογραφῆσθαι κανεὶς τὸ νόημα τῶν ἐπεισο-δίων, ποὺ διαδραματίζονται ἐπάνω στὴ σκηνή».

Ἐκεῖνον ποὺ κάνει αὐτὸ τὸ βιβλίον τόσο γόνιμο εἶναι τὸ ὅτι δὲν κλεινεὶ μέσα σ' ἕνα νεκρὸ πα-

ρελθὸν αὐτοὺς τοὺς δυὸ μεγαλοφυεῖς ψυχολό-γους, ποὺ ὑπῆρξαν προπάντων «πνευματολόγοι», ἀλλὰ συνεχῶς προβάλλει, προεκτείνει τὴ μαρτυ-ρία τους μέσα στὸ παρὸν μας καὶ στὸ μέλλον μας. Ἔτσι, τὸ βιβλίον τοῦ Εὐδοκίμωφ ἔχει σελί-δες βαθύτατα θεολογικῆς πάνω στὸ θέμα τοῦ κακοῦ, τῆς τέχνης, τοῦ παθολογικοῦ, τῆς πνευμο-τικότητος τοῦ μέλλοντος. Στὸν Camus—ὄλω νὰ πῶ στὸν Ἰβάν Καρμαζῶφ— ὑπενθνμίζει ὅτι ἡ «ἁρμονία» δὲν εἶναι θεμελιωμένη πάνω στοὺς πόνοους καὶ τὴ θλίψι τῶν ἀθῶων, ἀλλὰ πάνω στὸ Σταυρὸ τοῦ Ἄρνιου τοῦ ἐσφαγμένου ἀπὸ κα-ταβολῆς κόσμου». Στὴ δίψα τῶν ἀνθρώπων γιὰ κοινωνία μεταξύ τους, ποὺ ἐν μέρει ἐκφράζουν καὶ ἐν μέρει παραμορφῶνουν ὁ σοσιαλισμὸς καὶ ὁ κομμουνισμὸς, ὑπενθνμίζει τὰ προφητικὰ λό-για τοῦ σιάρετς Ζωσιμᾶ: «Εἴμαστε ὑπεύθυνοι γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα». «Ἀγάπα τοὺς ἀνθρώ-πους παρ' ὅλη τὴν ἁμαρτία τους». «Ἡ κόλασι ἢ ὁ παράδεισος ἐξαρτᾶται ἀπ' τὴν ἀγάπη τῶν ἁγίων». Σ' ὅλους τοὺς κοικοδόμους τῆς ἀνθρώ-πινης εὐτυχίας φωνάζει: «Γιὰ τὸν ἀκτιβισμὸ, ἕνας ἅγιος εἶναι κάτι τὸ ἐντελῶς «ἄχρηστο», ὀ-πως ἄχρηστη εἶναι ἡ εἰκόνα, ὀπως ἄχρη-στος εἶναι καὶ ὁ Θεὸς γιὰ ὄσους ζῶντες μέσα στὴν ψευδαίσθησι καὶ τὴν αὐταπάτη τοῦ κό-σμου τούτου» καὶ ἐν τούτοις ὁ Θεὸς σώζει ὁ ἅγιος φωτίζει καὶ ἐρμηνεύει!». «Ὁ κόσμος, στὸν αἰῶνα τοῦ ἀτόμου, κινδυνεύει νὰ χαθῆ, ὀχι τό-σο ἀπὸ τὸν πόλεμο, ὀσο ἀπὸ τὴν ἀνία». Ἡ ἀ-νία ὀμως αὐτὴ εἶναι μιὰ ὑποσυνειδητὴ δίψα γιὰ ἀγιότητα. Γι' αὐτὸ ὁ Π. Εὐδοκίμωφ καλεῖ ὀ-λους σ' ἕνα «χριστιανισμὸ ἀνανεωμένον, μεγα-λειώδη, πλημμυρισμένον ἀπὸ ἐλπίδα καὶ χάρι, ὀλάνοιχτο στὴν πνοὴ τοῦ Ἄγ. Πνεύματος». Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταλείπῃ τὸν Θεό, ὁ Χριστὸς ὀμως δὲν ἐγκαταλείπει ποτὲ τὸν ἄνθρωπο» πάν-τοτε θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ κραυγὴ τοῦ ληστοῦ: «ἢ πρᾶξι τῆς πίστεως, ἐκφρασι μιᾶς ἄσβεστης ἐλ-πίδας, φανέρωσι, παρὰ τις ἁμαρτίες μας, τῆς δίψας μας γιὰ τὸ Θεό, ποὺ μᾶς ἔχει πλάσει κατ' εἰκόνα Του καὶ μᾶς ἔχει προορίσει γιὰ τὴν ὀμοίωσί Του».

Olivier Clément

ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ

Τὸ πρόσωπό Σου, Κύριε, γύρεψα νὰ δῶ
μά, Θεέ μου, Σὺ τ' ἀπέστρεψες· γιατί; Τί νᾶναι;
ᾶ Θεέ μου, μόνο κι' ἔρμου μ' ἄφησες, κι' ἐδῶ
ἀσκέρι, φθάσαν οἱ ἐχθροὶ μου νὰ με φᾶνε.
ᾶ Πιστος, λένε, ὁ Θεός σου καὶ γελᾶνε!

ΕΛ. ΜΑΪΝΑΣ

Η ΜΙΜΙΚΗ «ΓΛΩΣΣΑ»

ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΝ ΑΓΩΓΗΝ

ΤΩΝ ΚΩΦΑΛΛΩΝ

Ι. Τὴν σημασίαν τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ θείου κηρύγματος ἰδιαιτέρως τονίζει καὶ υπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ του (Ῥωμ. Ι. 13-16) γράφων: Πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; Πῶς δὲ πιστεύουσιν οὐ οὐκ ἤκουσαν; Πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος;». Μεγάλο ἐπίσης ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν πράξεων (κεφ. η' 26-40) περιγραφομένη σκηνὴ συναντήσεως τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου μετὰ τινος εὐνοῦχου τῆς Βασιλίσσης Κανδάκης. Ὁ Φίλιππος ἐρωτᾷ τὸν εὐνοῦχον «Ἄραγε γινώσκεις, ἃ ἀναγινώσκεις;» Καὶ ἐκεῖνος ἀπαντᾷ «Πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, εἰ μή τις ὀδηγήσῃ με;»

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν διαφώτισιν τοῦ λαοῦ ἔθεσεν ὡς πρῶτον μέλημα καὶ ἔργον τῶν μαθητῶν του, εἰπὼν ὀλίγον πρὸ τῆς εἰς Οὐρανοὺς ἀναλήψεως: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» (Ματθ. κη' 16 - 20). Ὁ εὐαγγελιστὴς Μάρκος ζωηρῶς ἐπίσης διέσωσε πρόσταγμα τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς Του, εἰπόντος πρὸς αὐτούς: «Κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει» (Μάρκος ιστ' 15).

II. Ἀκριβῶς τὰς ρήσεις αὐτὰς τοῦ Εὐαγγελίου ἔχοντες ὑπ' ὄψιν πολλοὶ κληρικοὶ καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν τῶν μεταχριστιανικῶν αἰώνων προσεπάθησαν νὰ προσπελάσουν καὶ τοὺς κωφάλλους, οὕτως ὥστε νὰ μὴ μείνουν μακρὰν τῶν νημάτων τοῦ Εὐαγγελίου, ξένοι πρὸς τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἀπόβλητοι τῶν μυστηρίων τῆς. Ἡ μέθοδος

τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησαν κατ' ἀρχὰς ἦτο ἡ μιμικὴ «γλῶσσσα», διότι ἡ πείρα εἶχεν ἀποδείξει ὅτι οἱ κωφάλλοι μόνον διὰ τῆς μιμικῆς ἦτο δυνατόν νὰ ἐπικοινωνοῦν καὶ μετὰ τῶν καὶ μετὰ τὰ ἀκούοντα ἄτομα. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν μιμικὴν ἐχρησιμοποίησαν καὶ διὰ μέσου αὐτῆς ἐπεδίωξαν νὰ καταστήσουν κοινωνοὺς τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τοὺς ἀποβλήτους τοῦ ἐνάρθρου λόγου κωφάλλους, μολοντοὶ εἶχον νὰ ἀντιπαιδαῖουν μετὰ πολλὰς προλήψεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐρριζωμέναι κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν, καὶ ἰδιαιτέρας πρὸς τὴν πρόληψιν ὅτι οἱ κωφάλλοι εἶναι «στιγματισμένοι», διότι δῆθεν ἔφερον ἐπ' αὐτῶν καταραὴν τὰ τεκμήρια τῆς θείας τιμωρίας. Ἀκόμη οἱ κληρικοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀντιπαιδαῖουν πρὸς τὰς ἐπισημοὺς ἀπόψεις τῆς καθολικῆς κυρίως ἐκκλησίας, ἡτις ἐρειδομένη ἐπὶ τῶν γνωστῶν ἀντιλήψεων τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου (1) εἶχε κηρύξει τοὺς κωφάλλους ἀνεπίδεκτους πάσης μαθήσεως καὶ εἶχε θέσει αὐτοὺς ἐκποδὸν καὶ μακρὰν τῆς ἐκκλησίας. Παρ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα συνήντων, ἐν τούτοις κατώρθωσαν εἰς πλείστα περιπτώσεις νὰ φέρουν εἰς πέρας τοὺς σκοποὺς των, νὰ προσεγγίσουν καὶ τοὺς κωφάλλους καὶ νὰ φέρουν αὐτοὺς πλησίον τῶν θείων πηγῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Πλείστα στοιχεῖα περὶ τούτου ἔχει διασώσει ἡ Ἱστορία. Ἀναφέρομεν ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τοιούτων φωτεινῶν προσπαθειῶν:

1) Σχετικῶς πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς μελέτημα τοῦ γράφοντος «Ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος καὶ οἱ κωφάλλοι» («Ἀκτίνες»: Ἰούνιος 1959—τεύχος 202).

Ὁ Marsollier (2) ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἄγιος Φραγκίσκος τῆς Σάλης, ἐπίσκοπος Γενεύης, εἶχε προσλάβει εἰς τὴν οἰκίαν του ἓνα κωφάλαλον, εἰς τὸν ὁποῖον διὰ νευμάτων ἐδίδαξε στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὁμοίως ὁ Deusing, συγγραφεὺς ἐπίσης τοῦ Μεσαίωνα, ἀναφέρει ὅτι ἔζη εἰς Groningen ἓνας κωφάλαλος ζωγράφος τοῦ ὁποῦ τοῦ ὄνομα δὲν παρεδόθη καὶ ὁ ὁποῖος παρ' ὄλην τὴν ἀναπηρίαν του μετέβαινε τακτικὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ μνηθῆ εἰς τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Deusing ἀναφέρει συγκεκριμένως: «Ζῆ εἰς τὴν σημερινὴν πόλιν τῆς Göttingen ἓνας κωφάλαλος ἐκ γενετῆς, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐπιδέξιμος ζωγράφος. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων οὗτος ἐπισκέπτεται τὴν ἐκκλησίαν καὶ παρακολουθεῖ τὸν ἱεροκήρυκα ὅταν ὁμιλῇ· ἔχει προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰ χεῖλη του καὶ δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι διὰ τῆς ὁράσεως ἀντιλαμβάνεται ὅ,τι ἡμεῖς οἱ ἄλλοι διὰ τῆς ἀκοῆς. Ἐάν αὐτὸς μίαν ἡμέραν ἐκδηλώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸ Abend Mahl, τοῦτο θὰ σημαίνῃ ὅτι γνωρίζει τὴν σημασίαν τοῦ μυστηρίου καὶ ἐπομένως δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν ἐπιτραπῇ ἡ συμμετοχὴ του. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δύναται νὰ γίνῃ μία δοκιμασία προηγουμένως διὰ μέσου τῆς γυναικὸς του καὶ τοῦ ὑπηρετοῦ του οἱ ὁποῖοι συνδιηγούνται εὐχερῶς μαζὶ του διὰ νευμάτων». Ὁ Dedekennus, ἀναφέρον τὴν περίπτωσιν μᾶς κωφάλαλον μικρῶς, γράφει: «Παράδειγμα κωφάλαλου κορασίδος μορφωμένης καὶ ἀνεπτυγμένης σχετικὰ πνευματικῶς ἔχομεν εἰς Cotha. Αὕτη ζητεῖ συνεχῶς πληροφορίας διὰ τῶν νευμάτων καὶ ἔχει μνηθῆ τῇ βοηθείᾳ ἑνὸς κληρικοῦ εἰς πολλὰ θέματα τῆς ζωῆς, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Συνήθως παριστᾷ διὰ χειρονομίων καὶ ἄλλων κινήσεων τοῦ σώματος τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ καθιστᾷ σαφῆς ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει ὑποφέρει χάριν ἡμῶν τὸν σταυρικὸν

θάνατον. Θὰ ἦτο ἀφελίμον καὶ χηρῶσιμον νὰ χρησιμοποιήσωμεν καὶ ἡμεῖς παρομοίως μεθόδους διὰ νὰ μνηθοῦν καὶ οἱ ἰδιοὶ μας κωφάλαλοι εἰς τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

III. Ἄφ' ἧς ἐποχῆς καὶ συγκεκριμένως τὸν 16ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ συστηματικὴ ἀγωγή τῶν κωφάλαλων μὲ πρωτοπόρους τὸν Pedro Ponce de Leon καὶ τὸν κληρικὸν Abbé de l'Épée ἡ μῆσις τῶν κωφάλαλων εἰς τὰ χριστιανικὰ δόγματα ἔλαβεν εὐρεῖαν ἔκτασιν, ἐνῶ ἄφ' ἑτέρου ἤρχισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀναθεωροῦνται καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ αἱ ἄκαμπτοι ἀπόψεις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ κωφάλαλοι ἐξωμοιώθησαν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς πρὸς τὰ ὁμαλὰ ἄτομα καὶ οὐδεὶς πλέον ἔθεσεν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὴν συμμετοχὴν τῶν κωφάλαλων εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ μυστήρια καὶ γενικῶς εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν. Οἱ κληρικοὶ, χρησιμοποιοῦντες τὴν μιμητικὴν γλῶσσαν, ἥτις, ἐν τούτῳ τῷ μεταξῷ, εἶχεν ἀναπτυχθῆ καὶ ἐξελιχθῆ, ἐπεδοθησαν συστηματικῶς καὶ μεθοδικῶς πλέον εἰς τὸ ἔργον τὸν καὶ αἱ ἐπιτυχίαι τὸν εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφισβήτησεως. Ἐν εἰδικὸν πρόβλημα προέκυψεν ἀργότερον, περὶ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος, ὅταν συγκεκριμένως κατηργήθη ἡ «μιμητικὴ» ὡς μεθόδος διδασκαλίας καὶ ἀντικατεστάθη εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ σχολεῖα κωφάλαλων ὑπὸ «προφορικῆς μεθόδου» (3), δι' ἧς οἱ κωφάλαλοι, καταλήλως ἐπαιδευόμενοι, ἀπέκτησαν τὴν ἰκανότητα νὰ ὁμιλοῦν (ἄρθρωσις) καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ κατανοοῦν τὴν γλῶσσαν τοῦ συνομιλητοῦ τῶν, παρακολουθοῦντες τὴν κίνησιν τῶν χευῶν του (χειλεανόγνωσις)· τὸ πρόβλημα ἦτο τὸ ἑξῆς: Ἐπρεπε οἱ κληρικοὶ, οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν κατήχησιν τῶν κωφάλαλων νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν μιμητικὴν καὶ νὰ ἐπιδοθῶν εἰς τὴν κατήχησιν διὰ τοῦ ἐνάρθρου λόγου; Μήπως ὁ ἐναρθρὸς λόγος, τὸν ὁποῖον οἱ κωφάλαλοι κατακοῦν καὶ κατανο-

2) Ὅλα τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα τοῦ (Deusing—Dedekennus) ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Werner: «Geschichte des Taubstummen Problem», (σελίδες ἀντιστοίχως 64, 107).

3) Ἐπ' αὐτοῦ ἴδε καὶ μελέτημα τοῦ γράφοντος «Ἀπὸ τὸν κανόνα τῆς σιωπῆς εἰς τὴν μέθοδον ἀγωγῆς τῶν κωφάλαλων». («Ἀκτινές», Μάϊος 1961).

οὖν μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ κατόπιν πολλῶν προσπαθειῶν εἶναι ἀνεπαρκῆς διὰ τὸ λεπτὸν ἔργον τῶν κληρικῶν; Πέριξ τοῦ σημείου αὐτοῦ πολλὰι συζητήσεις ἔλαβον χώραν καὶ πλεῖσται ἀτόψεις ἔχουν διατυπωθῆ. Ἄλλοι μὲν νομίζουσι ὅτι ἡ μιμικὴ πρέπει νὰ καταργηθῆ ὀλοσχερῶς, ἄλλοι δὲ διατυπώνουσι τὴν ἄποψιν ὅτι εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν κατηχησιν τῶν κοφφαλάων πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται τόσον ἡ μιμικὴ ὅσον καὶ ὁ ἔναρθρος λόγος. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῶν θεωρητικῶν αὐτῶν ἀπόψεων καὶ παρ' ὅλην τὴν καθολικὴν κυριαρχίαν τῆς «προφορικῆς μεθόδου», τὸ γεγονός εἶναι ἓνα: Ἡ μιμικὴ ἔξακολουθεῖ νὰ χρησιμοποιηται, ἐν συνδυασμῷ βεβαίως μὲ τὸν ἔναρθρον λόγον, εἰς τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα τῶν κοφφαλάων. Οἱ κληρικοὶ οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὸ ἔργον αὐτὸ ἰσχυρίζονται ὅτι κατ' ἄλλον τρόπον δὲν δύνανται νὰ ἐπικουρῶσιν ψυχικῶς μὲ τοὺς μαθητὰς καὶ οὕτε εἶναι δυνατόν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ καταστήσιν σαφῆ, εὐκρινῆ καὶ προσιτὰ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ νὰ μὴ μακρογορῶμεν μάλιστα εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀρκούμεθα νὰ μεταφέρωμεν τὰς σχετικὰς ἀτόψεις τοῦ Dr. Stoevesand, ὅστις ἔχων μεγάλην πείραν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου γράφει καὶ τὴν μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον: «Die Eigenart der Taubstummenunterricht» (4) τὰ ἐξῆς: Ἐπειδὴ ἡ χειλεανάγνωσις δὲν ἀρκεῖ, ἀνάγκη ἀναπόδραστος ἐπιβάλλει νὰ καταφύγωμεν εἰς ἐπικουρικὰ μέσα. Αὐτὰ ὑπάρχουσι εἰς τὴν μιμικὴν γλῶσσαν. Βεβαίως ὑπάρχει ἡ «προφορικὴ μέθοδος», ἡ καλουμένη «καθαρὰ γερμανικὴ μέθοδος», ἡ ὁποία κατέκτησε τὸν κόσμον καὶ ἡ ὁποία δὲν στέργει τὴν χρησιμοποίησιν τῆς μιμικῆς γλώσσης. Καὶ ὁρθὸν εἶναι τοῦτο ἀπὸ μιάς πλευρᾶς, διότι ἡ μιμικὴ γλῶσσα ἐμποδίζει τὴν κατάκτησιν τοῦ ἐνάρθρου λόγου. Ὅμως τὰ πράγματα εἶναι διαφοροετικά εἰς τὴν πρακτικὴν ζωὴν καὶ ἰδίως ὅταν πρόκειται ὁ κατηχητὴς νὰ ὁμιλήσῃ εἰς πλῆθος κοφφαλάων. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας οὐδέποτε καὶ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει εἶναι ἄσκοπος ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν μιμικὴν, ἐφ' ὅσον

ὁ ὁμιλητὴς θέλει νὰ ἐπιτύχῃ μίαν ἄμεσον, ταχεῖαν καὶ πλήρη κατανόησιν. Ἄλλωστε γνωστοὶ διδάσκαλοι τῶν κοφφαλάων ἔχουν ἀναγνωρίσει καὶ διακηρύξει τὴν θετικὴν συμβολὴν τοῦ νεύματος. Τὸ νεῦμα εἰς τοὺς κοφφαλάους δὲν εἶναι ἄχρηστον «ἔρμα», τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀπορρίψωμεν. Ἀντιθέτως, ὅσοι παρακολουθοῦν θρησκευτικὰς συγκεντρώσεις κοφφαλάων, ἔχουν ἀποκομίσαι τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ κοφφαλάοι συλλαμβάνουσι εὐχερῶς ἀπὸ τὰς χεῖρας τὴν σκέψιν. Ἡμεῖς οἱ κατηχηταὶ κοφφαλάων, ὑποχρεωμένοι, ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοποῦ μας (Πρὸς Κορινθίους Α' Ι,Θ, 20), εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ προσφεύγωμεν εἰς τὸ νεῦμα, ἔστω ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν ἔναρθρον λόγον. Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι χωρὶς τὸ νεῦμα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδώσῃ τὸ κήρυγμά μας. Χωρὶς τὸ νεῦμα ὁ λόγος μας δὲν πρόκειται νὰ κατανοηθῆ πλήρως, ὁ λόγος μας, θεώμενος μόνον, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπενεργήσῃ. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὸ νεῦμα εἶναι ὁ κακὸς ἐχθρὸς, ὁ ὁποῖος καταστρέφει τὴν σπορὰν ἀλλὰ τὸ μέσον ἐκεῖνο, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁμιλοῦμεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ κατηχουμένου κοφφαλάου.

IV.Θὰ ἦτο ἔλλιπες τὸ σημεῖωμα, ἐὰν δὲν ἀνελύομεν ἔστω καὶ συνοπτικῶς, τὴν μιμικὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ἣτις ἐχρησιμοποιήθη ὡς μέθοδος πνευματικῆς καλλιέργειας τῶν κοφφαλάων καὶ ἡ ὁποία καὶ ἀκόμη χρησιμοποιεῖται, ὡς εἶδομεν, διὰ τὴν μύησιν αὐτῶν εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν.

Ἡ μιμικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία κατὰ τὰς ἀτόψεις πλείστων γλωσσολόγων, φιλοσόφων, καὶ ποιητῶν, ἀποτελεῖ τὴν προμορφὴν τοῦ ἐνάρθρου λόγου, χρησιμοποιεῖ ὡς ἐκφραστικὸν ὕλικὸν διάφορα νεύματα μεταξὺ τῶν ὁποῖων προέχουσιν θεσιν κατέχουσι: τὸ ἐνδεικτικόν, τὸ εἰκονικόν, τὸ περιγραφικόν, τὸ συμβολικόν καὶ τέλος τὸ συμβατικόν νεῦμα. Τὸ ἐνδεικτικόν νεῦμα συνίσταται εἰς τὴν ἀπλὴν ἐνδειξιν τῶν ἀντικειμένων καὶ θεωρεῖται ὡς τὸ πλέον πρωτόγονον ἐκ τῶν νευμάτων. Τὸ εἰκονικόν νεῦμα συνίσταται εἰς τὴν μίμησιν «τῆς φύσεως τοῦ πράγματος» διὰ νὰ χρησιμοποιησῶμεν τὴν πλατωνικὴν ἔκφρασιν. Οὕτω ὁ ἱατρὸς «σημαίνειται» διὰ τῆς ψαύσεως τοῦ σφυγμοῦ, τὸ αὐτοκίνη-

4) Bernard Stoevesand: «Die Eigenart der Taubstummenunterricht».

τον διά τοῦ τρόπου ὀδηγήσεως. Τὸ περιγραφικὸν συνίσταται εἰς τὴν περιγραφὴν δι' ἀναλόγων κινήσεων τῆς χειρὸς τοῦ περιγράμματος ἢ τοῦ σχήματος τοῦ ἀντικειμένου ἢ φαινομένου. Οὕτω ἡ ἀστραπή, διὰ τὰ περιορισθῆμεν εἰς ἓν παράδειγμα, δηλοῦται διὰ μιᾶς τεθλασμένης γραμμῆς. Αἱ δύο τελευταῖαι κατηγορίαι τῶν νευμάτων, ἤτοι τὸ συμβολικὸν καὶ τὸ συμβατικὸν χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγὴν τῶν κοφολάλων εἰς ποσοστὸν μεγαλύτερον παρ' ὅσον τὰ λοιπὰ νεύματα, διότι διὰ τῶν νευμάτων αὐτῶν εἶναι δυνατόν νὰ «διατυπωθῶν» καὶ ἀφηρημένα ἔννοιαι.

Ἀκριβῶς μάλιστα λόγῳ τῆς μεγάλης σημασίας τῶν δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ ἀσχοληθῶμεν εὐρύτερον πως. Εὐθὺς ἀμέσως πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι τὸσον τὸ συμβολικὸν ὅσον καὶ τὸ συμβατικὸν νεῦμα δὲν μιμοῦνται τὴν «φύσιν τοῦ πράγματος» διὰ τὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν πλατωνικὴν⁵⁾ ἔκφρασιν, ἀλλὰ τὸ μὲν συμβολικὸν ἀποβλέπει εἰς τὴν «δήλωσιν» ἐννοιωῦν μὲ ἀφηρημένον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περιεχόμενον δι' ὀρισμένων κινήσεων αἱ ὁποῖαι κατὰ τινα τρόπον συμβολίζουν τὰς ἐννοίας αὐτὰς, τὸ δὲ συμβατικὸν συνίσταται εἰς ὀρισμένας κινήσεις αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποδίδουν ὁμοίως οὔτε ἐμμέσως οὔτε ἀμέσως τὴν «φύσιν τοῦ πράγματος», ἀλλὰ συμβατικῶς ἔχουν καθιερωθῆ μεταξὺ τῶν χρησιμοποιούντων τὴν μιμητικὴν διὰ τὴν «σήμανσιν» ὀρισμένων ἐννοιωῦν. Καὶ διὰ τὰ νὰ γίνωμεν σαφέστεροι ἀναφέρομεν μερικὰ παραδείγματα: Τὸ ρῆμα «λησμονῶ» ἐκφράζεται διὰ μιᾶς κινήσεως περὶ τὸ μέτωπον, ὡσὰν νὰ διέφυγέ τι ἐξ αὐτοῦ (συμβολικὸν νεῦμα). Τὸ ρῆμα «συγχωρῶ» διατυπῶνται διὰ τοῦ ἀκολουθῶν νεύματος: Ἡ δεξιὰ χεὶρ καλύπτει τὸν γρόνθον τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ὡσὰν νὰ θέλῃ νὰ ἐξαλείψῃ τι καὶ τοῦτο θεωρεῖται ἄρκετόν, διότι συγχωρῶ σημαίνει ἐξαλείφω, διαγράφω, ἀφαιρῶ τι (συμβολικὸν νεῦμα). Ἡ πόλις τοῦ Βερολίνου «εἰκονίζεται» διὰ τῆς ὑψώσεως τοῦ γρόνθου τῆς δεξιᾶς χειρὸς (συμβατικὸν νεῦμα). Ὁ Θεός, διὰ τῆς

ὑψώσεως μετὰ σεβασμοῦ τοῦ δείκτου τῆς δεξιᾶς χειρὸς πρὸς τὸν οὐρανόν, μετὰ σεβασμοῦ καὶ δέους (συμβολικὸν - συμβατικὸν νεῦμα).

Βεβαίως, παρ' ὅλον τὸν πλοῦτον τῶν νευμάτων καὶ παρ' ὅλας ἀκόμη τὰς γραμματικὰς κατηγορίας τὰς ὁποίας ἔχει ἐπινοήσει ἡ μιμητικὴ, οὐδεμία ἐν τούτοις δύναται νὰ γίνῃ σύγκρισις μὲ τὰς ἐνάρθρους γλώσσας.

Παρ' ὅλας ὁμως αὐτὰς τὰς ἀδυναμίας οὐδεὶς ἐξ ἑτέρου εἶναι δυνατόν νὰ ὑποτιμήσῃ τὴν συμβολὴν τῆς μιμητικῆς εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγὴν τῶν κοφολάλων. Πολλοὶ μάλιστα κληρικοί, χρησιμοποιούντες τὴν μιμητικὴν δὲν παύουν νὰ ἐκθειάζουν τὴν ἐνάργειαν, τὴν σαφήνειαν τῆς ἰδιοτύπου αὐτῆς «γλώσσης» καὶ νὰ τονίζουν ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ πλέον πρόσφορον ἔκφραστικὸν ὄργανον κατὰ τὴν ἐπιτέλειαν τοῦ λεπτοῦ ἔργου τῶν.

Τὴν μιμητικὴν αὐτὴν γλῶσσαν χρησιμοποιεῖ ἐπίσης εἰς εὐρείαν κλίμακα καὶ ὁ π. Νικόδημος Γραικός, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀναλάβει τὴν καθήκησιν τῶν Ἑλλήνων κοφολάλων. Ὁ π. Νικόδημος ἔχων πλουσίαν καὶ σχετικὴν πείραν ὑποστηρίζει καὶ αὐτὸς τὴν ἄποψιν τοῦ Stoevesand, ὅτι δηλαδὴ μόνον διὰ τῶν νευμάτων εἶναι δυνατόν νὰ ἔλθῃ εἰς πλήρη ψυχικὴν ἐπαφήν μὲ τοὺς κοφολάλους μαθητὰς του. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ εἶδος τῆς μιμητικῆς ὁ ὡς ἄνω κληρικός χρησιμοποιεῖ διάφορα νεύματα, τὰ ὁποῖα συγκρινόμενα μὲ τὰ χρησιμοποιούμενα εἰς τὰ κατηχητικὰ εὐρωπαϊκὰ σχολεῖα δὲν διαφέρουν οὐσιωδῶς, τοῦτ' ὄπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ μιμητικὴ εἶναι πράγματι ἡ «μητρικὴ γλῶσσα» τῶν κοφολάλων κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Spranger.

V. Τὸ συμπέρασμα τῆς μικρᾶς αὐτῆς μελέτης εἶναι: Ἡ μιμητικὴ ἐν συνδυασμῷ βεβαίως μὲ τὸν ἐνάρθρον λόγον ἐπιτυγχάνει, ἔστω καὶ μέχρις ἐνὸς σημείου, τὴν εἰσαγωγὴν καὶ μύησιν τῶν κοφολάλων εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ ἀνάπτει οὕτω γνωρίζουν τὴν παραμυθίαν τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ, ἀναπτύσσονται πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς καὶ τέλος λυτροῦνται ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς σκληρᾶς δι' αὐτοὺς πραγματικότητος.

5) Πλάτωνος: Κρατύλος—Ἐκδοσις Λειψία MOCCXC σελ. 235.

“ΕΣΩΠΟΡΤΑ,,

ΔΙΗΓΗΜΑ

“Έχει πιά ξεχάσει νά μετράη τὸ χρόνον γιὰ τὴν ζωὴν τ’ ἀμάχι. Τὰ παλληκάρια φέρναν βόλτα τὰ θουνά, πρόγκαγαν τ’ ἀγρίμια, προστάτευαν τὰ κοπάδια ἀπ’ τοῦ λύκου τὸ στόμα.

“Ὁ παπὰ - Κύριλλος, φερμένος ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια ἀπ’ τὸ Ἅγιονόρος, εἶχε ριζώσει σὲ τοῦτο τὸν τόπο, εἶχε γίνει ἕνα μὲ τοὺς συντοπίτες. Ὁ λόγος του, ζυγισμένος καὶ δίκαιος, ἦταν λόγος Θεοῦ γιὰ τοὺς χωριανούς, λόγος ὁρμήνειας καὶ ὀργῆς. Ἔτσι, κανεὶς δὲν ξεστράτιζε, κι’ οὔτε κανεὶς σκέφτηκε τὸ πονηρό. “Ὅλοι ζοῦν μονιασμένοι καὶ λεύτεροι κάτω ἀπ’ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ.

Σύναζε ὁ παπὰ - Κύριλλος τὰ παιδόπουλα στὴν ἐκκλησία· τοὺς μάθαινε «γραφήν καὶ ἀνάγνωσιν ἐκ τῶν ἱερῶν κειμένων», τὸ ψαλτῆρι καὶ τὸ ὄχτωῆχι· τοὺς ἔλεγε πῶς μόνο γιὰ δυὸ πράγματα ἀξίζει νὰ ζῆ ὁ ἄνθρωπος: «γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἁγίαν καὶ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν». Τοὺς μίλαγε γιὰ τὴ δόξα τῶν προγόνων, τὴν Ἅγια-Σοφία πού πήραν οἱ Τούρκοι, τὴ μισοτελειωμένη λειτουργία. Καὶ τέλεε μὲ τοῦτα τὰ λόγια:

«Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροῦς πάλι δικὰ μας θάναι!...»

Τέντωναν τὰ λιγνά κορμάκια τοὺς τὰ παιδιὰ κι’ ὄλα μαζί, μ’ ἕνα στόμα, ξανάλεγαν τοῦ παπὰ - Κύριλλου τὰ λόγια:

«Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροῦς πάλι δικὰ μας θάναι!...»

Δὲν ἦταν φωνὴ παιδιῶν τοῦτος ὁ λόγος, μὰ ἰαχὴ πολεμικὴ, σπαραγμὸς ἀδικημένων, κατάρρα θεϊκὴ. Τὴν ἔπαιρναν τὰ καταρράχια, οἱ ρεματιές, τὰ φαράγγια. Ἀντιβούιζε ἀπὸ ἀετοράχη σ’ ἀετοράχη, ἀπὸ διάσελο σὲ διάσελο.

Τὰ μάτια τοῦ παπὰ - Κύριλλου βούρκωναν κι’ ἡ ψυχὴ του ξεχείλιζε ἀπὸ γγνωμοσύνη στὸν Παντοδύναμο.

— Ἄς εἶναι βλοσυρὸ μὲ τ’ ὄνομά σου, προσευχόταν μιστικῶς.

Κι’ οἱ ἄνθρωποι στὸ Πινδοχώρι ζοῦσαν λεύτεροι κάτω ἀπ’ τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἥλιο. Ὡστόσο, μιά ἀποφράδα μέρα τοῦ Μάρτη, μπῆκε ὁ δαίμονας στὴν ψυχὴ τοῦ Δερβιτισῆ πασσά. Αὐτὸς ὠρίζε, λέει, τοὺς δρόμους καὶ τὰ σπερὰ ἀπ’ τὸ τρανὸ πτόμα, τὸ Ἄξιό, ἴσαμε τὴν ἄκρη τῆς Στερεᾶς,

Ἦταν ὁμορφα στὸ Πινδοχώρι. Οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν μονιασμένοι, ἀδερφικά. Ὁσπου, μιά μέρα, φάνηκε τὸ φουσσᾶτο τοῦ Ἄλῃ, κύκλωσε τὸ χωριό. Ἀνέμιζαν τὰ γιαταγάνια οἱ ἀρβανιτάδες, οὐρλιαζαν θεριὰ ἀνήμερα, σκόρπιζαν τὸ θανατικὸ. Τὰ κελάρια, τ’ ἀμπάρια, τὰ σεντούκια, οἱ κάβες ὡς κι’ οἱ χαθοῦζες ἀκόμα ἄδειασαν· τὰ καλντεριμὰ βιάφτηκαν μ’ αἷμα ἀνθρωπινό.

Ἦταν περήφανοι, λέει, τοῦτοι οἱ συντοπίτες. Ἀνθρώποι ἀψοί, γεροδεμένοι, τριχόστηθοι ἀναμαλιάρηδες. Δὲ σκύφτανε κεφάλι στὸν Τούρκο, δὲν πλήρωναν χαράτσι, δὲ συχνωτίζονταν μὲ τοὺς καμποχωρήτες. Θέλαν νὰ ζήσουν λεύτεροι. Δὲν εἶχαν προεστοὺς καὶ δημογέροντες, μήτε μπιστικούς καὶ κολλήγους. Μὲ τὴ σειρά κατέβαιναν οἱ ἄνδρες στὸ κεφαλοχώρι, φέρναν γάλα, τυρί, μαλλιά, ἀντρομιδες καὶ φόρτωναν καλάμπόκι, ἀλάτι, λάδι, νήματα. Οἱ γυναῖκες πῆζαν τὸ τυρί, ἄλεθαν στοὺς χειρόμυλους τὸ καλάμπόκι, φτιάχναν μμπομπότα, ὕφαιναν στὸν ἀργαλειό. Οἱ γέροντες δέναν τὰ σπασίματα σὲ ζωντανὰ καὶ ἀνθρώπους,

τὸ μεγάλο αὐλάκι καὶ δὲν ἤθελε λεύτερους ἀνθρώπους στὸ πασσαλίκι του, ἀνθρώπους ν' ἀντιστέκονται στὶς βουλές του. Κι' οἱ Πινδοχωρῆτες κάτεχαν τὸ διάσελο γιὰ τὸ κεφαλοχώρι· κι' ἦταν λεύτεροι. "Ἐβαλε, τὸ λοιπόν, βουλή νὰ τοὺς ξολοθρέψῃ. Περιμένε νὰ λειώσουν τὰ χιόνια στὰ βουνά, ν' ἀνέβουν τὰ φουσάτα του ὡς ἐκελεπάνου. Κι' ἦρθε τὸ καλοκαίρι καὶ τὰ χιόνια ἔλειψαν. Ὁ ἥλιος ἔψιψε τὴ γῆς, σὰν τὸ καρβέλι στὸ φούρνο, στέγνωσε τὶς ρεματιές, φύρανε τὰ ποτάμια.

★

Τότε ἔδωκε διαταγή ὁ Ἄλῃς στοὺς Ἀρβανίτες νὰ θάλουν λεπίδι. Κι' ἔγινε τὸ μακκελιό!...

Πρῶτον κρέμασαν τὸν παπά-Κύριλλο στὴ θαλανιδιά τῆς ἐκκλησιάς, πλάγι στὴν καμπάνα. Ζήτησαν τοὺς προεστοὺς καὶ σὰν τοὺς εἶπαν πὼς τέτοιο δὲν ὑπάρχουν στὸ χωριό κι' ὅλοι οἱ χωριανοὶ εἶναι τὸ ἴδιο, κρέμασαν μὲ τὴν ἀράδα. Τότε κρέμασαν καὶ τοὺς γονιοὺς τοῦ Ἰγνατίου ἀπὸ ἓνα δοκίμι τῆς στέγης τοῦ σπιτιοῦ του.

Σὰν ἔμαθε ὁ Ἰγνατίος τὸ σκοτωμὸ τῶν γονιῶν του δὲν μεταγύρισε στὸ χωριό. Τράβηξε ἀπ' τὴν ἀετοράχη στὸ Ἁγιονόρος. Μερῶνυχτα πορπατοῦσε ὥσπου νὰ φτάσῃ στὸ Περθόδι τῆς Παναγιάς· μάτωσαν τὰ πόδια του, κόντηνε ἢ γλῶσσα του ἀπ' τὸ λιοπύρι καὶ τὴ δίψα, μὰ δὲν κίττειπε.

Κάποτε, σὰν ἔφτασε στὴ θάλασσα, εἶδε τὸ νερὸ καὶ τρώμαξε.

—Τ' εἶναι τοῦτο, Θέ μου σταυροκοπήθηκε! Ποῦθε τὸ μαζῶσανε καὶ γιατί τὸ λουλακιάσανε ἔτσι; Χίλια ἀσκιά νερὸ κι' ἀκόμα εἶναι!...

"Ἐμεινε νὰ κυττάξῃ ἀποσθωλομένος. Θάμαζε κι' ἀποροῦσε μαζὶ. Ὀλάκερη βδομάδα πέρασε, δίχως νὰ ξέρῃ πιὸ δρόμο νὰ πάρῃ. Ὡσπου, ἓνα πρωὶ, τὸν περιμάζωξε ὁ Καπετάν-Νικόλας. Ἀρμείνιζε ἀπ' τὸ Θερμαϊκὸ στὸ Ἁγιονόρος. Εἶχε φέρει ἀγιοριτικό χαρουπόμελο, φουντούκια, καρύδια κι' ἀγιοριτικά κονίσματα ζουγραφιστά καὶ σκαλισμένα στὸ ξύλο. Τὸν πῆρε στὸ καῖκι του, τὸν ἔφερε στὸν ταρσανᾶ τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἐκεῖ τὸν ἄφηκε καὶ τοῦδειξε τὸ δρόμο.

—Σὰν φτάσῃς ἐκεῖ πάνω, τοῦ εἶπε, θὰ θρῆς τὸν μπάριμπα σου, τὸν γέροντα Ἀθακούμ.

Φίλησε τὸ χῶμα ὁ Ἰγνατίος, ἔκαμε τὸ σταυρὸ του καὶ πῆρε τὸ λιθόστρωτο. Τρεῖς ἄρες ἀνέβαινε τὸ φιδωτὸ τοῦτο δρόμο, ὥσπου νὰ φτάσῃ στὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ.

Σὰν τὸν εἶδε ὁ πορτάρης, ν' ἀνηφορίζῃ στὴ στροφή τοῦ λιθόστρωτου, τοῦδειξε τὴ θύση. "Ἐπλυσε τὰ χέρια του ὁ Ἰγνατίος, ἤπιε νερὸ μὲ τὸ τάσι, προχώρησε.

—Ἐυλόγησον, πάτερ, εἶπε καὶ ὑποκλίθηκε.

—Ὁ Κύριος, ἀπάντησε ὁ καλόγερος καὶ συνέχισε τὴν προσευχὴ μὲ τὸ κομποσκοῖνι, περνώντας ρυθμικὰ ἀπὸ κόμπο σὲ κόμπο τὸ μεγάλο του δάχτυλο.

—Ζητάω τὸν πάτερ - Ἀθακούμ, εἶναι μπάριμπα μου, ἀδερφὸς τῆς μάνας μου. Σκότωσαν τοὺς γονιοὺς μου οἱ Τοῦρκοι κι' ἔρχομαι νὰ δουλέψω στὸ περβόλι τῆς Παναγιάς.

Ὁ πορτάρης τοῦ ἄνοιξε. Τὰ πορτόφυλλα ἔτριξαν καὶ ξανάκλεισαν, σὲ λίγο, πῖσω του. Ὁ Ἰγνατίος θρέθηκε φυλακισμένος ἀνάμεσα σὲ ἀψηλούς τοίχους ποὺ μόλις ἄφηναν νὰ φαίνεται ἓνα κομμάτι οὐρανό. "Ἐνοιωσε τὸ κοῦτελό του νὰ ὑγραίνει, καὶ οἱ κόχες τῶν ματιῶν του τὸν ἔτσουζαν. Τὰ δάχτυλά του λύθησαν, λυγίσαν τὰ γόνατά του. Σάλεψε σπασμωδικὰ τὸ κατώχειλό του. Μιά δεύτερη πόρτα, ζωσμένη καὶ τούτη μὲ σιδερένιες φασκίες, στεκόνταν ἀσάλευτη μπροστά του. Κυττοῦσε ὁ Ἰγνατίος ἀπορημένος. "Ἐφερε τὴ ματιὰ τριγύρω, γιομάτη φόβο, τὴν κάρφωνε στὸ κωδωνοστάσι πάνω ἀπ' τὴν ἐσώπορτα. Εἶδε κάτω ἀπ' τὸ θόλο ζουγραφισμένη τὴ μορφὴ τοῦ Ἁγίου νὰ κυττάξῃ μὲ βλέμμα ἱλαρὸ γαλήνεψε.

Ὁ πορτάρης ἄνοιξε τὴν ἐσώπορτα, δίχως νὰ πῆ ἄλλη κουβέντα. Ὁ Ἰγνατίος, σάλταρε, θρέθηκε στὴν αὐλὴ τοῦ μοναστηριοῦ. Στράφηκε στὸν πορτάρη, ὑποκλίθηκε.

—Ἐυλόγησον, πάτερ, ξανάπε κι' ἡ φωνὴ του ἔτρεμε.

—Ὁ Κύριος, ἀπάντησε γαληνεμένα ὁ καλόγερος.

—Ποῦ θὰ θρῶ τὸν μπάριμπα μου, τὸν πάτερ - Ἀθακούμ, ρώτησε θαρετὰ, τώρα ὁ Ἰγνατίος.

Ὁ καλόγερος δὲν ἀπάντησε. "Ἐκλεισε ἀργὰ, ρυθμικὰ τὴν ἐσώπορτα, χωρὶς νὰ σταματήσῃ, οὔτε λεπτὸ, τὴν προσευχὴ μὲ τὸ κομποσκοῖνι.

Ὁ Ἰγνατίος θάδισε πρὸς τὸ καθολικὸ. "Ἐνα καλογεροπαῖδι, ἀμούστακο, μαυρειδερὸ, ποὺ μασούλαγε εὐδαιμονικὰ ἓνα ἀγουραπίδι, τὸν δῆγησε στὸ ἐργαστήρι τοῦ πάτερ - Ἀθακούμ.

—Ἐδῶ εἶναι ὁ γέροντας, τοῦ εἶπε. Ζουγραφίζει οὐλὴ μέρα. Κάμε τὸ σταυρὸ σου κι' ἔμπα.

Ὁ Ἰγνατίος δίστασε. Τὸ κελλὶ ἦταν μικρὸ, χωμένον σχεδὸν μέσα στὴ γῆς, κάτω ἀπ' τὸν περήφανο πύργο τοῦ Τιμιμική.

—Τί στέκεσαι; "Ἐμπα... τοῦ ξανάπε.

Ὁ Ἰγνατίος ἔγνεψε «ναῖ». Δρασκέλισε τὸ κατώφυλι καὶ μῆτη.

Εἶδε τὸν γέροντα νὰ ζουγραφίζῃ τὴν σταύρωση. Εἶχε φτιάσει τὸ Χριστὸ καὶ τὶς δύο Μαρῖες. Τώρα, ἔφτανε, κάτω στὴ βάση τοῦ σταυροῦ, ἀνθρώπινα κρανία. "Ἐνα δυνατὸ σύγκροτο τὸν τίλιξε. Δίστασε νὰ μιλήσῃ. "Ἐστερα ἀνάσασε βαθεῖα κι' εἶπε μὲ φωνὴ τρεμάμενη.

—Ευλόγησον, πάτερ...

—Ο Κύριος, αποκρίθηκε ο γέροντας δίχως νά σηκώση τή ματιά του.

Ο Ίγνάτιος σάστισε. Τόν κτύπηξε έρευνητικά, αποφάσισε νά μιλήση.

—Είμαι ο Λεωνίδας, ο γιός τής αδερφής σου, τής Μαρουσώς. Ἦρθα νά μπῶ στή δούλεψη τοῦ Χριστοῦ... Τούς γονιούς μου τούς σφάξανε οἱ ἄπιστοι... Τούς κρέμασαν στό μεσανό δοκάρι τοῦ σπιτιοῦ μας... Καί τήν μάνα μου τήν κρέμασαν... Καί τούς δύο τούς κρέμασαν... Πλάγι-πλάγι τούς κρέμασαν στό μεσανό δοκάρι τοῦ σπιτιοῦ μας... Τήν αδερφή σου, τή Μαρουσῶ τήν κρέμασαν οἱ ἄπιστοι... Δέ μ' ἀκούς;

—Ο Κύριος ν' ἀναπαύη τίς ψυχές τους... εὐχήθηκε γαλήνια ο γέροντας - Ἀθακούμ. Ἡ φωνή του ἦταν ἀλλόκοση. Φαινόταν νᾶρχεται ἀπό μακριά, θαθειά ἀπ'τούς αἰῶνες.

Ἔστρεψε δεξά τήν κεφαλή, εἶδε τὸ νιό πού στεκόταν ὀρθός.

—Κάτσε, τοῦ εἶπε καί συνέχισε νά ζουγραφίζη...

★

Δέν ἔμεινε πολλά χρόνια στή Μονή τής Μεγίστης Λαύρας ὁ Ίγνάτιος. Τὸ πλῆθος τῶν καλογέρων κι' οἱ κῶδωνοκρουσίες τὸν ζάλιζαν. Ἐνα πρωτὶ ἔφυγε ν' ἀσκητέψη στὰ καροῦλια.

Σκαρφάλωσε πάνω στὸν ἀπότομο θράχο. Τρύπωνε ὑπομονετικά τὰ πλευρά τοῦ βουνοῦ, τόσο ὅσο νά φυλάγεται ἀπ' τίς θροχές καί τὸν ἥλιο, κι' ἔμεινε νά προσεύχεται.

Γρήγορα ὑπόταξε, ὁ Ίγνάτιος, στὸ πνεῦμα τήν σάρκα καί τ' ἀναγκαῖα τής φύσης. Τίποτε δέν τὸν ἔδανε μὲ τὴ γῆς ἐτούτη, ἔξω ἀπ' τὸ λίγο ψωμί πού τοῦ ἄφηναν οἱ ναυτικοὶ στό καλάθι, πού κρέμαγε μὲ σκοινὶ ἀπ' τὸ καροῦλι τὴν θάλασσα. Ἐδῶ ἔχασε τίς μέρες, τίς βδομάδες, τούς μῆνες, τὰ χρόνια. Ἐφανίστηκε στὰ μάτια του ἡ θύμιση, κι' ὁ χρόνος κι' οἱ μέρες γίναν ξανά.

Δέ ζοῦσε πάνω στή γῆς ὁ Ίγνάτιος, μήτε, ὅμως, εἶχε ἀκόμα φτάσει νά ζῆ στὸν Οὐρανό. Παραδερνόταν ἡ ψυχὴ του ἀνάμεσα οὐρανοῦ καί γῆς. Ἀγωνίζονταν νά φεύγη τὰ πυρωμένα θέλη τοῦ πονηροῦ, πού ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς τόσο καί πλήθαιναν.

Δύσκολα ἀντιστεκόταν ὁ Ίγνάτιος, ὥσπου μιά μέρα λύγισε: Θυμήθηκε τὸ Πινδοχωρι, τὸν παπὰ-Κύριλλο, τούς γονιούς του... Βουρκώσαν τὰ μάτια του κι' ὁ νοῦς του κατέβηκε στή γῆς, στράφηκε πίσω: Εἶδε τούς Ἀρβανίτες ν' ἀνεβαίνουν στό χωριό, ν' ἀνεμίζουν τὰ γιαιαγάνια, νά σφάζουν τούς συντοπίτες του...

Στέναξε ὁ πάτερ - Ίγνάτιος, πλακώθηκε ἡ καρδιά του. Συγνέφιασε ὁ Οὐρανός, κι' θάλασσα σταμάτησε νά στραφταλιζῆ στὸν καλοκαιριάτικο ἥλιο. Ὀλάκερο τὸ

πέλαο ἔγινε μουχρὸ κι' ἀπάνω του μιά μαύρη μπόλια ἀπλώθηκε. Σκέπασε πέρα τ' ἀντικρινὰ βουνά, ὡς τὴ Σαλονίκη. Τραβήχτηκε ὡς ἐδῶ, τύλιξε τὰ πόδια τοῦ Ἀγιοπόρου, πού χρόνια τάπεινε ἀμόλευτα ἡ θάλασσα, ἀνέθηκε ὡς τὴν ἄσπρη κορφὴ του. Ἦταν τοῦ χάρου φορεσιά, τής σκλαβιάς σημάδι.

Ἔσυρε φωνὴ ὁ Ίγνάτιος κι' ἦρθαν στὸ στόμα του τής κλεφτουργιάς τὰ λόγια:

Στὶς χῶρες σκλάβοι κάθονται, τούς Τούρκους ἐργατεύουν, Καί στὰ βουνά κλεφτόπουλα μὲ τὸ σπαθὶ στό χέρι.

Πασσᾶ τους ἔχουν τὸ σπάθι, θεζύρη τὸ ντουφέκι,

Κάλλιο νά ζῶ μὲ τὰ θεριά, παρά νά ζῶ μὲ Τούρκους.

Ταραχτήκε ἡ ψυχὴ τοῦ Ίγνατίου, θόλωσε τὸ λογικὸ του. Πρῶτῃ φορᾶ ἔξαναγύριζε στὰ ἐγκόσμια ὁ νοῦς του, πάταγε στὸ χῶμα. Σφάλισε τὰ μάτια μὲ τίς δύο του ἀπαλάμες, ἔμεινε νά σκέφτεται:

—«Τί πράμα εἶν' ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, Θέ μου! Τί θερίο εἶν' ὁ ἀνθρώπος!... Κλείνει μόνος του!... Χρόνια ζῶ στὸ Περβόλι τής Μάνας Σου κι' ἀγωνίζομαι νὰ ὑποτάξω τὴν σάρκα στὸ πνεῦμα. Μερανύχτα ἀγωνίζομαι, προσεύχομαι, Σέ παρακαλῶ... Καί μόνο τοῦτο συλλογιέμαι, τοῦτον τὸν ἀγῶνα: Νὰ ὑποτάξω τὴν σάρκα στὸ πνεῦμα!... Κι' ἕνα δὲ σκέφτηκα ποτέ. Θέ μου, ἕνα δὲν κατέχω: Ποιὸς θὰ ὑποτάξῃ τὸ πνεῦμα; Ποιὸς θὰ τοῦ κόψη τὰ φτερά νά μὴν πετάη οὔθε ἐκεῖνο θέλει; Νὰ μὴν παρασέρνει τὴν ψυχὴ μιά στὸν Οὐρανὸ μιά στήν κόλασι; Φωτιά εἶναι, λιώνει τὸ σίδερο ἂν τ' ἀλυσσοδέσῃς; καιεὶ τὰ σωθικά, στεγνώνει τίς φλέβες. Ἀγέρας ἀπιαστος γίνεται καί πηγαίνωρχεται ἀπάνω ἀπ' τίς θάλασσες, τυλίγει τὴ γῆς, φτάνει ὡς τὸ θρόνο Σου, κατεβαίνει στήν ἄβυσσο. Θερίο λουμοχτὸ εἶναι, ἀπιαστο κι' ἀνήμερο. Χυμὰεὶ τὴ νύχτα, ξεσχίζει τὴν ψυχὴ μου... Τί πράμα εἶν' ἡ ψυχὴ τ' ἀνθρώπου, Θέ μου;... Βόηθαμε νά καταλάβω, δέν τὸ κατέχω...»

Ἄνοιξε τὰ μάτια, ἔνοιωσε τίς φοῦχτες του ὑγραμένες. Σφάλισε τὸ στόμα μὲ τὴ δεξιά του ἀπαλάμη, μὴν ἀκουστὴ ὁ στεναγμός!...

Ἐάφνου ἄκουσε βροντὴ ν' ἀντιχάη στοῦ βουνοῦ τὰ πλάγια. Δέν ἦταν σύγνεφου βροντὴ, μήτε ἀπὸ ἀστροπελέκι. Καθάρως γέλαγε ὁ οὐρανός, κι' οἱ βουνοκορφές λουζόνταν στὸν ἥλιο.

—Ἡμαρτον, Θέ μου! προσευχήθηκε ἡμαρτον! Τί εἶναι ἡ βροντὴ τούτη;... Μοῦ ἀποκρίνεσαι;... Δέν ἔρω!...

Βγήκε ἀπ' τοῦ βουνοῦ τὸ θαθούλωμα ἀγνάντεψε στή θάλασσα. Μαῦρος, ὀλόμαυρος καπνὸς τὴ σκέπαζε. Μέσα ἀπ' τὰ μαῦρα του σπλάχνα, πετάγονταν πύρινες

γλώσσες· λόγγιζαν τόν ουρανό. Τώρα οί θροντές δυνάμωσαν, γίνονταν θροντές πο-λέμου. 'Απειλητικές φτάναν ώς τόν πάτερ· 'Ιγνάτιο, άνακατωμένες με κραυγές άν-θρώπων.

Σέ λίγο, οί φλόγες πλήθηναν, γίναν φω-τιά γοργόφαγη, διώξαν τόν μαυρό σύγνε-φο. 'Ο πάτερ· 'Ιγνάτιος είδε καράβια πολε-μικά μ' άλικο μπαϊράκι. Φλέγονταν τά πα-νιά τους, καιγόταν τά ξάρτια. Τ' άλμπου-ρα τρίζαν άπ' τής φωτιάς τόν ζώσιμο. 'Η πίσσα δυνάμωνε τις φλόγες και κείνες χόρ-ταιναν κι' αύξαναν με τού σκαριού τις σάρκες. Τέτοιο κακό δέ ματάγινε σέ τού-τη τή θάλασσα, μπροστά στου 'Αγιονόρος τά μάτια.

Σέ λίγο, είδε ό 'Ιγνάτιος νά ξεπροβάλλη, μέσα άπό τούτη τήν κοσμοχαλασιά, περιήφα-νο καράβι με κατάμαυρα πανιά κι' όλό-μαυρο σκαρί. Δέν είχε τούρκικο μπαϊρά-κι, μήτε ρούσικο. Είχε τ' ουρανού παντιέ-ρα μ' έναν όλάσπρο σταυρό στη μέση. Πρώτη φορά έβλεπε τούτη τήν παντιέρα ό πάτερ· 'Ιγνάτιος.

—Χριστιανοί είναι, άνέκραξε, κι' έκαμε τό σταυρό του....

—«'Ομόθρησκοί είναι!... Ποϋθε νάρχον-ται τάχα και ποιά νάχουν πατριδά!... Γραι-κοί μιά φορά δέν είναι. Τών Γραικών τά καράβια έχουν παντιέρα ρούσικη. Είναι σκλάβοι οί Γραικοί και δέν έχουν δική τους παντιέρα».

Κι' ώς συλλογιότανε τούτα, ό καλόγε-ρος, είδε ξάφνου γοργόπλη κορβέττα, μ' άλικο μπαϊράκι, νά φράζει τόν δρόμο τού καραβιού. 'Ακουσθηκε προσταχτική ή φω-νή τού Τούρκου, γιομάτη λύσσα πολεμι-κή...

—Μάϊνα, γικιαούρηδες, ρίζτε τά πανιά, άλλοιώς θά σάς περάσω άπ' τό λεπίδι μου, σκύλοι...

'Ο καπετάνιος τού καραβιού, άποκρίθη-κε με φωνή όλο περιφάνια.

—Δέ μαϊνάρω τά πανιά, κι' ούρλιαζε, σκύλε! Μή με θαρρής για νιόνυφη, νά βγώ νά προσκυνήσω; 'Εγώ ειμ' ό Γιάννης τού Σταθά, ό γαμπρός τού Μπουκουβάλα...

Κι' ύστερα στάφηκε στους δικούς του, έδωκε διαταγή.

—Τράκο, λεβέντες, ρίχτε στην πλώρη τό καράβι!...

Σάν έσμιξαν τά πλευρά τών καραβιών ό Σταθάς πρόσταξε.

—Ρεσάλτο παιδιά!...

Πήδησε πρώτος στην κορβέττα, με τό σπαθί ξεγυμνωμένο.

Σέ λίγο τρέχαν αίματα στά μπούνια κι'

ή θάλασσα κοκκίνισε.

—'Αλλάχ!... 'Αλλάχ!... κράζαν οί άπι-στοι και προσκυνούσαν.

Οί Γραικοί μπήκαν κυβερνήτες στην κορ-βέττα. Κατέβασαν τό τούρκικο μπαϊράκι κι' ύψωσαν τήν παντιέρα τ' ουρανού.

'Ο Γιάννης Σταθάς έστρεψε τό βλέμμα, είδε ψηλά τόν πάτερ· 'Ιγνάτιο' άπόρησε. Πρώτη φορά έβλεπε καλόγερο στά καρού-λια. 'Ολοι ζούσαν κλεισμένοι μέσα στου θουνοϋ τά σπλάχνα. 'Εβγάλε τό σκούφο του, προσκύνησε εύλαβικά.

—Ευλόγησον, Δέσποτα, είπε.

—'Ο Κύριος, τού άποκρίθηκε ό πάτερ· 'Ιγνάτιος. Μά ποιοι είσθε και ποιά είναι ή παντιέρα που έχετε στά καράβια σας.

—Γραικοί είμαστε, Δέσποτα, άρματωλοί τού 'Ολύμπου. Κάνανε δική μας άρμάδα νά διώξουμε τους άπιστους άπ' τις θάλασ-σές μας. Κι' ή παντιέρα που βλέπεις, είναι τ' ουρανού παντιέρα. 'Εγώ τήν έφτιαξα και θά κυματίζει άπό δω και πέρα στών Γραικών τά καράβια.

'Ο πάτερ· 'Ιγνάτιος δέν άποκρίθηκε. Μόνο κύτταξε τήν παντιέρα, κύτταξε ά-χόρταγα... Δέν ήθελε νά βλέπη άνθρώ-πους... Μόνο τήν παντιέρα κύτταξε... Εί-χε χρόνια νά δη άνθρώπους, άπό τότε που κλείστηκε σέ τούτη τήν τρύπα...

Τάχε όλοτελα χαμένα ό πάτερ· 'Ιγνά-τιος. Δέν ήξερε ποιος κατέβασε τό νοϋ του στη γή: 'Ο δαίμονας για ό Χριστός; —Τί πράμα είν' ή ψυχή τ' ανθρώπου, Θεέ μου! μουρμούρισε. Γιατί νά δυσκολεύ-εται νά ξεχωρίση πότε χτυπάς 'Εσϋ τή θύ-ρα της και πότε ό αντίδικος!...

—Φόρτσα τά πανιά, άκούστηκε ή προστα-γή τού καπετάνιου. 'Ο Χριστός είναι μαζί μας παιδιά. 'Η παντιέρα νίκησε σήμερα! Είναι δική Του...

'Αναγάλλιασε ή ψυχή τού 'Ιγνάτιου στό άκουσμα τούτου τού λόγου. «Θάχουν κι' οί Γραικοί παντιέρα, και θάνα παντιέρα τ' ουρανού με τό σταυρό στη μέση, συλλο-γίστηκε. Θά λυτρωθί τό Γένος και θάχη τό σταυρό οδηγητή και σκέπη».

Βλόγησε άπό ψηλά τόν καπετάνιο και τ' άσκέρι του. Βλόγησε και τήν παντιέρα. Δάκρυσε!... Στράφηκε στόν ουρανό, προ-σευχήθηκε.

—'Ημαρτον, Θεέ μου!... Ξέχασα τ' ά-δέρφια Σου, που ζούνε στη σκλαβιά!... Ξέχασα τόν παπά-Κύριλλο!... Ξέχασα τήν άγάπη!... 'Ημαρτον!... Ξέχασα κλειστή τήν έσώπορτα τής ψυχής μου!... 'Ημαρ-τον!...

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Ἀ Π Ο Ψ Ε Ι Σ

Η ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟΝ ΛΑΟΝ

“Ενα κατ’ ἐξοχήν πρόβλημα τῆς συγχρόνου δημοκρατίας εἶναι ἡ ἐπαφή μὲ τὸν λαόν. Δὲν ἐννοοῦμεν θεβαίως ἐδῶ τὴν γνωστὴν ἐκστρατείαν τῶν πολιτευομένων εἰς προεκλογικὰς συγκεντρώσεις διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ εἰσιτηρίου εἰς τὴν Βουλὴν. Ἄλλ’ ἐννοοῦμεν τὸ θαυτάτα πνευματικὸν πρόβλημα τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ μας διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν προβλημάτων του. Ἐκτὸς τῶν προεκλογικῶν συγκεντρώσεων, συνήθως, ὅταν περάσῃ ὁ σάλος τῶν ἐκλογῶν, σταματᾷ καὶ τὸ ἔργον τοῦ ὑπευθύνου νὰ διαφωτίσῃ, νὰ ἐνισχύσῃ, νὰ παρηγορήσῃ, ἀκόμη καὶ νὰ ἀνοίξῃ δρόμους προόδου εἰς τὸν ἀγωνιζόμενον καὶ μοχθοῦντα λαόν. Εἰς τὴν καλυτέραν περίπτωσιν ἕνα ἄψυχον γραφεῖον παραπόνων, ἰδρυόμενον ὑπὸ καλοπροαιρέτων ὑπουργῶν, τὸ ὁποῖον μετ’ ὀλίγον λησμονεῖται μαζὶ μὲ τὰ δίκαια ἢ ἄδικα παράπονα. Ἡ Κυβέρνησις, ἡ Βουλὴ, αἱ δημόσια ὑπηρεσίαι πρέπει νὰ ἐνδιαφερθοῦν δι’ ὀλόκληρον τὸν λαόν, νὰ τὸν σεβασθοῦν καὶ νὰ τὸν ἀγαπήσουν ἐπὶ τέλους.

Ἐκεῖνα τὰ δημόσια ἔγγραφα μὲ τὰς τυπωμένας ἀπειλάς ἐναντίον τῶν πολιτῶν, ἐκεῖνα αἱ ὑποδοχαὶ τῶν ὑπουργείων, ἐκεῖνα αἱ μυστηριώδεις κινήσεις καὶ τὰ ταξείδια ἐπισήμων καὶ μὴ, ἐκεῖνα αἱ... ὑποδείξεις περὶ τῆς καταπολεμήσεως τῶν μυιῶν κατὰ τὸ θέρος, ἀλλὰ καὶ τῶν καρχαριῶν, ἐκεῖνη ἡ συνήθης περιφρόνησις πρὸς ἀρμοδίους ἐπιστημονικοὺς καὶ ἐπαγγελματικοὺς συλλόγους καὶ ἰδρύματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς δῆμους καὶ κοινότητας, ἐπὶ θεμάτων, ποῦ ἐπὶ τέλους, τοὺς ἀφοροῦν ἀμεσώτατα, εἶναι ἀπόλυτη δημοκρατικὴ ἀνάγκη νὰ ἀντιμετωπισθοῦν κατὰ τρόπον σοβαρὸν καὶ ἐποικοδομητικόν.

Ἡ δημοκρατικὴ ἐπαφή μὲ τὸν λαόν

προϋποθέτει τὸν ἐργάτην τῆς, ποῦ γνωρίζει νὰ διαφωτίσῃ, νὰ ἐνισχύῃ καὶ νὰ ἀγαπᾷ. Εἶναι ὑπερβολὴ ἀραγε νὰ ζητήσουν οἱ Ἕλληνες πολῖται νὰ γίνεταί ἐπὶ τέλους πραγματικότης μία ἀπὸ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς Δημοκρατίας;

Ε. Ο. Κ. ΚΑΙ ΕΛΛΑΣ

Καὶ ἐν προκειμένῳ, ἐνῶ προχωρεῖ ὁ καιρὸς, δὲν βλέπομεν καμμίαν διαφωτιστικὴν ἐργασίαν γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς Ε. Ο. Κ. ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν θὰ ἔπρεπε μιὰ σοβαρὰ ὑπηρεσία ἀπὸ ἀρμοδίους ἀνθρώπους, γνωρίζοντας τὰ πράγματα, νὰ διαφωτίσῃ κατὰ τρόπον ἀπλοῦν καὶ σαφῆ τοὺς Ἕλληνας πολίτας περὶ τοῦ τί ἔγινεν ἔως τώρα καὶ τί πρέπει νὰ γίνῃ ἀκόμη; Περὶ τοῦ χρέους τῆς ὀλότητος, ἀλλὰ καὶ ὁμάδων καὶ ἀτόμων; Περὶ τοῦ ἔργου, ποῦ μᾶς περιμένει κατὰ τὴν περίοδον ποῦ διερχόμεθα;

Καὶ ὅς ἐπιτραπῆ ἐδῶ μιὰ ὑπόδειξις. Δὲν θὰ ἔπρεπε πλέον νὰ παύσῃ νὰ γίνεταί λόγος περὶ τῆς χώρας μας ὡς περὶ ἑνὸς πτωχοῦ συγγενοῦς εἰς τὴν ἄκραν τῆς νοτιανατολικῆς Εὐρώπης; Καὶ νὰ πάρῃ τὴν θέσιν τῆς ἢ Ἑλλάς ὡς Ἑλλάς εἰς τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν κοινότητα;

Ἄλλὰ τοῦτο εἶναι χρέος τῆς πνευματικῆς μας ἡγεσίας. Ὁ πλοῦτος τῶν Ἑλλήνων σοφῶν, ἀπὸ τῆς κλασικῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, θὰ ἤμποροῦσε νὰ τεθῆ ἄλλην μιάν φορὰν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινότητος καὶ δι’ αὐτῆς καὶ περαιτέρω. Ἄλλ’ αὐτὴν τὴν φορὰν ὄχι χάριν τῶν ὀλίγων, ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἀνθρωπιστικὰ γράμματα, ἀλλὰ χάριν τοῦ μεγάλου κοινοῦ, τοῦ λαοῦ τῶν χωρῶν, ποῦ τρέφονται καὶ σήμερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πνευματικῶς ἢ μὲ παραπονημένα ὑπολείμματα τοῦ παρελθόντος ἢ μὲ τὸ χάος τῶν ποικίλων ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς ἀπὸ τοῦ Sartre καὶ τῆς Simone de Beauvoir μέχρι τῶν Huxley καὶ Rostand.

Μερικαὶ λοιπὸν καλαὶ μεταφράσεις εἰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἐκλεκτῶν κειμένων Ἑλλήνων σοφῶν, εἰς σύντομα καὶ

περιποιημένα τεύχη, θά είχαν νά προσφέρουν άνεκτίμητον ύπηρεσίαν εις τήν Εύρώπην, άλλα και εις όλους τούς λαούς. Θά ήτο μία μετάδοσις πνευματικού πλούτου υπό τής συγχρόνου 'Ελλάδος, ή όποία θά έπαιρνε τήν θέσιν της και πάλιν ώς ένα πνευματικόν κέντρον τής Ευρώπης.

'Αλλά θά πρέπει ήμεις οί σύγχρονοι 'Ελληνες νά αναλάβωμεν σύντονον πνευματικόν άγώνα πρós τόν σκοπόν τουτον, άφου προηγουμένως αναγνωρίσωμεν τήν κληρονομίαν μας και τήν άποστολήν μας.

'Η 'Ελλάς πρέπει θεβαίως νά προαχθή οικονομικοτεχνικώς και νά ευημερήση. 'Αλλ' ή ευημερία τής 'Ελλάδος δέν κείται δίχα του πνευματικού της θησαυρού.

Δέν θά ήμπορούσε λοιπόν ή 'Ακαδημία ή άλλο άνώτατον πνευματικόν ίδρυμα, νά ιδρύση ένα γραφείον πνευματικής συνδέσεως 'Ελλάδος και Ε.Ο.Κ.; Διότι τότε μόνον θά επιτύχη και πάσα άλλη σχέσις βιομηχανική, έμπορική, τεχνική κ.λ.π.

Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ

Πολλά ειναί αι έκδηλώσεις τελευταίως και εις τήν 'Ελλάδα, που δείχνουν τήν θαθεϊαν κρίσιν του φεμινισμού. 'Η πρώτη όρμη έσταμάτησε και αι πνευματικά άποθήκαι του φαίνεται σαν νά άδειάζουν. Τό φαινόμενον τής άπροθυμίας των γυναικων δια τήν Βουλήν και τά κοινά, ή αδράνεια και ή άπουσία των άκόμη από έκδηλώσεις τής δημοσίας ζωής, ή έλλειψις ένθουσιασμού δι' έργα γυναικεία — ή έορτή τής Μητέρας έπέρασεν έφέτος έντελώς άπαρατήρητος—ειναί φαινόμενα χαρακτηριστικά των καιρων.

Και όμως φαίνεται, ότι δέν ήμπορούσε νά γίνη άλλοιως, διότι ιστορικώς ήτο νομοτελής ή παρούσα κρίσις. 'Ο φεμινισμός, που έζήτησε νά περιβληθή τήν κοσμοθεωρίαν τής άρνήσεως, προσπαθών νά προαγάγη ένα κατ' έξοχήν πνευματικόν ζήτημα, τήν άνοδον τής γυναικός, έκαμε λάθη από τήν άρχήν εις τό πρώτόν του ξεκίνημα. 'Αντί νά άγκαλιάση τάς

πνευματικάς άξίας, τάς έκτύπησε και ήνοιξε τόν δρόμον εις τά άρνητικά κηρύγματα τής Simone de Beauvoir. Και δέν ήμπορούμεν σήμερα νά λησμονήσωμεν ένα πανηγυρικόν τεύχος των «'Ακτίων» άφιερωμένον εις τήν «Γυναίκα και τά προβλήματά της», που έξεδόθη πρò 20 άκριβώς έτών, τόν 'Ιανουάριον του 1944, και που υπεγράμμιζε τήν άνάγκην τής πνευματικής παρουσίας τής γυναικός εις τήν εποχήν μας.

Και πρέπει και σήμερα νά τήν αναζητήσωμεν έκ νέου.

ΚΙΝΗΣΙΣ ΜΗΤΕΡΩΝ

Και αι γυναίκες εκείναί, που πρέπει μελετημένα νά έμφανισθουν εις τήν σκηνήν τής κοινωνικής ζωής σήμερα ειναί και αι μητέρες, και μάλιστα αι μορφωμέναί μητέρες. 'Η Μητρότης δέν ειναί μόνον ένα βιολογικόν γεγονός, άλλα ειναί κατ' έξοχήν πνευματικόν γεγονός. Προϋποθέτει υπεύθυνον τοποθέτησιν εναντι των προβλημάτων τής νέας γενεάς, σπουδήν και προβολήν των σχετικων θεμάτων και αναζήτησιν κοινωνικων σθηριματων, που θα βοηθήσουν αποτελεσματικά τά παιδιά των. Και άκόμη θα άντιμετωπίσουν τά προβλήματα του γάμου και τής οικογενείας με τρόπον σύγχρονον δια νά ιδωμεν επί τέλους, έκτός από παράπονα και κατακραυγήν, μίαν θετικήν εργασίαν δια τό μεγάλο αυτό θέμα που λέγεται οικογένεια.

'Η Μητέρα λοιπόν πρέπει νά έγερθή και νά ένωση τάς προσπάθειάς της εις μίαν σύγχρονον φωτισμένην κοινωνικήν προσπάθειαν μορφώσεως και καλλιέργειας μητέρων, ικανων νά αναλάβουν τό έργον τής άγωγής και νά δώσουν μίαν νέαν γενεάν ικανήν νά πορευθή τήν ιστορικήν της πορείαν.

Μικροί κύκλοι μητέρων εις τό κέντρον και τήν έπαρχίαν θα ήμπορούσαν νά συναντώνται και νά ανταλλάσσουν τάς σκέψεις των δια τόν καλύτερον τρόπον εργασίας. Και πρò παντός νά βοηθήσουν τάς όλιγώτερον μορφωμένας και περισσότερον φορτωμένας μητέρας.

Είμαι ένα έργο, που θά άνεβάση και τὸ επίπεδον τῆς οίκογενείας και τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Η ΕΝΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΝΟΙΑ

Ἡ συμβολή τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Πρόνοιαν ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας σελίδας τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας μας και ὁμολογουμένως θά ἤξιζε νὰ εἶχαμεν λεπτομερεῖς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας περὶ τοῦ τρόπου δράσεως ἀπὸ πλευρᾶς προνοίας τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῆς ἀπαρχῆς τῆς ιδρύσεώς των.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ κατὰ τὰς ἡμέρας μας φαίνεται, ὅτι τὸ ἔργον τῆς Προνοίας δὲν μᾶς ἀπασχολεῖ ὅσον πρέπει τοῦλάχιστον και ἡ Ἐκκλησία κατηγορεῖται ἀπὸ ἐχθροῦς και φίλους πολλάκις, ὅτι ἔχει ἐγκαταλείψει τὸν τομέα αὐτὸν ἀγνοοῦσα τὰ κοινωνικά και τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα. Ἔτσι πλὴν μεμονωμένων περιστατικῶν δράσεως ἐμπνευσμένων κληρικῶν και τῆς ἀναμνητικῆς προσφορᾶς τῶν φιλοπῶχων ταμείων, δὲν βλέπομεν εἰς τὰς ἡμέρας μας τὸ προνοιακὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ὁ πόνος και ἡ δυστυχία αὐξάνουν.

Ἄλλὰ τὸ προνοιακὸν ἔργον σήμερον χρειάζεται μὲν μορφωσιν και σπουδὴν. Δὲν θά ἤμποροῦσαν λοιπὸν μερικοὶ μορφωμένοι ἐφημέριοι νὰ ἀνελάμβαναν νὰ ἀναδείξουν τὴν ἐνορίαν των και ὡς ἕνα πεδὸν ἐμπράκτου χριστιανικῆς ἀγάπης; Οἱ βοηθοὶ και οἱ συνεργάται των ἀπὸ τοὺς ἐνορίτας των δὲν θά ἔλειπαν εἰς τὸ προσκλητήριόν των. Γνωρίζομεν ὅτι ἤρχισεν ἤδη νὰ ἐπιτελεῖται μία ἐργασία εἰς τὸν τομέα αὐτόν. Δὲν θά ἤμποροῦσε νὰ ἐπεκταθῆ και νὰ συστηματοποιηθῆ;

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ

Ἡ ἐκδημία τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Σπυρίδωνος Καλλιᾶφα, κατὰ τὸν παρελθόντα μῆνα, ἀσφαλῶς θά ἐξέπληξεν ἀρκετοὺς ἀναγνώστας μας, διότι μόλις ὀλίγας ἡμέρας προηγούμενος εἶχον διαβάσει ἄρθρον του εἰς τὰς «Ἀκτίνες». Ἄλλὰ τοῦτο τὸ χαρακτηριστι-

κὸν διέκρινε τὸν ἐκλιπόντα πραγματικὸν ἐπιστήμονα και ὄντως ἄνθρωπον. Ὅτι μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του—ἀπῆλθεν εἰς ἡλικίαν 79 ἐτῶν—ἦτο εἰς τὸ προσκήνιον τῆς ζωῆς και τῆς δράσεως και ὄχι ὅπως συμβαίνει μὲ πολλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀποσύρονται διὰ νὰ αἰσθανθοῦν ἐνωρίτερον τὴν ἀπομόνωσιν και τὴν ἀδράνειαν, ἐνῶ θά ἤμποροῦσαν νὰ προσφέρουν πολλὰ εἰς τοὺς διπλανοὺς των και νὰ ἀπολαμβάνουν τὴν ζωὴν τῆς δημιουργίας.

Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς και μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἐκ τῆς πανεπιστημιακῆς ἔδρας, ἐξηκολούθησε τὴν δρᾶσίν του, τὴν ἐπιστημονικὴν, τὴν συγγραφικὴν και τὴν κοινωνικὴν, ἐδῶ και εἰς τὰς ἐπαρχίας, δίδων παντοῦ τὸ παρὸν μὲ τὴν εὐθύτητά του, τὴν διαυγῆ του κρίσιν και τὴν ἀκεραιότητα, ἀλλὰ και τὴν πνευματικότητα, ἡ ὁποία συνεχῶς ἠῤῥξανεν ἐν τῷ προσώπῳ του. Αἱ δύο γενεαὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν τῆς Ἑλλάδος, τοὺς ὁποίους ἐβοήθησε τὰ μέγιστα δι' ἕνα ὀρθὸν προσανατολισμόν—και δι' αὐτῶν ἡ μεγάλη του προσφορὰ πρὸς τὴν νεολαίαν τῆς πατρίδος μας—και τὸ πολυάριθμον πλῆθος τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι ποικιλοτρόπως ἐπηρεάσθησαν ἐπωφελῶς ὑπ' αὐτοῦ, θά τὸν ἐνθυμοῦνται πάντοτε και θά παραδειγματίζονται, αἱ δὲ «Ἀκτίνες» και οἱ ἀναγνώσται των θά διατηροῦν ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ δεσμοῦ, ποῦ ἀνεπτύχθη μὲ τὸν ἐκλιπόντα διὰ μέσου τῆς μακρᾶς και στενῆς συναντήσεως και συνεργασίας εἰς τὸν κοινὸν πνευματικὸν ἀγῶνα.

Ὁ Κύριος τῶν Δυνάμεων νὰ ἀναπαύσῃ τὴν ψυχὴν του ἐν χώρᾳ ζώντων.

ΟΙ «ΑΙΦΝΙΔΙΟΙ» ΘΑΝΑΤΟΙ

Οἱ παρελθόντες δύο μῆνες ἔδωσαν εἰς ὅλους μας ἀφορμὴν νὰ αἰσθανθῶμεν λύπην διὰ τὴν αἰφνιδίαν—λόγῳ κυρίως καρδιακῶν παθήσεων—ἐκδημίαν προσφιλῶν προσώπων, γνωστῶν εἰς στενοῦς ἢ εὐρύτερους κύκλους. Οἱ ἱατροὶ λέγουν ὅτι τοῦτο συμβαίνει συχνότερον ὠρισμένου μηνῆς τοῦ ἔτους, και παρὰ τὰς προσπάθειάς των, καθίσταται συχνὰ ἀ-

δύνατος ή και μικρά ξστω καθυστέρησις εις την τελικην πορείαν τών απερχομένων εκ του κόσμου τούτου συνανθρώπων μας. Η ζωή ακολουθει την πορείαν της και τὰ γεγονότα επιβεβαιώνουν συνεχώς καταστάσεις, τας οποίας συχνά λησμονούμεν, δι' αυτό και αιφνιδιαζόμεθα.

Θά ήμπορούσαν ίσως αϊ πολλάι ή συχναι περιπτώσεις «αιφνιδιασμού» νά μάς εμπνεύσουν την πεποίθησιν, ότι δέν εϊμεθα μόνιμοι κάτοικοι του πλανήτου αυτού; "Οχι φυσικά διά νά μάς δημιουργήσουν φόβον ή άγχος, αλλά μίαν άνωτερότητα κρίσεως, προοπτικής και επιτυχε-

στέρας αντιμετωπίσεως τών γεγονότων της ζωής μας, της άτομικης και της κοινωνικης. Μίαν αισιοδοξίαν πραγματικην και προσγειωμένην, με την βοήθειαν της οποίας θά ήδυνάμεθα ασφαλώς νά γίνωμεν ευτυχέστεροι και άποδοτικώτεροι. Διότι θά ήμπορούσαμε νά κρίνωμεν καλύτερον τὰ συμβαίνοντα και θά έκάμναμε άληθινήν κατάκτησιν της άληθινης ανθρωπίνης ζωής, την οποίαν πρέπει νά ζήσωμεν διά νά αισθανθώμεν, και διά μέσου τών θλίψεων και τών θυσιών, την χαράν που προσφέρει, εις τούς άληθινούς αγωνιστάς της, ή ζωή αυτή.

Επιστολαι

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

Άγαπηται «Άκτινες»,

Τά έγκαίνια του μεγαλύτερου ξενοδοχείου της Έλβετίας του «Hôtel Intercontinental» τὰ οποία έγινοντο έν Γενεύη την 30ην Ιανουαρίου 1964 έχαρακτηρίσθησαν ως γεγονός της κοσμικής ζωής.

Περί τας 2.000 προσκεκλημένων παρευρέθησαν εις την μεγαλοπρεπή δεξίωσιν επ' ευκαιρία τών εγκαινίων του μεγαθηρίου αυτού τών 400 δωματίων. Μετά την champagne d' honneur και τούς σχετικούς λόγους, μάς έδόθη ή ευκαιρία νά επισκεφθώμεν τὰ διάφορα δωμάτια και τούς λοιπούς χώρους χρησιμοποιούντες άκόμη και κινητάς κλίμακας.

Όμως ή πλέον ευχάριστος έκπληξις δι' έμέ, λόγω της οποίας σήμεραν επικοινωνώ μαζί σας, είναι τὸ ότι όλα τὰ δωμάτια, πλήρως έφωδιασμένα, έχουν και την Καινήν Διαθήκην ή άποσπάσματα της εις τριγλώσσους (Άγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά) κομφοδεμένους τόμους.

Η πρωτοβουλία της Διευθύνσεως είναι νομίζω αξία θερμών συγχαρητηρίων και πρό πάντων μιμησεως, διότι ασφαλώς πολλοί από τούς μέλλοντας πελάτας θά δυνηθούν νά σβύσουν την πνευματικήν των δίψαν εις τας πηγάς του ζώντος ύδατος.

Έξ άλλου τὰ έγκαίνια ενός μικροτέρου ξενοδοχείου του «Hôtel Pascal», που εύρίσκεται πλησίον της Lac de Genève μου έπεφύλαξαν την αυτήν ευχάριστον έκπληξιν όταν έπεσκέφθην τὰ δωμάτια του.

Η Διευθύντρια του ξενοδοχείου κ. Juliette Mercier έσπευσε νά μου έξηγήση ότι ή ίδια είναι Όρθόδοξος και ότι σήμεραν ή Καινή Δια-

θήκη άποτελεί άπαραίτητον συμπλήρωμα τών ύπνοδωματίων του ξενοδοχείου της.

Όμολογώ πράγματι ότι έμεινα κατασυγκινημένος. Είς μίαν εποχήν πασεξουαλισμού αϊ ώργανωμένα αυτά πρωτοβουλία παροχής του καταλληλοτέρου άναχνώσματος δι' ένα πελάτην άποτελούν έλπίδα δι' όσους αγωνίζονται τόν άγώνα τόν καλόν και παράδειγμα πρός μίμησιν.

ΑΝΔΡΕΣΤΙΝΟΣ Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

★

ΗΓΕΤΙΚΕΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ

Άξιότιμε κύριε Διευθυντά,

Η τόσοσ ένδιαφέρουσα επιστολή, που δημοσιεύεται στο τεύχος τών «Άκτινων» του μηνός Φεβρουαρίου «Μιά συζήτησις με την Pearl Buck», μου έφερε στο νου και μερικέσ άλλεσ σύγχρονεσ αξιόλογεσ ήγετικέσ γυναικειέσ μορφέσ τών γραμμάτων. Παραθέτω μερικέσ απ' αυτές σαν μιά έλπιδοφόρο ένδειξι, ότι και στον τόσο παράξενο και αγωνιώδη αίώνα μας παρουσιάζονται και άνθρωποι με έσωτερική συγκρότησι και πνευματική θεμελίωσι τέτοια, ώστε με τη ζωή τους και τὸ έργο τους νά ήμπορούν δικαιωματικά νά καταταχθούν στην κλίμακα τών οδηγητικών μορφών.

Συγκεκριμένα αναφέρω τέσσερα μεγάλα όνόματα: την Νορβηγό Sigrid Undset, την Σουηδό Selma Lagerlof, την Γερμανίδα Gertrud Von Lefort, την χιλιανή Gabrielle Mistral. Και οι τέσσερεσ είναι γνωστέσ ως μυθιστοριογράφοι σ' όλο τόν πολιτισμένο κόσμο και βραβευμένεσ με τὸ βραβείον Νόμπελ. Καθώς επίσης την διάσημη Ιταλίδα παιδαγωγό Maria Montessori και την Γερμανίδα φιλόσοφο Edith Stein, ή οποία ως μοναχή έπεσε θυμα της ναζιστικής θηριωδίας τόν Αύγουστο του 1942.

Είνα ιδιαίτερα χαρακτηριστικό ότι τόσοσ

ΠΟΙΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ

Μέσα στην ύλοκρατική ἐποχή που ζούμε, με τὴν πρόταξη τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ σὰν τὸ μοναδικὸ καὶ ξεχωρὸ ἐπίτευγμα τοῦ ἀνθρώπου, κ' ἄκόμα σὰν πρωταρχικὸ παράγοντα στὴν εὐτυχία του—τὴ μετατόπιση σὲ δεύτερο πλάνο τῶν πνευματικῶν ἐπιτευγμάτων—ἡ ποίηση μᾶς φαίνεται παράταιρη, ξένη γιὰ τὴν ἰδιοσυγκρασία μας. Ὡστόσο οἱ ποιητικὲς συλλογές, ποὺ φτάνουν στὰ χέρια μας—ζωντανὴ διαμαρτυρία τοῦ πνεύματος στὴν ὕλη—πρέπει νὰ τὸ παραδεχθοῦμε, στέκονται γιὰ μᾶς μοναδικοί, ἴσως, πνεύμονες στὴν τροπικὴ ἐποχὴ μας. Ἡ ἐπαφὴ μὲ τὰ κείμενα μᾶς χαρίζει στιγμὲς ἀνεπανάληπτες, τρέφει τὸ πνεῦμα μας, τὸ ἀποδεσμεύει ἀπὸ τὸ γήϊνο περίβλημα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀπαιτήσεις μας ἀπ' τὰ κείμενα εἶναι μεγάλες. Ζητᾶμε, αὐτὸ ποὺ προσφέρουν, νὰ εἶναι πραγματικὰ πνευματικὸ ἐπίτευγμα, ν' ἀντέχη στὴν ἀξιολόγησή του χρόνου.

Ἔτσι, ἡ κριτικὴ παρουσίαση τῶν ποιητικῶν συλλογῶν, ποὺ θ' ἀκολουθήσουν, βασίζεται σὲ τούτη τὴν ἀρχή: Τὴν ποίηση τὴν βλέπουμε σὰν ἀξία πολιτιστικὴ.

Ἡ σειρά ποὺ ἀκολουθοῦμε στὴν κριτικὴ παρουσίαση τῶν συλλογῶν, εἶναι ἡ σειρά ποὺ τίς λάβαμε.

★

Ἄνοίγουμε, με τὴν παρουσίαση τῆς συλλογῆς «Ὡδὲς» τοῦ κ. Σταύρου Κάπαρη. Μιά συλλογὴ με δεκαπέντε ποιήματα, γραμμένα ἀπὸ ἓναν ἄνθρωπο, ποὺ χρόνια, τώρα, ζῆ στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου. Στὸ ἄσυλο Ἀνιάτων εἶναι ὁ ποιητής. Νέος, χωρὶς ἀνάλογα πνευματικὰ ἐφόδια—γι' αὐτὸ καὶ δὲν κρίνουμε τὴν ποίησή του ἐξ ἐπόψεως μορφῆς, ἀλλὰ οὐσίας: Καὶ ἡ οὐσία τούτης τῆς συλλογῆς εἶναι ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς νίκησε τὴν πιὸ φρικτὴ μορφή πόνου. Μιά ἀκόμη ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἀκατάλυτη δύναμη τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐπιβολὴ

οἱ τέσσερες αὐτὲς συγγραφεῖς ὅσον καὶ οἱ δύο ἐπιστήμονες εἶναι ἐμποτισμένες ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα καὶ χάρις σ' αὐτὸ ἔδωκαν κάτι μεγάλο καὶ σημαντικό στὴν ἐποχὴ μας. Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι καὶ τὰ ἔξι αὐτὰ μεγάλα ὄνοματὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὸ «ὑπὲρ πᾶν ὄνομα».

Ἰδιαίτερα ἡ νεολαία μας, ποὺ με τόση δίψα ἀναζητᾶει πρότυπα στὴν ἐποχὴ μας, θὰ ἦταν πολὺ σημαντικό ἂν ἔστρεφε τὸ ἐνδιαφέρον της σ' αὐτὲς ὅπως καὶ σὲ ἄλλες ἀντίστοιχες μεγάλες μορφές, γιὰ νὰ τίς μελετήση, νὰ τίς προσεγγίσῃ βαθύτερα. Μιά τέτοια ἐπαφὴ ἀσφαλῶς θὰ εἶχε νὰ δώσῃ πολλὴν ἐμπνευσι στὴν πορεία τῶν νέων μας.

Εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὴν φιλοξενία

Μετὰ τιμῆς
ΕΛΕΝΗ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ

★

ΤΟ ΣΙΩΠΗΛΟ ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ

Ἀγαπητές μου «Ἀκτίνες»

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχουμε στὴ σκέψι μας τὴν περίοδο αὐτὴ τοὺς ἀδελφούς μας Κυπρίους,

συμμετέχουμε στὸν πόνο τους καὶ προσπαθοῦμε νὰ ἐκδηλώσουμε τὰ αἰσθήματα τῆς ἀγάπης μας πρὸς αὐτοὺς καὶ νὰ διαμαρτυρηθοῦμε γιὰ τὴν ἀδικία ποὺ γίνεται εἰς βάρος τους.

Καὶ πρέπει κάθε μέρα, κἀθε ὥρα νὰ βρισκουμε καὶ νέους τρόπους, ὅσο μπορούμε καλύτερους, πιὸ ἐξυπνοὺς, πιὸ δυνατοὺς γιὰ τὴν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ.

Πολλὴ ἐντύπωσι μοῦ ἔκανε τὸ σιωπηλὸ συλλαλητήριο τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὅλοι οἱ φοιτηταί, με τοὺς Καθηγητάς των ἐπὶ κεφαλῆς καὶ ἱερεῖς προεξέχοντας, παρήλασαν σοβαροὶ καὶ σιωπηλοί, δείχνοντας με τὴ στάσι τους τὴν διαμαρτυρία τους γιὰ τὴν ἀδικία. Ὡραῖος τρόπος, ἀλήθεια, καὶ ἀξιεπίπαινος ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολή!

Μακάρι καὶ οἱ ἄλλες Σχολές καὶ τὰ ἄλλα πνευματικὰ Ἰδρύματά μας νὰ θροῦν καὶ ἄλλους νέους τρόπους συμπαράστασως καὶ βοηθείας τῶν ἀδελφῶν μας Κυπρίων. Πνευματικὴ ἡγεσία δὲν πρέπει νὰ εἶναι;

Μὲ τιμὴ καὶ ἀγάπη

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

της στην ύλη, όταν η πίστη είναι οδηγός της.

Δέν είναι εύκολο, όταν ζήσ την πιό φρικτή μορφή του πόνου—χρόνια στο "Άσυλο Άνιάτων—νά μορῆς νά μὴν θρηνηῆς, νά μὴν καταριέσαι, ἀλλά νά γράφης καί ἡ ποιήσ σου νά εἶναι γεμάτη αἰσιοδοξία καί ἀνθρωπιὰ. Ἄλλά τοῦτο τὸ θαῦμα μόνον ἡ πίστη μπορεῖ νά τὸ πράξη! Κι' ἀπ' αὐτῆ τὴν ἀποψη οἱ «᾿Ωδὲς» τοῦ κ. Σ. Κ. εἶναι μιὰ ζωντανή, ἀδιάφουση πνευματικὴ παρουσία μέσα στὴν ὑλοκρατικὴ, ἀτομικτικὴ ἐποχὴ μας.

★

ΑΛΕΞΗ ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ—«Ὁ στρατιώτης»—Ἀθήνα.

Τὸ προσωπικὸ ὕφος καί τὸ σμίλημα τοῦ στίχου εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα στὴν ποίηση τοῦ Ἄλεξη Ζακυνθηνοῦ. Τοῦλάχιστον αὐτὸ φανερώνουν ἡ συνέπεια καί ἡ ἀνοδικὴ πορεία ἀνάμεσα σὲ τρεῖς ποιητικὲς συλλογὲς τοῦ κ. Ζ., πού κυκλοφόρησε ὡς τώρα.

Κι' ἐδῶ ἡ θεματογραφία του ἔχει μιὰ ἐνότητα, ὅπως καί σὲς προηγούμενες συλλογὲς. Μιὰ κυριαρχικὴ μορφή: Ὁ στρατιώτης. Καί γύρω ἀπ' αὐτὴ ὁ ποιητικὸς καμβάς. Ἡ ἐκφραστικὴ λιτότητα δὲν ἀφαιρεῖ τίποτα ἀπὸ τὸ στίχο, μ' ὅλο πὸ ὁ π. ἐπιμένει νά κυριαρχήτῃ περισσότερο ἀπ' τὸ λογικὸ καί λιγώτερο ἀπ' τὴν καρδιά. Ἔτσι, ἡ εἰρωνικὴ διάθεση μεταβάλλεται, πολλὲς φορὲς, σὲ πίκρα.

★

ΔΗΜΗΤΡΑΚΗ ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ—«Μπλάθοι Ὀρίζοντες»—Ἀνάπλι.

Καθαρὴ φωνὴ τῆς πνευματικῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, εἶναι οἱ «Μπλάθοι Ὀρίζοντες» τοῦ κ. Δ.. Στίχος παραδοσιακός, λιτός, δίχως ἰδιαιτέρως ἀξιώσεις ἐκτός ἀπ' τὴν ὁμορφιά τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου πού περιγράφει, τὴν ἀπλότητα τῶν αἰσθημάτων τῶν ἀνθρώπων τῆς, τὲς χαρὲς, τὲς λύπες. Τὸ φθινόπωρο, ἡ ἀνοιξή, ἡ θρῦση, τὸ φῶς, τὸ δειλινὸ εἶναι ἡ θεματογραφία τοῦ ποιητῆ. Ἡ ὁμορφὴ ἑλληνικὴ φύση πού ἀπλώνεται μαγευτικὰ μπροστὰ μας:

Κ' εἶναι τὰ χρώματα προικεῖα καί νόφες
τὰ λουλούδια,
κ' εἶναι γαμπροὶ οἱ μέλισσες
κι' οἱ θάτραχοι συμπεθεριὸ καί τὰ πουλιὰ
ἀγγελοῦδια.
(Ἄνοιξη)

Τὸ χαρακτηριστικὸ τούτης τῆς συλλογῆς εἶναι ὅτι ὁ π. χειρίζεται μὲ ἀρκετὴ ἐπιτυχία τὸ δεκαπεντασύλλαθο.

★

ΔΙΟΝΥΣΗ ΚΟΥΛΕΝΤΙΑΝΟΥ—«Τάδε ἔφη... Ναζωραῖος καί ἄλλα ποιήματα».

Εἶναι ἡ δευτέρη ποιητικὴ συλλογὴ πού κυκλοφορεῖ ὁ κ. Κουλεντιανός. Δὲν εἶχα τὴν εὐκαιρία νά διαβάσω τὲς «Λυρικές ἄγωνίες», πού κυκλοφόρησε στὰ 1956. Φοβᾶμαι ὅμως, ὅτι ὁ κ. Κ. πολὺ θιάσθηκε νά κυκλοφορήσῃ καί νέα ποιητικὴ συλλογὴ. Γιατί ἂν ἐξαιρέσουμε τὰ «Τσιριγώτικα» καί μερικὸς ἄλλους στίχους, τὰ ὑπόλοιπα ποιήματα εἶναι πολὺ λειψὰ, ἔτσι πού πολλὲς φορὲς νά φτάνη κανεὶς νά τὰ χαρακτηρίσῃ στιχουργήματα. Ὡστόσο, πρέπει νά ἀναγνωρίσουμε στὸν κ. Κ. τὸ ἀνθρωπιστικὸ πνεῦμα καί γενικὰ τὴν ἀγάπη στὸν ἀνθρώπο πού διακρίνει τὴν ποίησὶ του. Αὐτὸ εἶναι, ἴσως, τὸ προσόν του.

★

ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ ΚΑΜΑΡΙΝΟΥ—«Ἀναπήρου Φαντάσματα».

Τραγικὸ μόνολογο χαρακτηρίζει ὁ κ. Καμαρινός τὴν ποιητικὴ του σύνθεση καί ἔτσι εἶναι. Ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ ἐλεύθερο στίχο—πὸ τὸν χειρίζεται μὲ ἀρκετὴ ἐπιτυχία—γιὰ νά ἐκφράσῃ τὴν πάλη τῆς ψυχῆς τοῦ δραματιστῆ, πού θυσιάστηκε στοῦ «Ἰδανικοῦ τῆ σημαία» πορευόμενος: Μὲ τοῦ δνειροῦ τ' ἀστέρι ὁδηγῶ,

μέσ' ἀπὸ τῆς Πίστης
τὰ τυφλὰ μονοπάτια
στὴ θυσία.

Ζωντανὸς ὁ στίχος, γεμάτος ἀνθρωπιὰ, μὲ πολλὴ εὐαισθησία γραμμένος. Ἄν λείπαν μερικὰ πεζολογικὰ στοιχεῖα, ὁ τραγικὸς τούτος μόνολογος θὰ ἦταν ποιητικὰ, μιὰ ὁλοκληρωμένη σύνθεση, μὲ προσωπικὸ ὕφος καί καρδιά γραμμένη. Ὅμως, πέρα ἀπὸ τὲς ὁποιοσδήποτε ἐλλείψεις, ὁ ποιητικὸς λόγος γίνεται στιβαρός, ἔτσι πού νά χαρίζῃ συγκίνησῃ καί νά θάξῃ σὲ σκέψεις τὸν ἀναγνώστη.

★

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ—«Πρῶτη Πηγὴ».

Μᾶλλον σὲ γερὸ πνευματικὸ ὑπόβαθρο στήριξε τὸ ποιητικὸ του οἰκοδόμημα ὁ κ. Κ. Χααραλαμπιδῆς.

Εἶναι φανερὲς οἱ πνευματικὲς ἀναζητήσεις καί ὁ σωστός προσανατολισμὸς τοῦ ποιητῆ καί στὰ τριάντα ποιήματα πού κλείνει τούτη ἡ συλλογὴ. Μόνον πὸ ὁ στίχος δὲν εἶναι τόσο προσεγγίμενος ὅσο θάπρεπε. Τὰ πεζολογικὰ στοιχεῖα—πὸ ὑπάρχουν ἄφθονα—καταστρέφουν τὸς λεπτοῦς ἡχητικὸς τόνους. Ἔτσι ἡ ἐσωτερικὴ ἀρμονία τοῦ στίχου, πολλὲς φορὲς, ἐξαφανίζεται. Ἄλλοτε πάλι, προσπαθώντας ὁ ποιητὴς νά βρῆ τὸ ρυθμὸ, χάνει τὸ προσωπικὸ ὕφος, μὲ ἀποτέλεσμα πολλοὶ ἀπ' τὸς στίχους του νά εἶναι φανερά ἐπηρεασμένοι ἀπὸ ξένες φόρμες.

Ὅστος ἡ συλλογὴ κλείνει καὶ ποιήματα ἀξιόλογα, σχεδὸν ἀπεγάδιαστα ὅπως τὰ «Πρῶτη Πηγὴ» καὶ «Ποιητής».

Ἡ συλλογὴ κυκλοφόρησε ἀπὸ τὸ Πρακτορεῖο Πνευματικῆς Συνεργασίας.

★

ΧΡΗΣΤΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΗ—«Γιορτές».

Μποροῦμε νὰ εἶμαστε θεβαιοὶ γιὰ τὸ ταλέντο ὄχι μόνου τοῦ πεζογράφου Χρήστου Εὐελπίδη, ἀλλὰ καὶ τοῦ ποιητῆ. Αὐτὸ τοῦλάχιστο μᾶς θεβαιώνουν οἱ «Γιορτές» του—μὰ ἀπ' τὴν πιὸ καλαισθητὴ ποιητικὴ συλλογὴ, μὲ δεκαπέντε ποιήματα καὶ σχέδια τοῦ Κώστα Γραμματόπουλου, ποὺ κυκλοφόρησε τὸ Πρακτορεῖο Πνευματικῆς Συνεργασίας. Στίχος καλοδουλεμένος, μὲ τεχνικὴ ἀριότητα καὶ ἀληθινὴ ποιητικὴ ἀτμόσφαιρα. Τόσο τὸν ὁμοιοκατάληχτο, τὸν παραδοσιακό, ὅσο καὶ τὸν ἐλεύθερο, τοὺς χειρίζεται μὲ πολλὴ δεξιότητά, ὅσο καὶ τὴν ἐλαχίστην. Ἴσως ἡ θεματογραφία του νὰ μὴν εἶναι «συγκλονιστικὴ», ὅμως διεξέρχεται μὲ ἐπιτυχία τὰ θέματά του.

Ὁ λυρικός τόνος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κυριαρχεῖ σ' ὅλη τὴν ποιητικὴ κλίμακα τῆς συλλογῆς:

Μὲς στὴν ὀλόκοσμη ἐκκλησιᾷ
ἢ μαρμαρόστρωση γρασιδι,
ξομπλιαστὸ τέμπλο ἢ φυλλωσιᾷ,
κ' ἢ κάθε πέτρα ἕνα στασιδί.

(Λειτουργία σὲ κλίμακα μείζονα καὶ σὲ κλίμακα ἐλάσσονα).

Ἄλλου πάλι τὸν διακρίνει πνευματικὴ στιβαρότης καὶ, ἴσως, κάποιος προβληματισμός. Ἔτσι στὴν «Ἀνάσταση» μᾶς λέει:

Σὰν ξεκινᾷς
κι ἀντήλιο μπρὸς στὰ μάτια τῆς κρατᾷ ἢ
Μαρία τὰ χέρια,
ἐξέχασε, ἐσύ, τὰ θάμπη ποὺ ξεφθίσανε
σὲ φλόγες καντηλιῶν καὶ σ' ἀγιοκέρια.
Κοίτα τὸ φωτοστέφανο. Κι' ἂν σθῆσανε
τὰ μάτια σου, ξανάνοιξ' τα μεμιάς
νὰ ξαναδοῦν. Ἄλλωῶς, τί ξεκινᾷς;

Ἄξιοσημείωτες εἶναι καὶ «Οἱ σιωπὲς τῆς Μεγάλης Πέμπτης», τρία ποιήματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ ἀντίστοιχες εὐαγγελικὲς περικοπές.

Ἄξίζει νὰ κλείσουμε τοῦτο τὸ σημεῖωμα, μὲ τοὺς δυὸ πρώτους στίχους ἀπ' τὸ ποίημα «Μεγάλη Παρασκευὴ», δεῖγμα καθαροῦ λυρικοῦ στοιχείου, ποὺ κρῦβεται σ' ὅλα σχεδὸν τὰ ποιήματα τοῦ Χρήστου Εὐελπίδη:

Μαγιάπριλα καὶ πασχαλιές, θιόλες, μυρτιές καὶ κρίνοι,
ὄσα τραγούδια τῆς ζωῆς τόσοι θανάτου θρήνοι.

ΙΩΑΝΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ—«Νεανικοὶ Παλμοί»—Λευκωσία - Κύπρος.

Οἱ στίχοι τοῦ κ. Οἰκονομίδη εἶναι ὅ,τι ἀκριβῶς λέει ὁ τίτλος τῆς συλλογῆς του: Νεανικοὶ παλμοί! Μιὰ ἐξομολογητικὴ προσπάθεια: «ἢ ἐξομολόγησθε καθὲ ἀθώως νεανικῆς ψυχῆς τῆς ὁποίας τὸ φρόνημα καὶ τὴν καρδιά θερμαίνει ἢ Πίστη καὶ ὁ Ἔρως εἰς κάποιον ἰδανικόν», ὅπως ὁ ἴδιος γράφει στὸ προλογικὸ του σημείωμα.

Ὁ κ. Οἰκονομίδης θρίσκει ἀκόμα στὴν ἀρχή. Ἔτσι, ἢ ποιήσῃ του, πολλὰς φορὲς, χάνει τὸ προσωπικὸ ὄφους, καθὼς πέφτει σὲ ξένες τεχνολογίες. Ἴσως γιὰ τὴν προσέχει περισσότερο τὴν ὁμοιοκαταληξία καὶ λιγώτερο τὴν ἐσωτερικὴ ἀρμονία τοῦ στίχου.

★

ΞΑΝΘΟΥ ΛΥΣΙΩΤΗ —«Ἀποδημία»—Κύπρος.

Προφητικὴ, θὰ ἔλεγα, τὴ φωνὴ τοῦ Ξάνθου Λυσιώτη γιὰ τὴ μαρτυρικὴ Μεγαλόνησο. Προφητικὴ, γιὰ φαίνεται νὰ προμάντευε τὰ μελλούμενα τοῦτο τοῦ Νησιοῦ...

Καθὼς ἔρχεται ἀπ' τὴν Κύπρου, φέρνοντας μαζί τῆς τὸ ρίγος τῶν ψυχῶν ποὺ ζοῦν στὸν ματοβρεγμένο τοῦτο τόπο ἢ ποὺ πέθαναν γιὰ τῆς Λευτεριάς τὸ ἰδανικό, τὴν νιώθουμε νὰ διαπερνᾷ τὸ εἶναι μας, νὰ φτάνη ὡς τὴν ἐστία τῆς καρδιάς μας καὶ ν' ἀπλώνεται ὡς τὸ τελευταῖο μας μόριο. Ὁ λυρικός τόνος ἀποκορυφώνεται κι' ὕστερα ἐξαφανίζεται, παίρνει φόρμα τραγικὴ, ὅμοια μὲ ἥρωα ἀρχαίας τραγωδίας, καθὼς τὴ σφυρηλατεῖ στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ τοῦ ἰδανικοῦ τὸ μεγαλεῖο:

Ξέρω νὰ πεθάνω στὴν ὥρα ποὺ θὰ ἠχῆσει
τὸ ἀναστάσιμο σήμαντρο.
Ἄν ἢ φωνὴ μὲ καλέσει...

.....
Καὶ δῶσε, ἀντὶ γιὰ μένα, τὸ ματωμένο
μαντήλι τῆς μνήμης μου,
ποὺ εἶθε νὰ τὸ ἐφύλαξε ἢ δάφνη κάτω ἀπ'
τὴ σκιά τῆς...

Στὶς «Ῥόδες τοῦ Νότου», ποὺ κυκλοφόρησε στὰ 1959, ὁ Ξάνθος Λυσιώτης εἶχε τραγουδήσει:

Θάνατε ὦραϊε! δοξαστικά
τάνυσε τίς λευκὲς λευκὲς φτερούγες.
Τῶν Ἡλυσιῶν σκορπάτε ἀνθοί...
Τρόδος, Σόλοι, Μαχαιρᾷ,
βουνὰ ἱερά, ματοθαμμένες ροῦγες.

(Κυπριακὴ Ραψωδία).
Καὶ γέμιζε ἢ καρδιά τοῦ ἀπὸ μεθύσι ἱερό γιὰ τῆς Πατρίδας τῆς λευτεριάς καὶ τῆς Ἑλλάδας τὸ δνεῖρο! Γιὰ ν' ἀκουστῇ, ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνον, στὸ «Θρόμβοι καὶ Σταλαχτιτὲς», σπαραχτικὴ ἢ φωνὴ του. Φωνὴ τραγικῆς ἐπίκλησης στὸ Θεό:

Μέσα σ' αὐτὴ τὴ γῆ,
σ' αὐτὸ τὸ χῶμα ποὺ εἶναι δικό μας,

εὐδόκησε, Κύριε, νὰ σταλάξουν
οἱ θρόμβοι τῶν ὄραματισμῶν μας...

(Προσευχή).

Καὶ προχωροῦσε ὁ Λυσιώτης γιὰ τοῦ ἰ-
δανικοῦ τὴν πραγμάτωση, ὄχι σάν ὄραμα
μὰ σάν ζωντανό φανέρωμα στὴ δική του
χώρα. Προχωροῦσε μαζί με τὸ λαό του,
τὸ μαρτυρικό Κυπριακὸ λαό, θροντοφω-
νώντας τὴν πεποίθησή του πὼς τὸ δνιρο ἔ-
γινε πιά πραγματικότητα. "Ἔτσι στὴν «'Α-
ποδημία» μᾶς λέει με τὸ στόμα τὸ δικό
του, μὰ με τὴν καρδιά τῆς Κύπρου:

Τώρα εἶμαι ἔτοιμος γιὰ νὰ ξεκινήσω:
ΠΑίρνω τὰ χαλίκια καὶ τὸν ἀσθέστη,
τὸ δρασκέλισμα τῶν ὑπολογισμῶν,
τὴ χοάνη καὶ τὰ λαξεμένα λιθάρια,
καὶ τὴν ὑδροχόη

κι' ὄλα τὰ πιτσιλισμένα ροῦχα τοῦ
ιδρώτα—
γιὰ νὰ χαλάσω καὶ γιὰ νὰ χτίσω.

.....
ἐλάτε μαζί μου, ἀδέλφια:

Θὰ σμῆξουμε τὰ δάχτυλα στὴν ἀνάσα
τῆς ἁρμονίας.

Θ' ἀκούσουμε, προτοῦ ξεκινήσουμε,
τὴν παλινωδία τῶν πελαργῶν.

Πικρὴ πατρίδα...

Κι' ὕστερα ἀπ' τὸ λυτρωτικό ἀντιφῆγγι-
σμα τῆς Λευτεριάς, σάν ἦρθε νὰ λυτρώση
τὴ μαρτυρική Χώρα, ὁ ποιητὴς τραγοῦδη-
σε:

Δὲ θὰ κατοικοῦμε πια μέσα στὸν κρατή-
ρα τῆς λάσπης.

Πόσα πανιά! Τί θόστρυχοι ἀπὸ φῶς,
ἀλληλοῦια πού δονίζουν τὶς κεραίες τῶν
αἰθέρων.

Κάθε στιγμή, κάθε παλμός,—εἶναι ὄλα δι-
κά μας.

"Ἄς κρεμάσουμε λοιπὸν τὸ μουσκεμένο
πανί τῆς ψυχῆς,

γιὰ νὰ στεγνώσουν τὰ δάκρυα στὴν ἀνάσα
τοῦ ἡλίου.

Θὰ πιούμε τὸ νέκταρ μιᾶς ζωῆς ἀληθινῆς
μέσα στὸ κύπελλο τῶν αἰῶνων!...

Πόσο γελάστηκε ὁμως! Οὔτε ποῦ θὰ
τὸ πιστεῦε πὼς σάν ξημέρωσε τὸ 1964 ὁ
κρατήρας τῆς λάσπης θὰ ξανάρχιζε νὰ
γεμίζει τοὺς δρόμους τῆς Κύπρου πασι-
ζοντας νὰ πνίξη, με τὴν ἀποπνικτικὴ δυσο-
σμία του, τῆς Λευτεριάς τὴν ἀνάσα!... "Ἀ-
ράγε τοῦτο τὸ προφητικὸ νόημα νὰ εἶχαν
οἱ στίχοι του γιὰ τὶς «καμουφλαρισμένες
ρομφαίες τῶν ἐπικλήσεων»;

Αὐτὲς οἱ καμουφλαρισμένες ρομφαίες τῶν
ἐπικλήσεων,
πού διασταυρῶνουνται στὰ πελάγη τῶν οὐ-
ρανῶν...

Φαντάζομαι πόσο θὰ πονᾷ ἡ ψυχὴ τοῦ
ποιητῆ! Πόσο σπαραχτικὴ θὰ εἶναι τώρα
ἡ φωνὴ του! Ὡστόσο, θὰ πρέπει νὰ τὸν
βεβαιώσουμε πὼς μαζί με τὴν καρδιά τῆς
Κύπρου σπαραίζει κι' ἡ δική μας καρδιά...

Ὁ Ξάνθος Λυσιώτης σ' αὐτὴ τὴν πορεία
του—μὲ τὶς τρεῖς ποιητικὲς συλλογὲς πού
ἀνάφερα παραπάνω—κάνει μαζί, ποιητι-
κά, μιὰ ἀνοδικὴ πορεία. Ἡ ποιησὴ του,
ξεκινώντας ἀπὸ τὸν κλασσικὸ στίχο, ἔφτα-
σε στὴν ὀλοκληρωμένη μορφή τοῦ ἐλευθέ-
ρου στίχου, γεμάτη στοιχεῖα λυρικά ἄλ-
λά καὶ τραγικά, με στιβαρὸ δέσιμο, ἀ-
παλλαγμένο ἀπὸ ἀντιποιητικὲς φόρμες ἢ
φαρμαρονικὲς κραυγές.

Ὁ Λυσιώτης, δόκιμος πια ποιητῆς, ἔχει
τὴν βέβαιη παρουσία του ὄχι μόνο στὴ
σύγχρονη Κυπριακὴ ποίηση ἀλλὰ γενικώ-
τερα στὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

*Παρακαλοῦνται οἱ κ.κ. Συνδρομηταὶ μας ὅπως ἀποστείλουν, ὅσον τὸ
δυνατὸν ταχύτερον, τὴν συνδρομὴν των διὰ τὸ ἔτος 1964 ἐκ δρχ. 70.
Διὰ μαθητάς, φοιτητάς, στρατιώτας καὶ ἐργατοῦπαλλήλους ἰσχύει μει-
ωμένη συνδρομὴ δρχ. 50.*

*Μηνιαῖον Περιοδικὸν «AKTINES». Ἐκδοσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γρα-
φεῖα: ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθῆναι 124 (Τηλ. 235-023). —Θεσσαλονίκη: Ἀγίας Σο-
φίας 38. —Ἑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10 Ἀθῆναι (114).
Ἐτησία συνδρομὴ δρχ. 70, ἐξωτ. \$ 5, Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφον-
ται.*

Ένα πολύτιμον δῶρον διὰ τοὺς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν φίλους μας:

B. PLOUMIDES

AN INTRODUCTION TO CHRISTIANITY

Δεμένον δρχ. 50.

Μία πλήρης, ζωντανή καὶ οὐσιαστικὴ ἔκθεσις τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς Χριστιανικῆς μας Πίστεως.

*Τρία βασικά βιβλία διὰ τὴν βιβλιοθήκην κάθε μορφωμένου Ἑλλη-
νος:*

— « Π Α Υ Λ Ο Σ » τοῦ καθηγητοῦ J. Holzner.

Μετάφρ. Ἰ. Κοτσώνη. Δεμένον δρχ. 80.

— « Ο Κ Υ Ρ Ι Ο Σ » τοῦ καθηγητοῦ R. Guardini.

Μετάφρ. Ἰ. Κοτσώνη. Τόμοι 3, δρχ. 112.

— « Ο Ι Ε Λ Λ Η Ν Ε Σ » τοῦ καθηγητοῦ H. D. F. Kitto.

Μετάφρ. Ἰω. Λάμψα. Ἄδευτ. δρχ. 35, Δεμ. 55.

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

*Διὰ τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τὸ φῶς τῆς
συγχρόνου ἀνθρωπολογικῆς ψυχολογίας:*

37

**Η ΨΥΧΙΚΗ ΩΡΙΜΟΤΗΣ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ**

Τιμὴ δεχ. 30.

44

**ΤΟ ΠΑΙΔΙ
ΚΑΙ
Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΦΩΤΙΣΙΣ**

Τιμὴ δεχ. 30.

26

**Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ
ΜΕ ΤΟ ΑΛΛΟ ΦΥΛΟΝ**

Τιμὴ δεχ. 20.

43

**Η ΑΓΩΓΗ
ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ**

Τιμὴ δεχ. 30.

Ὑπὸ
ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ
Ψυχιάτρου

Πωλοῦνται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα.
*Παραγγελία: Γραφεῖα Περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες»,
Καρότση 14, Ἀθῆναι 124.*